DİJİTAL KÜTÜPHANE KANALI

Keyifli Okumalar Dileriz

Binlerce kategoride milyonlarca PDF e-kitap, ders kitapları, dergiler ve romanlara platformumuz üzerinden ücretsiz ulaşabilirsiniz.

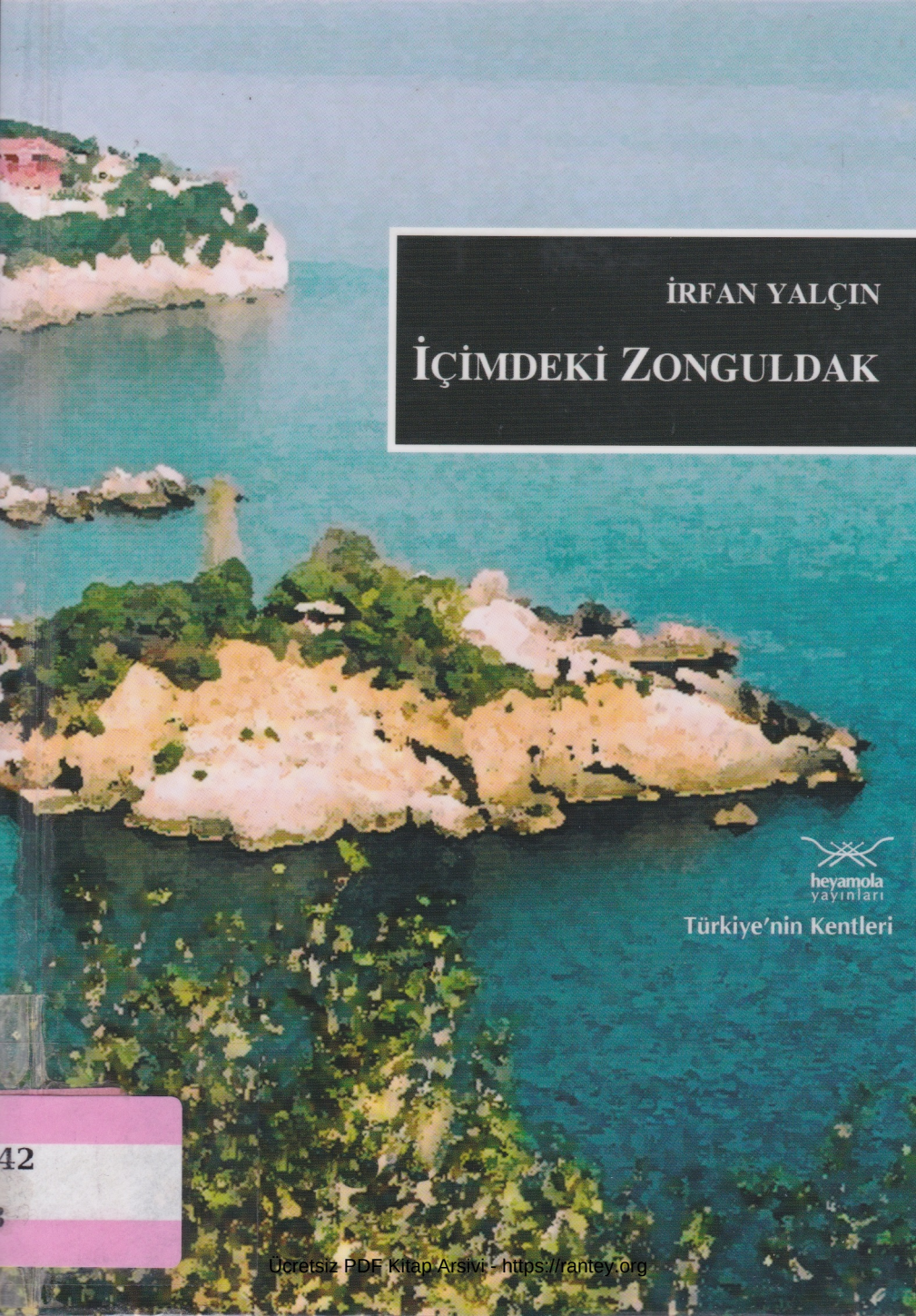
RESMİ WEB SİTEMİZ

https://rantey.org

Yedek ve Duyuru Kanallarımız
Sitemize erişim engeli gelmesi veya adres değişikliği durumunda aşağıdaki kanallardan güncel giriş adresine erişebilirsiniz:

• Telegram: https://t.me/birkitapbir

• WhatsApp Kanalımız : https://whatsapp.com/channel/0029VbDHv8uE50Us4IvMoc0Y

42
Ücretsiz PDF Kitap Arşivi - https://rantey.org

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

İrfan Yalçın

İçimdeki Zonguldak

(Çiçeği Köklerinde Açan Ağaç)

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

Yayın Yönetmeni
Ömer Asan

Yayına Hazırlayan
Turgut Çeviker

Kapak ve Kitap Tasarımı
Öznur Açıkalın

Kapak Fotoğrafı
Orhan Özgülbaş

Türkiye'nin Kentleri: 5
ISBN 978-975-6121-65-8
İrfan Yalçın / İçimdeki Zonguldak

© Heyamola Yayınları

Bu kitabın tüm yayın hakları saklıdır. Tanıtım için yapılacak kısa alıntılar dışında yayıncının yazılı izni olmaksızın hiçbir biçimde çoğaltılamaz.

Birinci Basım
Mayıs, 2008

Baskı ve Cilt Ege Basım

ATT Basım Yayın Ltd. Şti.
Bağdat Cad., Sümbül Sok., No. 6-D
Maltepe / İstanbul
heyamola@attistanbul.com
www.heyamola.net
Tel: 0 216 371 17 37

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

Türkiye'nin Kentleri

İrfan Yalçın

İçimdeki Zonguldak

(Çiçeği Köklerinde Açan Ağaç)

heyamola
yayınları

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

İrfan Yalçın

1934'te Zonguldak'ta doğdu. İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Fransız Dili ve Edebiyatı Bölümü'nü bitirdi (1960). Kozan (Adana), Çarşamba (Samsun) ve Zonguldak'ta toplam on yıl Fransızca öğretmenliği yaptı. 1972'de eğitim görevinden ayrılıp İstanbul'da kitabevi açtı. 1985'de Köyceğiz'e yerleşti. Şiir, hikâye, eleştiri alanlarında ürün verse de romanda yoğunlaştı. Milliyet Yayınları 1974 Roman Yarışması'nda *Pansiyon Huzur*'la (1975) ikincilik ödülününe değer görüldü. Daha sonra *Genelevde Yas* (1978), *Ölümün Ağzı* (1979), *Fareyi Öldürmek* (1980), *Büyük Soytarı* (1983), *Uzun Bir Yalnızlığın Tarihçesi* (1991), *Annem, Babam ve Ben* (1995) adlı romanları yayımladı. *Ölümün Ağzı*'yla 1980 TDK Roman Ödülü'nü kazandı.

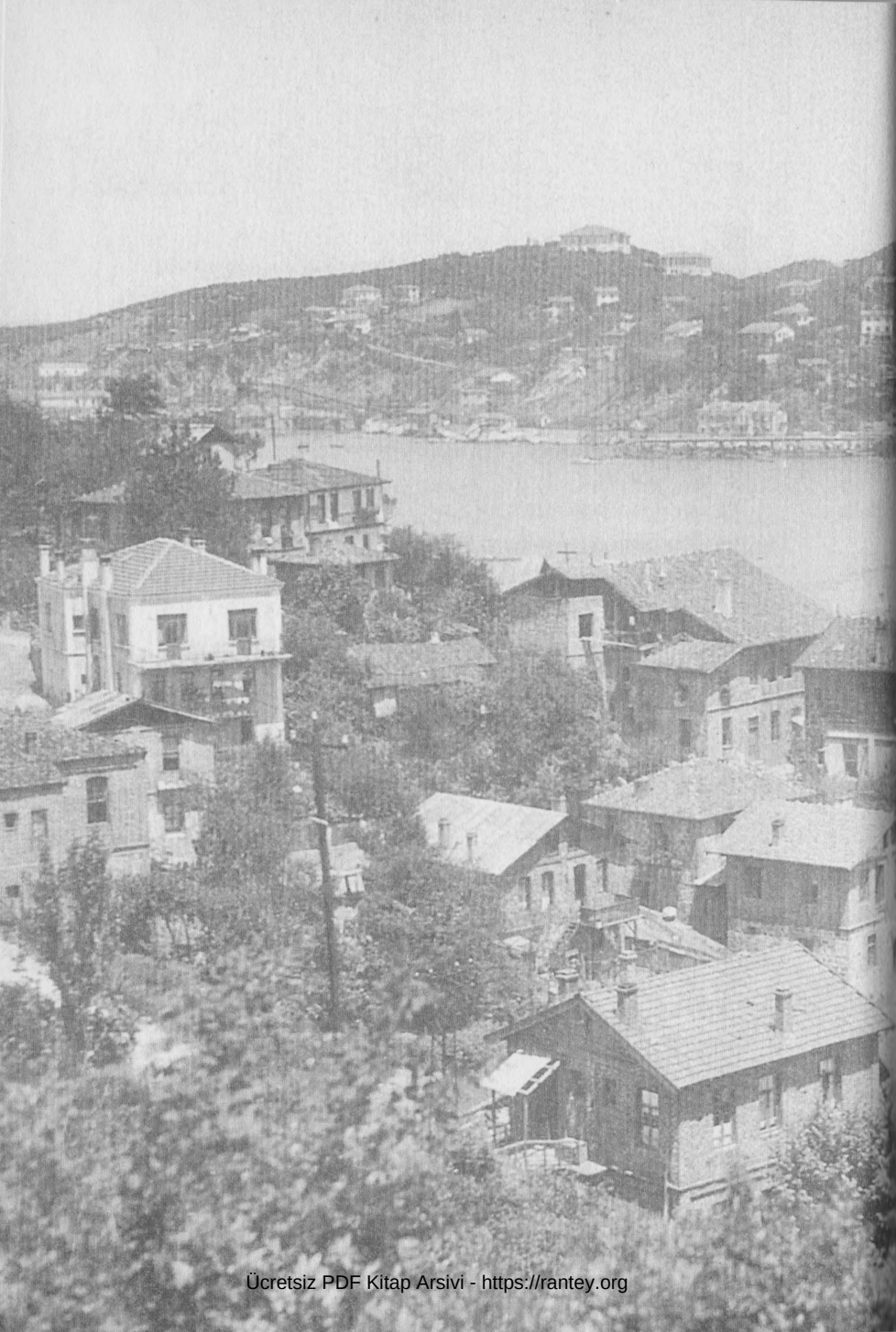
Eski Zonguldak fotoğrafları için Kürşat Coşgun'a,
yenileri için Orhan Özgülbaş'a teşekkür ederiz.

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

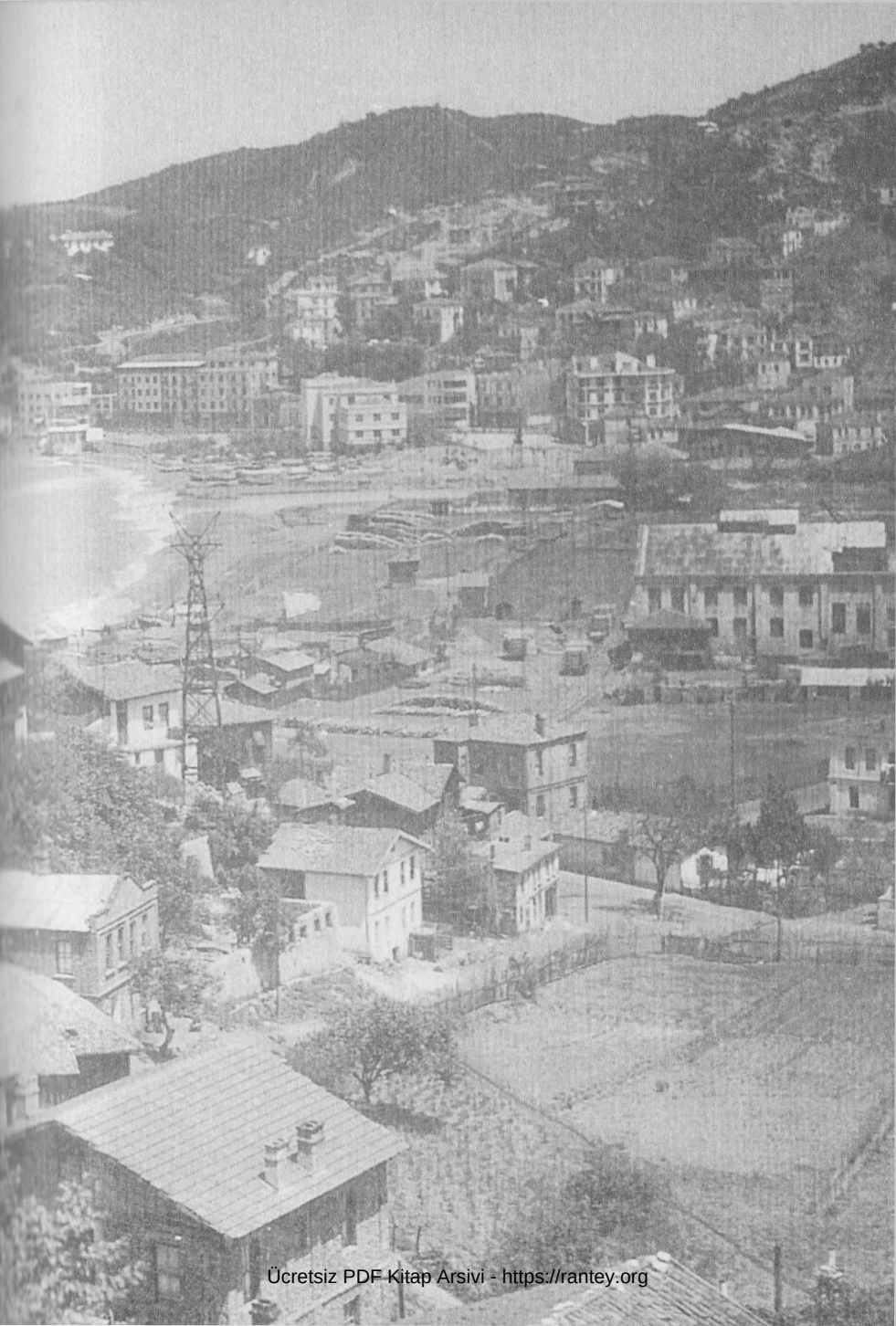
En ağır işçisi Türkiye'min,
Sisler ve sirenler şehri Zonguldak,
Yağmurdan yorgun sokaklarında bir akşamüstü,
Seni arıyorum sanki, kuşlarla giden çocukluğumu
Ve kömür yüklü trenler geçiyor içimden, hüzünler topluyorum.

Yüz akı Türkiye'min, çiçeği köklerinde açan ağaç,
Ölümlerden gelip ölümlere giden şehir,
En derini emeğin, ekmeğin en namuslusu,
Yağmurdan yorgun sokaklarında bir akşamüstü.
Seni çoğaltıyorum içimde, sana saklanıyorum.

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

İrfan Yalçın (1977)

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

BİR

Zonguldak'a kara yoluyla batıdan da girilse de, en güzel, güneyden, gür ve derin bir ormandan girilir. Çırpına çırpına yağan bir yağmur altında, yeşiller içinde boğulur gibi daha çok. İnce ve bol kıvrımlı yolun iki yanı ormandır; toprak görünmez. Düzgün gövdeli uzun çamlar, köknarlar, kocayemişler, fundalar, kızılcıklar, defneler, dev sarmaşıklar ve pek az kişinin tanıyabileceği küçüklü büyüklü böyle daha nice ağaç, sevişircesine birbirlerine kenetlenmişler, sarmaş dolaş olmuşlardır. Yüreklerde bir sonsuzluk duygusu, gizemli bir ürperti uyandıran ağır bir ormandır bu; bir eşi yoktur belki de! İçinde oluştuğu milyonlarca yıllık bir zaman parçası, uçup gitmemiş de, geniş bir yalnızlık ve sessizlik ortasında, orda, onun dibinde damla damla birikmiş, yaralı bir hayvan gibi soluyup durmaktadır sanki. Genişleyip büyür içiniz baktıkça; yüreğinizdeki ürperti heyecana, telaşa dönüşür, sevdalanıyorsunuzdur sanki! Sanki bu inanılmaz güzellikteki ormanın yaşam çizgisiyle sizin yaşam çizginiz aynıdır!

Kışın, hüzün ve yorgunlukla: ilkyazda, yağmurlara

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

karışan kuşlar ve kuş sesleriyle; yazın; reçinenin ve güneşin kokusuyla; güzde, baygın sarılar ve şuruplaşmış kırmızılarla dolup taşan bu orman kim bilir kaç kez alt üst olmuş, kaç kez ölüp ölüp dirilmiştir? Ölen milyonlarca ağaç, ormanın olanca döküntüsü, bir gölge gibi akıp toprağın içine, kömürleşmiş, yüreği oldum olası didiklenecek olan sancılı bir kenti, Zonguldak'ı yaratmıştır. Nasıl üşüşürse bal damlasına karıncalar, öyle üşüşmüştür ona da insanlar.

Geniş yatağında gerinir gibi akan Filyos Çayı'nın, sönük ve bitkin dereciklerin yanından geçerek Zonguldak'a iyice yaklaştığınızda, aynı ormandır bu hep, görürsünüz. Öyle ki, içinize vurmuş gibidir gölgesi, unutamazsınız. Ama şu var ki, çürük dişleri andıran, içlerinde insanın yaşayacağına inanamayacağınız karanlık evler görmeye başlarsınız artık. Sonra hiç ummadığınız anda, ürperen dumanlar içinden baretli ve çizmeli işçiler, dolu ya da boş vagonları çeken lokomotifler, demir çığlıklar kusan kirli ve çirkin yapılar çıkar karşınıza. Altı da, üstü de çalışanlarla dolu olan ve yalnız alnının teriyle yaşayan bu kent, "çiçeği köklerinde açan bir ağaç" gibidir."Yağmurdan yorgun sokakları"ndaki hüzün, kentin tam ortasından geçen kömür yüklü trenlerle limana taşınır(dı) ve şileplere dökülür(dü) ordan gün boyu.

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

İKİ

Bir buluşma yeridir şimdi hüzünlerimiz

Edip Cansever

O'nu (Zonguldak), nerde, nasıl tanıdım ilk? Nerde, nasıl geldik göz göze? İlk algıladığım nesi, neresi? Doğduğum iki katlı yaşlı evin penceresinde mi, onun önündeki utangaç çiçeklerle dolu küçük bahçede mi, gözlerinde mi annemin? Yoksa bitmeyen sirenlerde, tren seslerinde mi? Bilmiyorum. Bildiğim tek şey, onu tanır gibi olduğumda, çocukluğum inleyip çırpınıyor.

Nasıl çırpınırsa karaya vuran balık, öyleyim ben de; çırpınıyorum. Gece geliyor daha çok, sıcak yazlarda. Annemin kucağında, camlardayım; göğsüm inip inip kalkıyor; soluk alıp veremiyorum. "Anne, ben ölmek istiyorum, "diye ağlıyorum boynuna sarılıp. Annem de ağlıyor. Karşıda, gecenin içinde, Zonguldak limanının küçük, yorgun ışıkları.

Çocukların kağıt gemiler yüzdürdüğü kaplar kadar küçük bir liman Zonguldak limanı o yıllar. İki yandaki Balkaya burnuyla Fener burnu kim bilir kaç milyon yıldır böyle tiksintiyle süzüyorlardır birbirlerini. İki Hint horozu dövüşmeye hazırlanıyor sanki. Aralarında leş rengi bir deniz –deniz rengi bir leş mi yoksa?– olmasa kapışacaklar

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

dersin. Ufak yapılı korkunç becerikli insanları andıran çatanalar ordan oraya koşuşuyor pıhtılaşmış, yorgun sesleriyle; "Çekil önümden," diyor elma yüklü, hamsi yüklü, kum-çakıl yüklü mavnalara, sandallara.

Zonguldak limanı deyince, aklıma, 1 Temmuz Denizcilik Bayramı gelir, İstanbul'a vapurla gittiğim üniversite yıllarım. 40'lı, 50'li, dahası 60'lı yıllarda bile, foseptiğe dönüşmüş Zonguldak Deresi'nin kirlettiği küçük liman anababa günü olur o gün. Bayraklarla donatılmış kayıklar, mavnalar, çatanalar. Yüzme, kayık ve yağlı direk yarışmaları. Çepçevre dolar Zonguldaklılar kıyıya; kazananları alkışlarlar. Yüzme yarışlarının oldum olası birincisi, Yüzücü Tahsin'dir. Tanır onu hemen herkes. Çocuklar birbirine gösterir, "İşte yüzücü Tahsin!" İnce, uzun, esmer ve maden mühendisi. Yürümesi bile yumuşak stilli bir yüzmeyi andıran. Yıllar sonra, liman içinin öğürtücü sularının o rakipsiz şampiyonunun ölümünü duyduğumda, öyle bir duyguya kapıldım ki, sanki o ölmemiş de, girdiği en son yarışta sonuncu gelmişti!

1950'li yıllarda, genç Cumhuriyet'in rüzgarı vardı arkamızda daha; demiryollarını, denizyollarını Amerika'ya uyup unutmuş değildik. İstanbul-Hopa arasında gelip giden gemilerin adları bir bir aklımda; Tarı, Anafarta, Karadeniz, İzmir, Etrüsk. Onlarla gidip geliyoruz İstanbul'a. Yolculuğun en maceralı yanı, biraz deniz oldu mu, limana girmeyip açıkta demirleyen gemiye motör takılmış sandallarla gidişimiz. Öyle ki, birkaç yıl önce, hiçbir neden yokken acımasızca parçalanan o güzelim beton iskeleden

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

bu küçük motörlere binmek bile az buz beceri istemezdi. Usta kayıkçıların uzun sırıklarla iskeleye yanaşmasını sağladığı motörlere kendimizi güçlükle atar, açıktaki gemiye ulaşmaya çalışırdık. Kimi zaman motör durur, çalışmaz; dalgalar arasında kalakalırdık. Küreklere asılırdı o zaman kayıkçı: dipteki küçük tenekeyle tekneye dolan suları atmamızı isterdi. En çok liman ağzından çıkışta ıslanırdık; dalgalar alabildiğine büyür, battı bakacak gibi olurduk. Motör gemiye yanaştığında, bir inip bir kabaran dalgaların bir dalgınlık anını bulup geminin yandan sarkıtılmış ip merdivenine atıverirdik kendimizi ve büyük bir mutluluğu yaşardık sanki!

Annemin kucağından baktığım o küçük limanın solgun ışıkları içimde hala: çocukluğumu bağırta bağırta boğan hastalığın izleri gibiler.

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

ÜÇ

İçime eski perdeler iner

Süreyya Berfe

Bu mu yaşamda ilk anım? O ışıklar, o ağlayışlar mı? Kim anımsayabilir böyle bir şeyi? Bazen bu, bazen şu deriz; seçemeyiz. Öyle biri daha var ki. "Benim," diyor sanki, "benim ilk anın senin!" Yavaşça, sinsi sinsi geliyor; düşündükçe ışığa çıkıyor; rengi, içeriği, çizgileri belirginleşiyor; tam yakalayacağım, "Düş mü yoksa?" diyorum. Ama hayır, değil; içimdeki çok eski bir fotoğraftan geliyor. Yıllar sonra, öldürülüp hemen orda, oracıkta, deniz kıyısının ıslak kumlarına gömülen bir çocuk bahçesi bu; kapalı bir oto parkın altında şimdi mezarı.

Zonguldak'ı denizden, Karayel'in, Yıldız'ın, Poyraz'ın billur esintisinden koparmak, sanki Zonguldak insanından denizi saklamak için yapılmışa benzeyen eski hükümet binasının (Yenisi daha beter; öyle ki, denizden gelecek bir korsan saldırısına karşı düşünülüp yapılmış post-modern bir kale sanki!) hemen solunda çocuk bahçesi; ingin demirlerle çevrili. Girişte, öbek öbek çimenlerin arasında türlü renkte hercai menekşeler, sıra sıra akasyalar. Beş-on basamaklı beton merdiveni inince, uzun bir tel örgüyle çevrelenen bir voleybol alanı. Onun dört bir yanında, salıncaklar, tahterevalliler, dönme çemberleri ve jimnastik

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

Gazi Paşa Caddesi (1980)

düzenekleri.

"İlk anınım senin ben!" diye tutturan anım, bir kaçış öyküsü evden. Biriyle gelmiş olmalıyım ki, daha önce, yolu ve yeri biliyorum. Nasıl bulurdum yoksa? Geniş kapıdan girip merdivenleri inince başlıyor korkum. Bilemiyorum ne yapacağımı. Çocuk dolu bahçenin içi; ordan oraya koşup oynuyorlar. Kimi salıncaklarda, kimi kızaklarda. Eli ayağı tutulmuş gibiyim ama ben; kıpırtısız duruyorum. Öyleyim ki, dokunsalar ağladı ağlayacak. Çok geçmiyor, bileğimde bir el; annem.

Noldu o güzelim çocuk bahçelerine? Gören, bilen var mı? Öldürülüp yok mu edildiler? Arı peteği apartmanlar mı kondu yerlerine? Eğer varsalar nerdeler? Hangi işken-

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

cedeler? Niye alındı çocukların çocuklukları ellerinden? Çocuklar çocuk değil de, sınavdan sınava koşturulan tutsak yarışçılar mı? Dershaneler, bilgisayarlar mı çocuk bahçeleri artık? 70'li yılların sonunda, bir İstanbul gazetesinde, sınav sırasında aşırı heyecandan öldüğünü okuduğum ve bana "Epitaf" adlı şiiri yazdıran o çocuk niye çıkmıyor hiç aklımdan?

Sen ey kalın bir ders kitabının sayfaları arasında
ölü bulunan çocuk,
Sen ey altılı ganyanların büyük sürprizi,
Sınav odalarında vuruşa vuruşa can verdiğin gün,
İşte buraya, bu solgun taşın altına gömüldün.
Annen, baban ve Devlet cinayetten yargılanmadılar.
Olsun,
Vatan sağ olsun!
İncecik sırtınla taş taşır gibi ders çalışmak yok artık;
özgürsün.
Rahat ve demokratik uyu!

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

DÖRT

Bu yağmur, bu yağmur, bu kıldan ince,
Öpüşten yumuşak yağan bu yağmur,

N.F. Kısakürek

Çocukluğumun uzun yağmurları, o uzun yağmurların içime çizdiği dünya, günlük güneşlik günlerden çok yağmurlu günleri arayışım bitmeyecek bende hiç, biliyorum. Çünkü nerde, ne zaman bir yağmur başlasa bana hep Zonguldak'tan yağıyor.

İnce ince elenen, sünen, yüzyıllarca yağacakmış gibi yağan bir yağmur. Damarların içine, en duyarlı sinir uçlarına, yüreğin tam orta yerine yağan bir yağmur. Geviş getirircesine rahat, biraz solgun, biraz dalgın bir yağmur. Kömür kokulu havayı denizleştiren, yüzsüz, suratına tükürsen "yağmur yağıyor" diyen bir yağmur.

Çocukluğumun, ilk gençliğimin Zonguldak'ında, kasımla başlayıp mayısla biten kış, işte böyle bir yağmurdu. Sararmaya yüz tutmuş çocukluk anılarım, kentin üstüne bir resim gibi yapışmış bu yağmurdan sırılsıklam olmuş gibidir onunçün. "Hep böyle uzun yağmurlarda mı görmüştüm sevdiklerimi?" diye düşünürüm.

Bahar ölü doğar Zonguldak'ta. Denizin kustuğu oluk oluk sis, önce Balkaya'yı tutsaklar; şişer, savrulur. Site'yi bir anda ele geçirdikten sonra Devlet Hastanesi'nden aşa-

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

ğıya telaşla koşmaya başlar. Soğuksu, Ontemmuz Mahallesi, Çaydamar, Hoştepe ve Fener Mahallesi'ni köpük köpük sabunlar. Titreyen bir kefene sarılmış gibidir artık Zonguldak; kiri-pası görünmez bir süre; gözlerini açamayan çok içmiş bir sarhoşu andırır. Gece gündüz sis düdükleri çalar limanda. (Hayır, anılarda) Öyle alışılır ki,onlara, gün gelip de çalmaz olunca, büyük bir eksiklik duyulur; geceleri uyku tutmaz kimilerini.

Pelteleşmiş ,uzun bir sisin ardından oldukça laübali bir biçimde gelir yaz; paldır küldür, bağıra çağıra, sırnaşarak.

Defnelerin bayılmış kokusu, böğürtlen çiçekleri, uzaklarda ardıçlar. Yemyeşil bir kadife olmuştur Zonguldak.

Bir yanı denize açık, üç yanı pitoresk tepelerle çevrili Zonguldak'a ne zaman çocukluğumun içinden baksam kırgınlık gibi bir şey duyuyorum. Sorasım geliyor; "Noldu Balkaya sana? Balkaya'yken niye "Site"leştin? Nasıl girdin o uzun, soğuk betonların altına? Hele sen, Gürcü Tepesi! Bir kentin ortasına senin kadar yakışan, cuk oturan bir başka tepe var mıdır? İyi de, şu her yanından sümük gibi sarkan, kendini tutamayıp her an aşağılara kayacakmış gibi duran o çirkin evler ne öyle? Azgelişmişliğin kirleri mi?"

Yakındı evimiz çok; Zonguldak'ın en yüksek tepesi Rüzgarlımeşe'nin eteklerine denk düşen Hoştepe'de geçerdi çocukluğumuzun ilkyazları ablamla. Bir sokak dolusu çocuk oraya tırmanır, çocuk dudaklarımızda şarkılar, mor menekşe, papatya, dağ çileği, kocayemiş, kuş sesleri ve kokulu rüzgarlar toplardık. Bizimdi her şey; bütün

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

şehir, bütün deniz, bütün gökyüzü. İnanamadım son gördüğümde ne ki; kalın bir ayak basmış gibiydi bir güzelliğin üstüne. Yüzlerce merdiveni zar zor inip otele geldim. Akşamdı. Perdeyi aralayıp çocukluğumun uzun yağmurlarından birini bekledim caddeye bakarak. Gelmedi. Ne yapacağımı bilemeyip can sıkıntısından, bir zamanlar pek çok çocuğun dört gözle yolunu beklediği Memet'i çağırdım film anlatması için. Bekletmedi, geldi; en son gördüğü filmi anlattı.

Kimdi, neyin nesiydi? Bilmiyorum. İri yarı, çıplak ayaklı, göğsü bağrı açık ve hep şen-şakrak. Sesinde uzak bir davul var. En büyük tutkusu, çocukları başına toplayıp film anlatmak. "Deli memet" diyen de var, "Ayı Memet" diyen de, "Film Memet" diyen de. Çocuk bahçesinin oralar onun yeri daha çok, oralarda dolaşıyor. Koşuyoruz görür görmez; oturtup yanına bizi, başlıyor hemen.

Evet, ne zaman, nerde görsek onu, yanına koşuyor, "Anlat", diye yalvarıyoruz. Eğer azsak, iki üç kişiysek istemiyor, "Azsınız, bir başka gün" diyor. Ama üsteleyince, öylesine geniş gülüyor ki, ağzının içindeki ekmek kırıntılarını bile görebiliyoruz bazen. Dediğimizi yapacağını gösteriyor onun bu gülüşü; seviniyor ve çömeliyoruz.

Koyu bir sesi var ve yaz-kış ayakları çıplak dolaşıyor. Saçları usturalı, yüzü al al. Genel görünüşü çok güçlü ve hayvansı. Kimseden bir şey dilenmiyor; ona veriyorlar. Ama o kendisine gerektiği kadar alıyor ve verileni çok bulduğunda almak istemiyor. Canından bıkmış gibi duran yorgun ve yaşlı çöpçü katırlarını öpüyor yollarda, onlara

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

bir şeyler veriyor. Film anlatmak ve radyodan dinlediği "haberler"i okumak bütün mutluluğu.

"En son filmini anlat, en son filmini anlat!" diye bağırıyoruz ona bir ağızdan. Ortamıza oturuyor tam, bağdaş kuruyor. Filmin adını söyleyip jenerikteki müziği çalıyor ağzıyla önce, sonra sahne sahne, plan plan anlatmaya başlıyor. Kişileriyle, kişilerin sözleriyle, fon müziğiyle. Gördüğüm bir filmi anlatmıştı da bir gün, inanamamıştım; kendisinden bir şey katmıyor, hiçbir ayrıntıyı geçmiyordu. Kişilerin ses tonları, konuşma biçimleri, söyledikleri sözler aynıydı. Öylesine kendinden geçiyordu ki, yüzü derinleşiyor, sesindeki koyuluk artıyor, gözleri uzaklara gidiyordu. En yoğunlaşarak anlattığı, Tarzan'ın Ceyn'i kurtardığı bölümdü. Bitiş müziğini ıslıkla çalıp hepimize tek tek bakarak "Fin" dediğinde, alkışlıyorduk onu küçücük ellerimizle.

Sonra o gelmez oldu. Günlerce bekledik, birbirimize sorduk. Kimse bir şey bilmiyordu ya da çocuk aklımızla bulamıyorduk. Ölüm yoktu çünkü henüz, çünkü çocuktuk. Belki de konduramıyorduk, "Öldü" demeye varmıyordu dilimiz. Ama sonra unuttuk.

Camı açar açmaz, uzaktan gelen ince bir rakı kokusu yaka paça dışarı fırlatıyor kolumdan tutup beni. "Ya 'Emniyet'e git iç, ya Mühendisler Birliği'ne... Pinekleyip durma otel odasında!" diyor.

Akşam. Karanlık bir kış göğü. Gazipaşa Caddesi bomboş. "Rakı içilir mi hiç çiçeksiz?" Kimin dizesi? Bulamıyorum. Dudaklarımdan düşmüyor; durmadan mırıldanıyorum. Bir zamanlar Kız Sanat Enstitüsü olan Aksaray'ın ya-

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

nından kıvrılıp Çakaloğlu Apartmanı'nın önüne geldiğimde durup bakıyorum bir an; Zonguldak'ın ilk bilardo salonu Çağlayan'ın yerinde yeller esiyor!

Sonra kaldırımın ucuna gelip Cumhuriyet Alanı'nın boşluğuna bakıyorum ve birden belleğimde bir infilak! Tam orda, alanın tam orasında, sanki yağmur altında bir adam sallanıyor darağacında!

Şarkısız, çiçeksiz bir dünyanın imgesi. Savaş yılları. Zonguldak Cumhuriyet Alanı'nın tam ortasında sergileniyor asılanlar. Bir darağacı kaldırılıyor, üç beş gün geçmiyor, bir başkası kuruluyor. Aynı yerde aynı görüntü hep; değişmiyor. Kara, kalın bir ipin ucundan sarkan cansız bedenler, dilleri bir karış dışarıda, bir sağa, bir sola dönüyor rüzgardan. Annemden gizli gizli gidiyoruz ablamla, kimseye söylemiyoruz. İlk gördüğümde, buzlandım sanki birden; içim titredi. Arkasına geçip ablamın, sırtına başımı gömdüm; bakmamaya çalıştım, zor tuttum ağlamamak için kendimi. Ama alıştım sonra; darağacını görür görmez sevinçli bir heyecana kapıldım.

Sonra karşıya geçtim; kıyı boyunca yürüdüm. "Havada asılmış bir adam kokusu" Gündüz, pet şişeleriyle dolu gördüğüm liman yanı başımdaydı ve çok pis kokuyordu ayakları! Sevdalım İSKELE cüceleştirilmiş, cafe gibi bir şey olmuştu. Ordaki banklardan birine oturup çok önce yazmayı düşündüğüm "İskeleye ağıt"ı yazmak geldi içimden. Olacak şey değildi ama tabi. Beni otelden zorla çıkaran o ince rakı kokusu bırakmıyordu yakamı; kolumdan tutmuş, sürüklüyordu. "Rakı içilir mi hiç çiçeksiz?"

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

BEŞ

Harbe giden sarı saçlı çocuk!
Gene böyle güzel dön;
Dudaklarında deniz kokusu,
Kirpiklerinde tuz;
Harbe giden sarı saçlı çocuk!

Orhan Veli

Buram buram bir savaş kokusu! İkinci Dünya Savaşı'nın karanlığını çocukça sezip yaşasam da, bu karanlığın dışarıdaki bir savaştan sızdığını çok sonra kavrayacaktım. Bizim kuşak öyle bir kuşaktı ki, en çok biz "dövüldük!" Yaşamla arama giren yapışkan bir sıkıntıdan ne kadar tedirgin olursam olayım, bir oyundu yine de her şey, sanki bir şaka. Evde konuşulanlar, babamın cızırtılı Aga radyomuzdan dinlediklerini birilerine yorumlayışı; Hükümet binasının en üst katındaki bir yerden geldiğini sandığım ve her duyduğumda ürperdiğim canavar düdükleri; gece karartmaları; oraya buraya gelişi güzel kazılan toprak sığınaklar; gece boyu gökyüzünü aydınlığa boğan ışıldaklar; evlere dağıtılan gaz maskeleri; sık sık gelen düşman keşif uçakları ve onlara açılan ateşler; ağır yokluklar, sözgelimi, bulama ya da kuru üzümle içilen çaylar; "ekmek karnesi"ni sokakta düşürüp yitirişimin evde yarattığı ürküntü; annemin durmadan, "Ya savaş patlarsa" diye inlemeleri ve böyle daha pek çok şey, çocuk bahçesinin önündeki kumsala vuran didiklenmiş Alman ölüsü kadar bir gerçeklik duygusu yaratamamıştı bende doğrusu!

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

Soğuk bir kış günü, çığlık çığlığa kara kumlara koşuyoruz bir yığın çocuk. Limanın içi aptal görünüşlü dalgalarla dolu. Kumların üstünde üniformalı, yumuşamış bir ceset; yüzünü, ellerini balıklar ve deniz yemiş; kemikleri görünüyor. Bir tutam sapsarı ve hüzünlü saç püskül püskü olmuş kulağının az üstünde. İkinci Dünya Savaşı'nın suçsuz kurbanları kıyılarımıza vuruyor. Çömelip kusuyorum. Çocuklar bağıra bağıra gülüyorlar. Yemek yiyemiyorum o akşam. Annem bir "şey" seziyor. Belki 1943, belki 1944.

"Ben bir şeyden korkuyorum ya, ne bu?"

Sanki biraz böyleydi, içimize sinsi sinsi giren kuşku gibi bir korku vardı. Çünkü her şey bir savaşı, yani ölümü fısıldıyordu; çocuk da olsak, biliyorduk. Gece karartmaları bitmek bilmiyor, gün sönerken kapkara muşamba perdeler geriyorduk camlara. "Aman ışık sızmasın!" Sızarsa bekçiler gelir, düdük çalıp uyarırlardı. Sık oluyordu bu çok. Ablamla ürkek ürkek bakışıp bir korkuyu bir gülüşe gizler gibi yapıyor, gülüyorduk. Kızgın duruyordu annem; içi çekmiyordu bazı şeyleri artık, öfkeliydi. O annem ki, uçuşan uzun, kara saçları ve hep yaralı gibi bakan gözleriyle...

Bir masaldı sanki, sanki bir masaldan geliyordu yaşadığımız ne varsa. Çünkü hem ürperiyor, hem hoşlanıyorduk. Gaz maskesi takıp kendimizi korkutuyorduk aynalarda; toprak sığınaklarda oynuyorduk. "Ya çökerse üstünüze!" Duymuyorduk, dinlemiyorduk. Canavar düdükleri

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

çalarken, masaların, sandalyelerin altına kaçıyordu annemin kedileri. Türlü diller döküp avutmaya çalışıyorduk; başlarını seviyorduk tutup. Ama olmuyordu, yatıştıramıyorduk; en güzel şeyler bile bozuluyordu.

Sonra uyuz geldi. "Annem, babam ve ben", adlı uzun öykümün bir yerinde anlatıyorum:

"Coşkulu ve eylemli bir hastalık bu, tatlı bir spor. Bitmeyen bir çırpınış içinde eller; kaşınmanın yeni kaşınma tatlarıyla gelişi ve yoruluncaya dek sürüşü. İç eritici bir isteğin, ezici bir utanma duygusuyla yan yana oluşu; yalnızlaştıran ve gülünçleştiren. Hangi hastalık utandırır bu kadar ve yadırgatır kendini? Her şeyin az, sayılı ve "karne"yle olduğu günler o günler. "İyi beslenmemekten", diyor öğretmenimiz. Bir çocuğun dışında –adı Günaydın– aynı kaşınma uğraşının içinde bütün sınıf. En zor şey kaşınmamak; ne yapsan olmuyor, geçer diye beklemek boş; bir kez geldi mi, çaresiz başlıyorsun. Önce yavaş yavaş, sonra parçalar, koparır gibi. Yanındakinin yüzü gülücüklerle doluyor o an ve o da başlıyor yüreklenip senden. Bulaşıcı bir istek, ondan belki.

Bazı bazı kaşınmak oluyor dersimiz sanki ve yaylı sazlar orkestrası gibiyiz biraz; öğretmenimiz "maestro"; biz, küçük çalgıcılar! Bir kaşınma gürültüsünün ortasında birden bir ses, "Yeterrr!" Duruyoruz bir an, ama sonra yeniden.

En son annem oldu yakalanan ve beni suçladı, "Senden geçti" diye. Uzak olan kimdi o hastalığa sanki? Bütün yakınlarımız, komşularımız bir bir yakalandılar ve kaşın-

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

dılar ve sakladılar büyük bir gizi saklar gibi. "Ben kaşınmıyorum, ben yakalanmadım", dedi mi biri, "Kükürt kokuyorsun ama" diyordu babam, utandırıyordu. İç çamaşırlarımızı kükürtlü suyla yıkayıp ütüleyen annemin ağladığı oluyordu kaşınırken bazı.

Savaş yıllarında, yakaladığını ince ince oyup iğne ipliğe çeviren ince hastalık vardı bir de; üç adı vardı (ince hastalık, verem, tüberküloz) ve üç aşamalıydı. Durumu ağırlaşanlar, "uzatma"yı, yani "üçüncü devre" yi oynayanlardı; ölüm akardı yüzlerinden, seslerinden. Şimdiki ilaçlar yoktu daha, BCG aşısı bulunmamıştı. Zonguldak'ın ıslak, kirli havası, savaş günlerinin azdırdığı yoksulluk ve yoksunluk günümüzün kanseri yapmıştı ince hastalığı. Biri hastalandı mı, o gelirdi akla hemen. Yıllar geçti, gözümden gitmiyor; erimiş yüzü ve şakaklarına yapışmış saçlarıyla demir bir karyolada yatıyor halam; kuş kadar kalmış. İnlemesi bile güçlükle. Konuşamıyor. "İyileşeceksin," dediğimde, sapsarı gülümsüyor, utanıyor sanki. Bakamıyorum.

Çok genç yaşta ölen iki ozanı var ki Zonguldak'ın, onlar da ince hastalığın pençesinde, Rüştü Onur'la Muzaffer Tayyip Uslu. Biliyorlar öleceklerini. Ölürse İstanbul'u göremeyeceğinden yakınıyor Uslu;

Seni bir daha göreceğim ne malum
Ben bir hasta adamım
Ah benim güzel İstanbul'um
("İstanbul'a veda")

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

Öylesine inanmış ki öleceğine, herkesle, her şeyle "veda"laşıyor Rüştü Onur.

Elveda ey Tanrım, artık elveda!
Elveda kırkı içindeki aşklarım!
Elveda ey menekşe gözlü karım!
Ki yaşamakta uzak bir adada.
("Elveda")

Savaşın getirdiği bütün o iç çekişler, o hüzünler neydi? Eskimiş günlere gitmeden bulabilir miyiz? Yıl kaç? Bilmiyorum. Bildiğim, okula yeni yeni başladığım. Derin bir yaz. Bir evin üçüncü katından bakıyorum. Öyle bir cenaze töreni ki, Zonguldak, Zonguldak olalı görmemiştir böylesini belki de. Cenaze töreni değil, bayram sanki! Gazipaşa Caddesi'ne yığılmış bütün kent halkı, evlerin pencereleri salkım saçak insan. Şopen'in Cenaze Marşı'yla çarşıdaki eski camiin önüne getiriliyor sırtlarda tabut. Tabutun içindeki, Zonguldak'ın ünlü valisi Halit Aksoy'un ince hastalıktan ölen kızı Türkan; o günlerde Zonguldak'ta yedek subaylığını yapan şair Oktay Rifat'ın sevgili karısı.

Her dakikasını ayrı hatırlarım
Erenköy'de geçen zamanımın
Rüyama girer bir arada
İstanbul bahar ve Türkan'ım
("Anış")

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

İş edinip kendine, uzun uzun aradı Türkan Hanım'ın mezarını şair arkadaşım Doğan Şadıllıoğlu, ama bulamadı. Ne zaman açılsa konu, "Bakmadığım mezar kalmadı Üzülmez Mezarlığı'nda", diyordu, üzülüyordu. Kim bilir, Türkan Hanım'ın kendisini bulmuştur o karanlıklar ülkesinde belki de!

Not: (Veremin yarattığı "terör"den ben de almadım değil ağzımın payını! Bir gün, bir mağazanın vitrininde keman görüp "Keman öğrenmek istiyorum anne ben", deyince, gözleri birden değişen annem, hiç mi hiç duraksamadan, "Verem olursun!", demişti. Kalakaldım öyle, bir şey diyemedim. Onu bunu bilmem ya, böyle bir şeye girişseydim eğer, keman beni değil de, ben kemanı verem ederdim herhalde! Tabi yakınlarımı da!)

Gözlerimi o savaş günlerine açmış gibiydim sanki ilk; rüzgarı geliyordu uzakta da olsak, duyuyordum. Ekmek "karne"sini yitirdiğim gün, yas vardı sanki evde; suçlu suçlu duruyor, konuşmuyor, içimde biriken bir ağlamayı bastırmaya çalışıyordum. Akşam eve gelen babam, ekmek "karne"sini yitirdiğimi annemden duyunca, pencerenin yanındaki bir sandalyeye çok yorgun oturup uzun uzun düşündü. Öyle bir sessizlik ki, çiçeklerin solması duyulur nerdeyse. Ama demedi hiçbir şey, kalktı yerinden az sonra, yanıma geldi; yüzümü, saçlarımı sevdi.

Bu günkü İstanbul Pastanesi'nin sol yanında, eli içi kadar küçük bir dükkan, babamın eskici dükkanıydı. Bir

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

elinde kunduracı çekici, dudaklarının arasında küçük, ağaç çiviler, gülümseyerek çalışırdı örsünün başında hep; gitmiyor gözlerimden. O kadar güzel gülümserdi ki beni görünce hele, babam diye söylemiyorum, ondan daha güzel gülümseyen yoktu belki de; içimi öperdi bakışları. İşte bu yüzdendir ki, nerde, ne zaman bir eskici dükkanı görsem, sanki babamla karşılaşacakmışım gibi hüzünlü bir sevince kapılırım.

Bırakıp eskiciliği, "memur" oldu sonra babam; önce Belediye'de, sonra EKİ'de. Ne zaman Ali Usta Pastanesi'ne bir şey almaya gitsem, alışkanlık bu ya, o küçük dükkanın önünden geçmeden, babamı arar gibi bir an durup bakmadan edemezdim. Babamın çalıştığı Belediye Gazhanesi kentin üç-dört kilometre ötesinde, dokuz-on evlik, incekalın yeşillerle dolu güzel bir yerdi. KOKAKSU. İstasyon'un sağındandı yolu. Tek beton yapısı, mezbahaydı.

Beni de götürüyordu yaz geldi mi babam. Biraz kamyonu, biraz pikabı andıran, "L" biçiminde bir demirle önden çalıştırılan, küçücük bir yokuşta bile inlemesine yürek ve kulak dayanmayan acınası bir Lorel-Hardi arabasıyla gidiyorduk! Varır varmaz, en güzeli başlıyordu yalnızlığımın; bütün ağaçlar, bütün çiçekler, bütün toprak büyük öpüşler içindeydi, görüyordum. Çocukluğumu zaman zaman acıtan uzak savaşın korkuları solar gibi oluyordu nedense. Ama bir gün, nasıl olduysa, mezbahaya girip bir mandanın boğazlanışını izledim ve buzlandım sanki birden ve bir daha hiç gitmek istemedim.

Arkası bana dönük geniş bir adam, iri bir mandanın

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

boynuzlarına bağlı ipi yerdeki demir çengele takıp mandanın başı betona gelinceye dek çekiyor ve bağlıyor sonra oraya. Öksürür gibi soluyan manda, bir ölüm yalnızlığına girdiğini sezmiş gibi; yapacağı bir şey yok! Geri geri yürüyüp duruyor birden adam ve bir an mandaya baktıktan sonra bir karateci gibi havalanıyor ve karnına vuruyor tekmeyi mandanın tam. Manda sarsılsa da, düşmüyor; yorgun bir ses çıkarıyor. Sonra bu aynı şey üç kez tam. Manda yere düştüğünde o boğuk ses, mandanın bacaklarının bağlanışı, ışıl ışıl bir bıçak ve benim dışarıda, bir ağacın altına kaçışım.

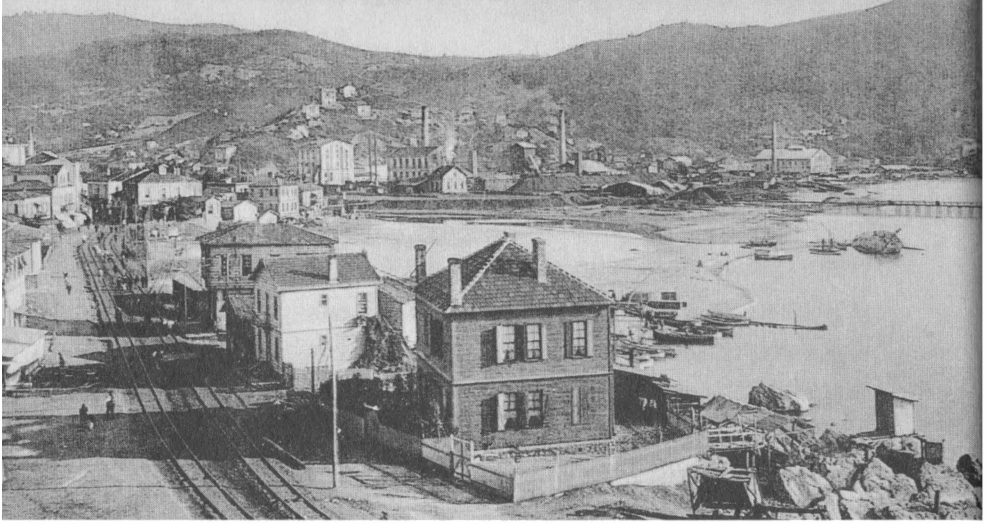
***

Hemen her şey bir oyuncak olup çıkıyor çocuklukta; en ağır gerçekler bile şöyle bir değip geçiyor, o kadar. Benimki değilse de, insan ömrünün cenneti çocukluk. Psikopatoloji'deki, dayanılmaz acılara batmış bazı kişilerin küçük çocukluklarına dönüp konuşmayı unutmuş görünmeleri, parmak uçlarını emmeleri, annelerini aramaları nasıl açıklanır başka?

Evet, ömrümün cenneti olmadı çocukluğum. Durup dururken, hiçbir neden yok gibiyken, kendi kendine sıkıntılar "icad" eden annemden mi geliyor bu? Ya da beni yürütmeyen, konuşturmayan, güldürmeyen hastalığımdan mı? Bilmiyorum. Sanki bir karanlık sızıyor.

Belediye'den sonra EKİ'nin İkinci Makasta'ki bir malzeme ambarı'nda çalışmaya başlayan babam beni de götürüyordu ara sıra yanında. Ambarın önündeki geniş düzlük Piyade Alayı'nın eğitim yeri. Çepçevre olup saatlerce bakı-

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

yor insanlar. Çoğu, çoluk çocuk. Sıkılıyorum ama ben çok; şöyle biraz bakıp ambara kaçıyorum.

Mavi Köşe Pastanesi'nin bulunduğu Evkaf Apartmanı'nda (Dünya Güzellik Kraliçesi Keriman Halis'in oturduğu apartman) oturuyor, Piyade Alayı'nın komutanı; ak saçlı, uzun boylu, sırım gibi bir asker. Adı bile aklımda; İhsan Albay. Yerinde duramayan, yürürken kıvılcımlar fışkırtan uzun kuyruklu güzel atına binip Alay'a öyle gidiyor. Ona bakıyor insanlar durup. Nerde, ne zaman görsem ayıramıyorum gözümü ben de; imreniyorum. Pişmanlık gibi bir şey duyuyorum ama sonra birden; içim sıkılıyor. Ne bu? Rüzgarı uzaktan da gelse, savaşı ve ölümü mü öğrendim? Onları mı çağrıştırıyor kimi gördüklerim?

Yıllar sonra, İstanbul'da, belki de dünyanın en güzel yaz akşamlarından birinde, çocukluğumu acıtan o savaş günlerini konuşuyorum ünlü bir ozanla.

Ölümüne yakındı; Göztepe'deki evine gidiyorum A. Kadir'i görmeye. Konuşurken eski günleri, "Yunan'ı, Bulgar'ı çoktan yutmuş, kapılarımıza dayanmıştı Alman, dedi

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

A. Kadir, sıra bizdeydi, bekliyorduk; ha girdi, ha girecek sınırdan. Doğrusu ya korkmadık, telaşlanmadık değil. Her girdikleri yerde komünist avı başlatıyorlardı çünkü. Çaresizdik üstelik biz çok; kafesteki kuş gibiydik. Ne kaçabilir, ne saklanabilirdik. Kimimiz mapus, kimimiz sürgündü."

Bir savaş ki, katmış insanlığı önüne, baruttan ve
demirden ayaklarıyla eziyor.
Bir savaş ki, rüzgarı kapılarımızı dövüyor,
Bir savaş ki, adımını attığı her yerde,
Önce Yahudi, Çingene, komünist ve özürlü insan
avına çıkıyor.
Yani ırkçı, yani faşist.
Bir savaş ki,
Çoluk çocuk milyonlarca yahudiyi kağıt yakar gibi
fırınlarda yakıyor.
Bir savaş ki,
Beyinleri ve gözleri fal taşı gibi açıyor.
Sözgelimi, Treblinka Ölüm Kampı'nda bir haham,
Dağ gibi yığılı cesetleri görünce bir sabah,
Deliriyor sanki birden ya da aklı başına gelip
"Tanrı yok!" diye bağırıyor.
Öyle bir, beş, on değil, belki yüz kez
Ve tabi hemen oracıkta,
Alnının tam ortasına dokuz milimetre çapında bir
delik açılıyor.
Bir savaş ki,
Tarihe bile parmak ısırtıyor.

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

İkinci Dünya Savaşı'nın, Türkiye sanayileşmesinin ağır işçisi Zonguldak'ın kırsal kesimini nasıl vurduğunu, inim inim nasıl inlettiğini *Ölümün Ağzı*(1980) adlı romanımı yazmadan önce dolaştığım köylerdeki eski madencilerin ağzından dinlemiştim. Kulaktan dolma bilgilerim olsa da, dinlerken onları, durmadan şaşırıyor, inanmakta zorluk çekiyordum. En kısa sürede en çok üretim amacıyla "tahkimatsız", "zar-zor"a koşularak, angarya boyunduruğunda ve candarma "zulm"unda, yarı aç,yarı tok çalıştırılmış bu eski madencilerin bazısı, aradan yıllar da geçse duygulanıyor, kendini tutamayıp ağlıyordu.

Ölümün Ağzı adlı romanım yayımlandığı günlerde, kimi övgülü, kimi yergili mektup aldım pek çok. CHP açısından bakıyordu romana hemen hepsi. Sevdiğim iki yazar da vardı aralarında; İlhami Soysal, Mehmet Seyda. Sanki biraz içerlemiş gibiydiler ve "Ne yani, tabi öyle olacaktı... Dışarda savaş vardı..." demeye getiriyorlar, "mükellefiyet faciası"ndan CHP'yi sorumlu tutmuyorlardı. Doğrusu ya, benim de CHP'yle değil, dünya görüşüm gereği "sistem"leydi zorum. "Mükellefiyet" olgusunun gölgesini bir roman içinde tarihe düşürmek az şey değilse de, –ki bu romanın biçimine ilişkin bir öğe, yani konudur– *Ölümün Ağzı*'nın temel içeriği, insan istencinin acı karşısındaki yenilmezliği, inanılmaz direnci, insanın sonsuzluğudur.

Doğru söze ne denir ki! Açık bir gerçeği vurguluyordu iki yazar da; "Dışarıda savaş vardı." Evet, doğruydu, dışarıda savaş vardı! Ama şu da doğruydu ki, bütün savaşların ağır yükünü toplumun en bilinçsiz, en örgütlenmemiş, en

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

yoksul insanları yani devletin karar örgütlerinde yeri olmayan köylü sınıfı çekiyordu can vererek. Osmanlı'dan yana böyle olmuştu ve birilerine göre böyle olmalıydı hep! Sivil-asker yüksek bürokratın, ağanın, milletvekilinin, varsılın çocuğu torpil yapıp, bedel ödeyip, kendini çürüğe çıkartıp feodal kültürün ürünü olan o "yüce şehitlik mertebesi"inden kendini kurtarmayı başarırken, Anadolu'daki "garip"lerin başında patlıyordu kabak (bombalar, mermiler) İşte bir Yemen türküsü,

Yemen yolu çukurdandır
Karavana bakırdandır
Zenginimiz bedel verir
Askerimiz fakirdendir

Ocaklara ölümün en çok geldiği yıllar savaş yılları. Acı acı öttü mü sirenler, "Karıştı yine yerin altı", derdi babam. EKİ'nin başında, Zonguldak Maden Mektebi'nde okumuş, Almanya'da staj görmüş ünlü İhsan Soyak var. Kendi özel parası (delikli) ve kendi özel askeriyle devlet içinde devlet sanki EKİ. Kurumda çalışanların alışveriş ettiği "ekonoma", eski balık pazarının oralarda bir yerde.

Adını, üstündeki deniz fenerinden alan Fener Mahallesi'ndeki (eski adıyla, Fransız Mahallesi) büyük bahçeli, büyük gölgelere batmış korularla çevrili tipik Fransız evleri, egzotik bir görünüm yaratıyor. Yer üstünde çalışanların hiyerarşik durumuna göre yapılmış olan EKİ evleri, üst yö-

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

neticilere, mühendislere ve memurların bir bölümüne küçük bir para karşılığında kiralanıyor. Kendi içinde ayrıcalıklar barındıran aristokratik bir yapılanmadan başka bir şey değil bu doğal olarak. Ama nolursa olsun, bir yönetim başarısı yine de; çok planlı, örnek güzellikte bir yerleşim alanı oluşturulmuş çünkü. Küçük, dalgın bir koyun içine oturtulmuş Deniz Kulübü; her yanı ağır gölgeli ağaçlarla çevrili tenis kortları; cennetin Zonguldak şubesi denebilecek "misafirhane" ler; tek katlı, çok sevimli evler; bayılmış çiçek kokuları ve kuş sesleriyle dolu bahçelerde, villaları, dahası rezidansları andıran inanılmaz güzellikteki köşkler; bahar çıldırdığında, nisan ve mayıs göklerinden boşanan yağmurlardan sonra bütün mahalleyi saran, insanın yüreğini, kanını oynatan gül, leylak, lavanta, hanımeli ve karanfil kokuları...

Peki ya aşağıdakiler?

Zonguldak iki katlı hüzün dolu bir ev; alt kattakiler Ölüm'ün elinden kapıp kapıp kömürleri üst kattakilere sunuyor. Şöyle yürüyün Çaydamara'a doğru, görürsünüz onları yollarda: elini yüzünü kapkara yapmış, oyundan dönen güzel, haylaz çocuklar gibidirler. Başlarında baretleri, ellerinde lambalar.

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

ALTI

Bıraktın bir hatıralar yığınında beni de yavrum;
Ki sevgim verdi sana bir koku gibi bütün dünyasını.
Ve ben bu sabah vaktinde iyice hissediyorum,
Bir kitap arasına bırakılmış çiçeklerin yasını.

F.H. Dağlarca

Zaman içinde geriye dönüp baktığımda, fırtınaya tutulmuş bulutlar gibi savrulan, üstüme üstüme gelen sevgiler görüyorum. Boğulacağım nerdeyse, "Durun az, yapmayın; boğulacağım", falan demek geliyor içimden. Ayrı ayrı üç yerden tam. Annemden, babamdan, Büyük teyzemden. Yaralarımı, yangınlarımı öpercesine.

Yanlarında doğup büyüdüğüm o insanlar hangi çağrışımlarla bana geliyor? Kalbimin öğrendiği ne varsa onlardan mı? Beni ben yapan onlar mı, onların sevgileri mi her şeyden önce? Sevgileri gerçek sevgi mi? Sevgi ne?

Bilinçsiz doğadaki göze hoş gelen kimi görüntüler, sözgelimi, dişi bir hayvanın yavrusuna olan derin, içgüdüsel ilgisi, kuruyup çatlamış toprağın yağmurla buluşması; yeni patlamış bir çiçeğin ya da yaprağın güneşle yıkanması, altın rengi bir arının rengarenk çiçeklerin balözünde dolaşması ve daha nice bunun gibi doğal olgu, sevgiyi çağrıştıran şiirsellikler yalnızca; sevginin dünyası insanların dünyası.

İnsanların eşyalaştırıldığı, insanlar arası ilişkilerin piyasa ilişkilerine bağlı kılındığı, paranın bir "fetiş" (tapın-

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

cak) olarak görüldüğü bir toplumda gerçek, doğru sevgiler bulunsa da, onlar çok azdır ve onlar her türlü toplumsal ve ekonomik yabancılaşmayı yok kılacak bir yaratıcılığa ve bilinçliliğe ulaşmış kişiler için söz konusu olabilir yalnız.

Sevginin yönelimi iyiye, doğruya, güzele, hoşluk verene doğru olduğuna göre, bize mutluluk vermeyen bir toplumda ya da toplulukta sevme eğilimlerimiz azalır, giderek körleşir, yani yaşamın bizi sevdiği, okşadığı ölçüde sevme gücümüz gelişir; olaylara, olgulara daha iyimser, daha hoşgörülü bakabiliriz en azından. Kişinin kendini mutlu olarak duyumsaması, sevgiye açılan bir kapı olabilir her zaman için.

Gerçek sevgi, karşımızdakine bütün içtenliğimizle davranma, onun isteklerini, umutlarını, düşlerini, acılarını ve sıkıntılarını, yani onun yaşamının bütün kıvrımlarını iz sürer gibi izleme, ona her an kol kanat germe, ona içinden bakma ve bütün bu çabayı hiçbir yarar beklemeden mutluluk içinde yapma bilinçliliği değil de nedir? Erich Fromm'un dediği gibi, "Gerçek sevgi bir özgeçi, bir özdeşleşme değildir. Seven kendi yararını göz ardı etse de, kendi kişiliğini ortadan kaldırmaz. Seven de, sevilen de öznedirler."

Çocukluğumda karşılaştığım ağır yoğunluktaki sevgileri düşünerek, sevgi izleği üstüne yazılmışları az çok okuyarak, sevgi üstüne yazdığım oldukça uzun bir yazıdan alıntıladığım bu sözler yanlış mı? Elbet de değil. Ama şu var ki, aile içi sevgiler ulaşılması kolay sevgiler hep; birbir-

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

leriyle kan bağı olanların aile içi yakınlığından doğuyor çünkü. Sevgi konusu ele alındığında sözü edilmeyebilir bile belki de. Ama, "sevgi sevgidir", deyip geçiştiriyoruz bazı şeyleri. Babamın dışa dönük mizacında soğutarak dengelediği aşırı sevgisiyle annemle büyük teyzemin yoran, tutsak eden, göz açtırmayan aşırı sevgileri bir değil doğal olarak. İkincilerin beni de, sevgilerimi de hastalandıran hastalıkları var. Büyük teyzemin öldüğü gün içimi bir şey ısırdı sanki!

Çalışma odamın duvarına asılı çerçeveli bir resmin alt yanına iliştirilmiş bir fotoğraftan yıllardır bana bakan büyük teyzemin sevgisine ömrüm boyunca şaşırdım hep. "Çocuksuz, dul ve yalnızdı, belki ondan," diyorum. Gecesini, gündüzünü bana adamış gibi yaşıyor, eline ne geçirirse; nerde, ne görürse alıp bana getiriyordu. Ben gibiydim yaşamdaki amacı. Beni görünce yüzü ışıyor, dişsiz ağzı daha da çukurlaşıyordu gülümserken. Gözleri beni arıyor, sesi beni çağırıyor gibiydi hep; sanki özlemimi duyuyordu yanımdayken bile.

Yan yana olduğumuzda, benden ayrılmayan bakışlarına girer, düşlere, masallara giderdim mutluluğumdan. "Sen benimsin", derdi; susardım başımı eğip. Çiçekli, yumuşak bir yol kurmuştuk aramızda sanki; o çok yaşlı, ben küçücük de olsam, o yoldan gidip geliyorduk birbirimize hep. Biraz hastalansam, bana nazar değdiğini söyleyip başıma büyük bir örtü kor, küçük bir kapta erittiği kurşunu su dolu bir başka kaba boşaltırdı başımın üstünde tam; cazz... İçim ürperirdi. Kimi iğneyi, kimi gözü andıran kur-

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

şun parçalarını sudan çıkarıp çıkarıp gösterir, bana değmiş olan nazar'ın türünü anlatmaya başlardı!

Bana olan sonsuz ilgisinde neler yoktu ki? Sedir gibi bir yere yatırıp beni, oramı buramı ovuşturur, bir tür masaj yapardı! "Çok oyun oynuyorsun, oynama o kadar... Her bi yerinde bezeler çıkmış yorgunluktan bak!" deyip kasıklarımdaki bezeleri(!) parmaklarıyla sıkıp sıkıp yok etmeye çalışırdı! Canım sıkılmıyor, dahası hoşuma bile gidiyor olmalıydı ki, "yeter" falan demiyor, benimle oyuncakla oynar gibi oynamasına ses çıkarmıyordum.

Elinde bastonu, şimdiki boklu derenin yanında kurulan pazara gider ve soluk soluğa dönerdi hep. Ben gibiydi o da, soluğandı. Pazardan döner dönmez beni çağırır, bir yığın yiyecek kordu önüme yemem için. Yerken ben, gözü bendeydi hep; mutlu bakardı çok. Kendi de yerdi; daha doğrusu, dişleri olmadığından, kemirirdi. Çocuktum daha, bilmiyordum acımasını; onu daha sonra öğrenecek ve acıyacaktım! Aklıma geldi mi, kahrolur gibi olacak, "Yaşasaydı da yaptırsaydım dişlerini keşke!" diyecektim. Öyle ki, bu gün bile birini gördüğümde dişsiz, içimde bir şeyler eskir gibi oluyor. Bir pişmanlık duygusu sanki!

Kentin ortasından kömür yüklü trenler geçmektedir; beyaz bulutlar saçarlar ve ben onların içine girerim hep. Bir düşteyimdir sanki artık. Vagonların sayısı ne kadar çoksa tren o kadar yavaş gider. Benim için bir oyun olmuştur trenle birlikte yürümek ve her şeyi unutmak. Trenin çıkardığı sıcak bulutlar bitince bakarım; bir adam durma-

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

dan kömür atar lokomotifin içinde bir yere ve onun yüzü kapkaradır. Bana bakıp bakıp güler. Ben de ona. Makinist. Çok şaşırırım niçin yalnız ben oynuyorum bu oyunu diye? Niçin herkes tiksinir gibi bakıyor trene ve söyleniyor? Annem de, babam da, "Yapma, ezilirsin!" diyorlar. Ezildiğimi, öldüğümü düşünemiyorum, gülesim geliyor. Annem, "Çocuğun biri ezildi geçen yıl," diyor durmadan. Tren seslerinden çok şey öğrendim ben. Ne zaman duysam bu sesi, yaşamak daha kolaylaşmış gibi olur, ama nedense kaçmak, uzaklaşmak gelir içimden hep. Gülünç bulurum sonra da bunu.

Bıkardım uyarmasından beni. "Treni bekle, öyle geç... Acele etme... Ezilirsin altında kalırsın da sonra!" Uzun uzun bakar," Ne yaparım sonra ben?" diye inlerdi. "Ne yaparsın Büyük Teyze?" dediğimde, "Ağlarım," derdi. Ama öyle gülünçleşirdi ki, sesi ve yüzü, gülerdim. O da gülerdi.

Eklenen vagonlarla çok uzardı trenin boyu bazen; en uçtaki Yağcılar Mağazası'ndan İskele'ye dek. Çekemezdi lokomotif; bir iki gider, durur, sonra yine yürürdü. Yürüse de geçsek diye beklerdi bir yığın insan. Vagonların arasından atlayanlar olurdu dayanamayıp. İçim giderdi benim de, "Büyüsem de atlasam ben de!" derdim.

Bu trèni kovdular bir gün çok şımarıklık yapıyor diye! Çocukluğumun sonsuz bir sevinciydi oysa o benim.

***

Anneannem, annem, babam, teyzem ve dayım gibi Bartın'dan Zonguldak'a geliyor yirmili yılların ortasında

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

büyük teyzem de. Dul ve çocuksuz. Kocasından kalan evi satıp Zonguldak'ta aldığı iki katlı köhne ahşap evin üst katını annemle evlenen babam tutuyor ve ben orda doğuyorum. Az ötede, kırk elli metre kadar uzakta, annemden on altı yaş büyük teyzemin evi var. Büyük teyzem gibi dul ve çocuksuz o da. Zatürreeden ölünce kocası, yanına çağırıyor bizi ve belki de en büyük yanlışını yaparak babam, "peki" diyor buna ve vur abalıya oluyor! Teyzemin evinde, daha kocası sağken, dayımın genç yaşta ölüvermesiyle yanına aldığı anneannem de var. Yalnızlık canına tak diyen büyük teyzem de katılmak istiyor aileye; "Onları aldın, beni de al", diyor teyzeme. "Hayır"la karşılaşınca, küskünlükler, kavgalar başlıyor.

Teyzemin kocası, "mübadele" göçmeni, Selanikli. Bu günkü Defterdarlık'ın yerindeki Maden Dairesi'nde memur. 1936'da, ben iki yaşındayken ölmüş. Derin içkici. Çocukluğumu süsleyen ama teyzemin görmeye dayanamayıp ortadan yok ettiği uzun borulu gramofon ve taş plaklar ondan kalma. Üç katlı ahşap evin üst katında oturuyoruz biz; anneannem, teyzem, annem, babam, ablam ve ben. "Mübadele"de Yunanistan'dan Zonguldak'a gelenlere dağıtılan evlerin en kötülerinden biri bizimki; öyle diyor teyzem. "Yedirdi parayı herkes, verdi rüşveti, çekti türlü türlü ziyafetleri o işlere bakan herife, kondu evlerin iyisine... Düşe düşe Rum bir meyhanecinin çürük evi düştü bize de..." Bir bir sayıyor Zonguldak'ın oturulacak iyi evlerini; şurda falancanın evi, şurda filancanın evi... Topu topu üç beş ev!

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

Küçük bir yokuşun ucundaki evimizin yirmi otuz metre kadar aşağısında, çılgın, çirkin ve ekşi çingeneler! "Mübadele" göçmeni onlar da. Kötünün kötüsü yıkık dökük küçücük bir evde o kadar çoklar ki, sanki yüzlerceler ve korkunç bir koku içinde yaşıyorlar; söverek; kavga çekiş ederek; şarkılar, türküler söyleyerek. Çekinmeyen yok gibi onlardan; saldırdılar mı hep birden saldırıyorlar çünkü. Korkuyorum geçerken önlerinden; kimi laf atıyor, kimi tükürüyor çingene çocuklarının. Bilmem niye, sinir oluyorlar bana çok; büyüğü, küçüğü takılıyor, "İki kafalı!" diye bağırıyor arkamdan. Niye öyle diyorlar, anlamıyorum bir türlü. Kuşkulanıp aynaya bakıyorum. Anneme söylediğimde, "Sıkma canını sen", diyor, "akıl dolu kafanın içi senin... Onunçün öyle diyorlar... Desinler varsın, aldırma... Senin kafan gibi olsa herkesin kafası da keşke..." Ama sonra sonra, adımı da değiştirip İrfan'ı "İrfoş" yapıyorlar ve "İki kafalı İrfoş!" diye bağırıyorlar. Dayanamaz oluyorum artık. Demiyorlar mı öyle, ne yapacağımı bilemiyor, çıldıracak gibi oluyor, ağlamaya başlıyorum. Kızdığım, ağladığımı görünce daha da keyifleniyor, iyice geliyorlar üstüme. Çingene komşularımızın dışında, çingene olmayan komşu çocukları, dahası ablam da katılıyor beni kızdıranların arasına, "İki kafalı İrfoş!" diye bağırıp gülüşüyorlar. Çaresiz kalıp zavallılaşıyorum sonunda; kimi görsem, kiminle konuşsam, "İki kafalı İrfoş", demesin diye hemen yüzümü değiştirip yalvarır gibi bakıyorum gözlerinin içine. Çoğu kez yararlı olmuyor ne ki; yapan yapıyor yapacağını yine! "İki kafalı" neyse ne de, beni yaralayan İrfoş sözcüğü en

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

çok. O kadar ki, uykularıma giriyor, düşlerimi karartıyor, karabasanlar görüyorum. Bana yönelik o kirli bağırtılara gülüp geçiyor babam; anneannemle teyzem susuyor; bana her kızdığında ellerimi ısıran ablam seviniyor; annem cama koşup ağzına geleni söylüyor; evinin küçük bahçesine telaşla çıkarak bastonunu havaya kaldıran büyük teyzem deliye dönüyor beni ağlar görünce; "Ney va da uğraşıyosuyuz uşamla benim a orospu uşakları!" diye bağırıyor. Düşünüyorum da şimdi, haksız bulmuyorum o yılların çocuk İrfanı'nı! İrfoş'un sonundaki "ş" sesinde insanın içini şaşırtan, sinir bozucu bir iğrençlik, bir hırboluk var çünkü! "O" öyle bir ses ki, sanki işiyor ya da burnu akıyor hep. Hele bir de "o"yla "u"yla yan yana gelmeye görsün. İçinde bulunduğu kimi sözcükler, durmadan şıkırdıyor ya da fışırdıyor; foş (ya da foşur foşur) şappadak, şapşal, şapırtı, şapşap, nahoş, meyhoş, sarhoş, buş oğlu buş, godoş, nonoş.... (Ama tabi kadifeleştiriyor bazı sözcükleri de; Fatoş, meneviş, serzeniş, ermiş, derviş...)

O ahşap evden kalan bir benle, bir ablam; toprak altında öbürleri. Bir süre önce gönderdiğim "YORGUN MEKTUP"umu bilmem, almışlar mıdır?

Büyük yaram. En büyük yaram, babam.

En uzun ölüm ahtapotun ölümü. Bodrum'un Gümüşlük'ün de, gözlerimle gördüm; denize batmış bir kayalığın üstünde, yosunlu taşlara vura vura öldürdüler. İki kişiydiler; biri bırakıp biri alıyordu. Belliydi, ahtapot öldürmekte ustaydılar. Karadan griye, griden beyaza dönünceye kadar

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

ahtapotun rengi, uzun bir ölümle kahramanlar gibi savaştılar ve kazandılar!

Annem, kara uzun saçlı, açık esmer tenli. Yorgun duygusal. Baktığı her fotoğrafın arabını görüyor gözleri; sanki sözleşmeli kötümser! Ağladı mı daha da güzelleşiyor; güzel ağlıyor çünkü çok. İnce sezgileri var. Millet Mektebi'n den aldığı "şehadetname"yi sandıkta, özel bir kutuda saklıyor. En sevdiği benim, sonra kediler. Babama takıntılı ablasının ağzının içine bakıyor; o ne derse, ne yaparsa doğru belliyor. Kendisini sonsuz seven babama sonsuz kırgın ve kızgın. Çocuk aklımla anladığım, parasız olmak babamın suçu.

Bana değil yalnız, herkese iyi babam; sevgisi bana nasılsa başka çocuklara da öyle. En sevdiği annem. Sevmiyor da, tapıyor sanki, öyle bir şey. Adıyla çağırdığı yok pek; "ciğer köşem" diyor. Güldüğümüz oluyor ablamla, büyüyünce biraz Gülümseyerek bakıyor utanır gibi, bir şey demiyor, aldırmıyor. En küçük şeylerden inanılmaz sevinçlere, mutluluklara girebiliyor; neşelenmeye hazır her an. Sözgelimi, eve geldiğinde akşam, Ankara Radyosu'n da oyun havası gibi bir şey çalıyorsa eğer, kalkıp oynuyor yemekte bile olsak. Bağlama ve ut çalıyor biraz; çünkü eski Bartınlı! Gülümsemesi ılık ve ezik; kan akıyor dudağından sanki.

Emekli maaşının dışında, iki kattan kira da alan teyzem, evin egemeni. Çıkmıyor ölen kocası aklından hiç; onu anıyor överek hep, yere göğe sığdıramıyor. Annem gibi değil o; Bartın şivesiyle konuşmamaya özen gösteriyor.

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

Köylülükten, köylü görünmekten çekiniyor, belli. Kapıya gelen dilenciye ya da satıcıya kızdı mı, "Koca Türk!", diye bağırıyor. İyi bana karşı hep. Ama o kadar; yüreği ablama akıyor, onu çok seviyor. Süreğen bir kırgınlığı var babama, işi gücü küçültmek onu, başkalarıyla kıyaslayıp alçaltmak. Çullanıyor görür görmez hemen, göz açtırmıyor. Sustukça babam, o saldırıyor. Sonra annem başlıyor. Bilmem neden, Gümüşlük'te, yerden yere vurularak ölüm beyazlığına sokulan o ahtapotu çağrıştırıyor bana babam! En büyük yaram!

Beni ben yapan sevgilerin ve nefretlerin arasından bakarken, ta o yıllarda içime çizilen karmaşık bir dünyanın küçük küçük ayrıntılarına uzanıyorum. Kimi ılıklıklarla dolu, kimi hüzünlü çok. Nasıl unuturum bazı şeyleri? Kedilerimle uyuduğum karlı geceler. Kar bayramlarımız. Sönmüş sokaklardan geçen bozacıların buruk, yorgun sesleri. Erkek kedilerin bariton haykırışları. Bu günkü Otel 67'nin oralarda bir yerde, Belediye tellalının elindeki avcı borusunu andıran bir şeyi uzun uzun öttürüp sonra da, "Ey ahali, duyduk duymadık demeyin..." diye bağırışı ve elindeki duyuruyu okuyuşu. İçinde camdan damacanalar bulunan, üstleri defne dallarıyla örtülü küfeleri sokak sokak sırtlarında taşıyarak Bağlık Suyu satan yüzü terli sakalar. Çıktıktan iki gün sonra vapurla Zonguldak'a gelen İstanbul gazetelerini koltuk altlarına sokup satmaya başlayan dağıtıcıların çığlık çığlığa bağırışları.

Sonra beni nerde görse yere yatırıp çok coşkulu seven, yıllarca uzaklardan içime sevgisi sızan, yüzünü şöyle böy-

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

le anımsadığım bir kadının sesi geliyor yağmurlu bir sabahtan; ağlıyor. Evde annemleyim, sanki başka kimse yok. "Bak bakalım in de", diyor annem, "nolmuş? Niye ağlıyor aşağıdaki teyze?" İnip bakıyorum; kapı aralık. Ama o kadar, gerisini anımsamıyorum; film kopuyor. Yıllarca anlatıp duracaktır bunu annem; "Döndüğünde, 'Nolmuş, sorup öğrendin mi?' diye sordum. Başını sallayıp, "Sordum", dedin, "radyo bayılmış!" Kendim indim merak edip. Radyodan Atatürk'ün öldüğünü duyunca, ağlamaktan bayılmış kiracı meğer!"

***

Bir sevgi cennetinde yaşar gibiyken, üç kalın hüzün geçiyor yüreğimden; unutamıyorum.

Hüzün 1: Kurban bayramı mıydı? Belki. Ben istedim diye küçük bir koyun aldılar, sonra da onu kesip yediler. Ben yemedim, ben ağladım. Ben ağlarken, onlar şaşırdılar. Annem, "Yine alırız, sıkma canını!" dedi.

Hüzün 2: Gazipaşa Caddesi'n de, (Cumhuriyet) şimdiki Konak Oteli'nin bitişiğinde, satıcısı gibi ince, uzun bir oyuncakçı dükkanı. Satıcı, Dostoyevski'nin romanlarından çıkmış gibi bir adam; Oyuncakçı Münir. Duruşu, bakışı alabildiğine asimetrik. Sanki oyuncak değil, nefret satıyor. Ağzından çok yüzüyle, gözüyle konuşan, buz gibi gülümseyen ve yerleri süpüren uzun bir palto giyen Oyuncakçı Münir'i alay yollu tanımlayacak olursak, biraz "tebdil" Şerlok Holmes, biraz "seri katil" diyebiliriz!

Üç kişiyiz dükkanda; büyük teyzem, annem, ben. Bu-

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

lamayınca aradığımız oyuncağı, çıkıyoruz ve o an tam küçük bir dükkan ilişiyor gözüme karşıda; önünde rengarenk üç tekerlekli bisikletler. "Alalım", diye tutturuyorum. Bir bisikleti itip önüme, "Bin hadi!", diyor annem. Binemiyorum; kaldırıp koyuyor üstüne beni, "Yürüt hadi!", O kadar basıyorum pedala, ıkınır gibi zorluyorum kendimi; hayır olmuyor, yürümüyor; bana mısın demiyor bisiklet, yerinden kıpırdamıyor. Bisikleti yürütmek için öyle gülünç şeyler yapıyorum ki, ayaklarım tekerleklerin arasına giriyor, yalpalıyorum. Gülüyor orda bir çocuk. Sonra birden havalanır gibi oluyorum annemin kollarında; "Daha küçüksün, binemiyorsun", diyor, "büyü, alırız!" Ayağım yere bastığında, kararıyor dünyam sanki; öyle bir yenilgi ki, sonraki yıllarda ilgi duymayacağım bisiklete hiç, düşman kesileceğim adeta! (Mavi Köşe Pastanesi'nin karşısında, taksi durağı aralığının başında, yıkıldı yıkılacak gibi duran barakamsı bir dükkan vardı; saati kırk kuruşa bisiklet kiralardı çocuklar; başımı çevirip bakamazdım geçerken ordan!")

Hüzün 3: Gözlükçü ve doktorların bulunduğu eski Sümerbank Sokağı'na taksi durağı aralığından girip sağa dönün; sol kaldırımdan yürüyüp Sonat Eczanesi'ni yanından sola kıvrılarak yukarı doğru ilerleyin; Maden-İş Sendikası'nın önüne gelince, sağa dönün ve otuz-kırk metre kadar yürüyün; Gazi İlkokulu (Şimdiki adı ne? Bilmiyorum). Yaz geldi mi, o okulun bahçesinde oynuyoruz top. Bir kadın "hademe"si var ki, ödümüz kopuyor görünce; Şerife Hanım. Öğretmenlerden korkmuyoruz o kadar. Sesi, beden-

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

sel yapısı, bakışları, kullandığı sözcüklerin rengi çok erkeksi. Kızıp bağırdı mı, çın çın ötüyor okulun arkasındaki taş avlu. Düşmeye görsün topumuz oraya, alıp vermiyor. Yalvarıyoruz.

Öyle oldu o gün yine; aldı topumuzu, vermedi. Farabi'yle Sina ve Ahmet (İlk ikisi yazar Ahmet Naim Çıladır'ın çocukları; Ahmet, Çıladır'ın ev sahibinin oğlu; bir "iddia" üstüne kolonya içerek zehirlenip öldüğü söylendi.), yalvar yakar olurlarken, susuyorum ben. İnat ediyor, vermiyor topu Şerife Hanım. Zaman geçmiş, öğle yemeğini çoktan unutmuşuz; nerdeyse akşam olacak! Topu alamayacağımızı anlayıp evlerin yolunu tutuyoruz. Maden-İş Sendikası'ndan aşağı doğru yürüyoruz sağ kaldırımdan; en önde benim. Sümerbank'ın –şimdiki Sonat Eczanesi– köşesinde, sağa doğru ilk adımımı atacağım ki, iki yanağımda birer infilak! Duvarlara tutunuyorum düşmemek için. Anlayamıyorum nolduğunu; şaşkın ve zavallıyım ve yanaklarımın yangınından ürküyorum. Farabi yerlere yatıyor gülmekten. Tam köşede, pusuya yatıp beni bekleyen ve iki yanağıma el bombası gibi iki tokat sallayan benim babam mı? İnanamıyorum. Bana fiske bile vurmayan, oldum olası suyuma giden babam nasıl yapar bunu? Sonradan, beni başı boş bırakıyor diye teyzemin babama söylenmesiyle ilgili bulacağım bunu! (Kim bilir, belki de yanılıyorum) Değil dokuz-on yaşındaki bir çocuğa, yetişkin birine bile ağır gelebilecek o iki tokatı çok kızdığı birine vuracaktı da babam, ona vuramayıp bana mı vurdu? Anneme, ölümünden birkaç yıl önce, iş olsun diye anlattığımda bunu,

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

"Aman sen de", dedi, "yapar mı o öyle şey hiç sana?" Sonra inandı ve anlattığım şey yeni olmuşçasına üzüldü. Öyle ki, ağlayacak sandım!

Onlar şimdi yoklar; toprak altında falan değil, bende, benim içimdeler. Birkaç yıl önce, Adam Sanat dergisinde çıkan "Yorgun mektup" adlı şiirim, onların her birine ayrı ayrı gönderilmiş bir mektup gibi!

Issız dağ yollarına, kuşların kanatlarına kar yağıyor
Ve ben seni seviyorum.

Uzak yazlardan geliyor sesin, camlarda en güzel fırtınalar
Ve ben seni seviyorum.

Her şeyde ölüm var biraz, susması çiçeklerin bundan
Ve ben seni seviyorum.

Yine okudum mektubunu bugün, aman o ne kuşlar,
ne menekşeler
Ve ben seni seviyorum.

Öyle bir şey ki bu, gölgesi vuruyor kalbime, ha durdu
ha duracak
Ve ben seni seviyorum.

Bir sen yoksun şimdi en çok, saçların değiyor saçlarıma
Ve ben seni seviyorum.

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

YEDİ

Hem derslerini bilmez
Hem de şişman herkesten

Ülkü Tamer

Çocukluğumu süsleyen en diri özlemlerden biriydi o; gün gelecek, okula gidecektim ablam gibi ben de! Onu her sabah önlüğünü giyip çantasını eline alıp okula giderken görmüyor muydum, içim gidiyor, kıskanıyordum. "Ben ne zaman gideceğim?" diye soruyordum anneme ya da babama. Sora sora bıktırmıştım ki, yanıt alamaz olmuştum sonunda. Duymuyorlardı sanki; bakışları, tavırları öyleydi. Umudum söner gibiydi ki, geldi o altın o gün. Zonguldak'ın tek fotoğrafçısı Foto Baysal'ın dar, karanlık merdivenlerinden el ele çıkarken babamla, içime ışık yağıyordu sevinçten.

Namık Kemal İlkokulu'ndaki ilk günümde, beni en çok şaşırtan orta yaşlı kadın öğretmenim oldu; annem gibi değildi gözleri; gözleri güzel bakmıyordu, korkutuyordu. Benimle konuşurken sesinden beyazlar fışkıran annem nerdeydi, o nerde! Ders anlatırken bile, "Döverim seni ha", vardı sesinde, yanlış bakıyordu. Çabuk öfkeleniyor, öfkelendi mi, kapkara kesiliyordu.

Şimdi düşünüyorum da, "Onlar öyleydi", diyorum, "Osmanlı eğitim geleneğiyle çitilenmişlerdi; bağırıp çağır-

İrfan Yalçın'ın ilkokula kayıt fotoğrafı.

mayı, dayağı kısa yoldan sonuca vardıracak bir yöntem olarak benimsemişler, içlerinde sevgi de olsa sevgisiz görünmeyi daha yararlı bulmuşlardı." Yok muydu öyle olmayanlar? Vardı ama azdı. Sözgelimi, sıra arkadaşımın aynı okulda öğretmen olan annesi, ablamın öğretmeni öğrencilerle aralarında çiçekli bir yol kurabilmiş öğretmenlerdi bence. Ama ya benimki, benim öğretmenim?

Beni bir gün o dövdü.

Ama çok fena dövdü.

Tahta cetvelle parmaklarımın ucundan doğru dövdü.

O kadar uzun dövdü ki, sanki yıllarca dövdü.

Öyle bir ev ödevi vermiştim ki, evlere şenlik, onunçün dövdü.

Babamdı soruları yanıtlayan oysa, ben değil.

Babamı döveceğine beni dövdü.

Diyecektim tam, dilimin ucuna geldi, sanki nutkum tutuldu.

"Babam yaptı ödevi, ben değil", diyemedim.

Deseydim çağırır, babamı da döverdi belki!

Doğrusu ya beni çok fena dövdü.

Tahta cetvelle parmaklarımın ucundan doğru dövdü.

Yüreğimin tam ortasından doğru dövdü.

Yıllar geçti, unutmadım;

Nerde, ne zaman tahta bir cetvel görsem

Sızım sızım sızladı parmak uçlarım.

1940'lı yıllarda, Mithat Paşa Mahallesi'nin üç ilkokulu var; Gazi, Namık Kemal, Mithat Paşa. Ablamla gittiğimiz Namık Kemal İlkokulu yıkık dökük ahşap bir yapı; Osmanlı'dan kalma belki de. Ön yüzü sonradan yapılan gibi güneye değil, batıya bakıyordu. Hemen aşağısındaki Gazi İlkokulu'nun ve az yukarıda, Amele Birliği Hastanesi'nın altındaki Mithat Paşa İlkokulu'nun yapıları yeniydi o zaman daha. Ama bizimki bir "ucube", bir karabasan; Alfred Hitchcock'un korku filimlerinden fırlamış gibi! Yerler tahta; bastıkça gıcırdıyor. Durmadan mazotluyorlar ve ben durmadan hastalanıyorum; mazot kokusu soluğumu tıkıyor. Delik deşik her yer; dışarıdan çok içeride esiyor gibi rüzgar! Soba yanıyor sınıflarda kışın; çekmiyor bir türlü, tütüyor. Bilemiyorum ne yapacağımı; mazot kokusu gibi soluğumu tıkıyor duman da. Ama en dayanılmazı, kızlarınkine bitişik erkek tuvaleti; üstte dar bir aralık var, ses-

ler geliyor ordan; hep ışıklı ve temiz; geçerken görülüyor. Beş altı kabini var erkek tuvaletinin; hiç birinde ışık yok; ampuller yanmış, takılmamış yenisi. Yola bakan küçücük bir pencereden solgun bir ışık sızıyor, o kadar.

Doğrusu şu ya,
Çiş yapmak orda,
Fedailik gibi bir şeydi biraz.
Küçük kolaydı da, büyük zordu çok;
Öyle az buz değil, mangal kadar yürek isterdi.
Çok sıkışıp
Birkaç kez girişimde bulunmadım değil yine de ben.
Ama hepsinde tepeleme bir yığıntı
ve gözlerimin içine
"Ne işin var bizim evde senin?" der gibi bakan
Nah kedi kadar bir kemeyle karşılaştım.
Tabi attım kapağı dışarı hemen,
Hiçbir iz ve "eser" bırakmadan!

Söylüyordum o kadar da, annem de, babam da aldırmıyorlardı. Başka çocuklar da söylüyor olmalıydı kendi ana-babalarına elbet; onlar da aynı dertten acı içindeydi. Ama o yıllar öyle yıllardı; korku vardı. Bir devlet kurumuna gidilip bir şey söylenemezdi, yakınılamazdı. Devlet büyük, yurttaş küçüktü. Behçet Necatigil'in dediği gibi, "Hep korku çiçekleri oldu saksılarımızı süsleyen".

Kim ne derse desin, olacağı belliydi önceden; ne kadar tutmaya çalışsam da, tutamadım bir gün; doldurdum!

Bu kadar mı yalnız? Korktum, utandım, ne yapacağımı bilemedim. Ama sonra buldum; eve gitmeliydim ne yapıp yapıp. Adımlarımı sayar gibi yürüyüp öğrencilere ayakkabısındaki çamurlar gibi bakan öğretmenime gittim. Kurmuştum kafamda ne diyeceğimi, ama onu görünce unuttum. Hristiyan ikonlarındaki çarmıha gerilmiş İsa'nın yüzü gibiydi yüzüm ki, "Ne var?" dedi, "hasta mısın?" Başımı salladım. "Git eve hadi!"dedi. Sevindim o durumdayken bile; ya "demeseydi 'git'"?

Bir İngiliz buluşu olan Golf pantolonu, İngilizlerin golf oynarken giydiği bir pantolon olsa da, İkinci Dünya Savaşı yıllarında bu işlevini yitirip bütün dünyaya yayılmış, golf oyunuyla uzaktan yakından bir ilgisi kalmamış, kentleri bombalarken Alman uçakları, korkudan donuna doldurmanın en uygun pantolonu olmuştu belki de! Kendimden biliyorum bunu en iyi! Geniş iki bacağının paçaları lastikle sımsıkı büzülü bu pantolon, Zonguldak'ta da yaygındı o yıllarda ve golf pantolonluydum ben o gün. Okuldan çıkıp "dökülmesin" diye ağır ağır yürüyerek bu günkü İstanbul Pastanesi'nin karşısındaki berber Sabri'nin –düz, boyalı saçları omuzlarına inen; orda burda sıpıdak terliklerle dolaşan; pelerinimsi siyah bir paltoyu ya da ceketi giymeyip omuzlarına alan; yüzündeki kefen beyazlığı hiç bitmeyen ve biraz eski bir "nonoş"u andıran– dükkanının önüne geliyorum ki, yere "bir şey" düşüyor paçamdan. Dönüp bakıyorum; ta kendisi! Gören olup olmadığını gözlüyorum durup; yok. Ateş Eczanesi'nin köşesini dönüp

yokuşu tırmanıp eve geldiğimde, korkulu gözlerle bakıyor annem görünce beni, şaşırıyor, "Ne var? Noldu? Hasta mısın?"

Şaşırmanın nolduğunu,
Az sonra anlayacaktı annem;
Almamıştı daha kokuyu.
Ne de olsa golf pantolonuydu üstümdeki;
Ser verip sır vermiyordu hemen öyle.
Ama titretip burnunu şöyle bir,
Yaklaşınca bana biraz annem,
Aldı kokuyu ossaat ve anladı meseleyi
Ve yüzü cehenneme döndü birden.
Hemen her gün evde ben,
Kemeleri anlatırken kıs kıs gülen,
Söylediklerim kendine şaka gelen annem,
Ağlıyordu artık dizlerine vura vura,
"Bu nasıl çile güzel Allahım?"diye,
"Nasıl temizlerim bunu ben?"

Bir anılar yığınının altında kalmış gibiyim, güzeli de var çirkini de kuşkusuz. Ama kendim için büyük bir şanssızlık saydığım iki şey var ki, yorulur gibi oluyorum düşündükçe, kemeli bir ilkokulla, gülümsemeyi bilmeyen bir öğretmen, yalnız okul sevincimi değil, yaşama sevincimi de öldürdüler belki !

SEKİZ

İçime eski perdeler iner

Süreya Berfe

İlk izlediğim film, ilk girdiğim deniz, ilk dinlediğim radyo, ilk gördüğüm ölü, ilk sevdiğim kız. Bu "ilk"ler ki, bırakmadılar beni hiç, benimle geldiler; unutmadım.

En ünlüsü değilse de, en ünlülerinden biriydi Zonguldak'ın. Sinema dendi mi, o gelirdi akla, herkes bilirdi. Yoktu çünkü başka. Adı, Zevk Sineması. Kasvetli, kir pas içinde ama localı! Götürdü beni babam bir gün; büyülenmiş gibi oldum; kılımı oynatmadan izledim. Adı filmin, *Müthiş Takip*. Günlerce filmdeki baş oyuncu ben oldum; günlerce kovalandım; günlerce her sabah uyandığımda, düşlerle dolu gördüm yatağımın içini!

Sinema sahibi de öyleydi, en ünlülerinden biriydi Zonguldak'ın; tanırdı herkes; Sinemacı İsmail. Bu günkü İstanbul Pastanesi'nin karşısında, camlarına Zevk sineması'nda oynayan filmlerin fotoğrafları ya da afişleri asılan küçük bir bürosu vardı. Onun önüne bir sandalye atıp oturur ya da dikilip dururdu ayakta, gelene geçene bakardı. Yanında, çok kez, serçe kanadı gibi iki yana açılan bıyıklarıyla kendini dengelemeye çalışır gibi duran yaşlı, kartal bakışlı bir adam olurdu. Ben onun, Turgut Etin-

gü'nün *İlk Grev*[1]; Saffet Can'ın *Emin Dayı*[2] yapıtlarında anlattığı, Zonguldak Kömür Havzası'ndaki ilk grevin öncüsü ünlü Laz Emin olduğunu çok sonra öğnecektim!

Halkevi Sineması –bu günkü Belediye Sineması– daha sonraydı. Trajiğin ölçüsüz abartılmasıyla komiğe dönüşen o "ağır ızdıraplı" Mısır filmleri geliyordu daha çok. Yusuf Vehbi 'li melodramlar! Film değil gözyaşı bombası gibiydiler! Ama çok geçmeyecek, Mısır filmlerine taş çıkartacaktı bizim Yeşilçam filmleri. Dostum Bülent Oran'a "Ağlata ağlata verem ettin milleti", diye takıldığımda bir gün, "Ağlamak isteyene ne verilir ağlatıcıdan başka!" demişti o güzel gülümseyişiyle.

Balkaya'dan Kapuz'a kadar
Karış karış biliriz biz bu şehri

İskele'deki motörlerden birine binip Orhan Veli'nin "Yol türküleri" şiirinde andığı Kapuz'a babamla gittim ilk. Bu günkü otobüsler, minibüsler, özel otomobiller yoktu daha, ama deniz yolu diye bir şey vardı. Limandan çıkınca büyüdü dalgalar, bir sağa, bir sola yattı motör, ıslandık. Telaşlananlar, ayağa kalkanlar oldu. "Kıpramayın!" diye bağırdı motörcü. Korktum ben.

Kapuz'a varıp kıyıya indiğimizde, ayağımın altındaki o ince kum tanelerine, kalabalığa, donla denize giren çıplak insanlara bakıp şaşırdım. "Soyun", dediğinde babam, uta-

1) Turgut Etingü, *İlk Grev*, Koza Yay., İst., 1975
2) Saffet Can, *Emin Dayı*, Zonguldak Tarihi Dizisi: 1, Kdz. Ereğli, 1995

nır gibi oldum, soyunmadım. Ama soyununca o, soyundum ben de. Sıcak kumlarda yürüttü tutup elimden, denize çekti sonra, boyumu aşan bir yerde, sulara batırdı başımı. Su yuttum, soluğum tıkandı, "Yapma", diyemedim. İçimi bir korku bürüdü. Öyle bir yürek ürpermesi ki, sanki ölüm duygusu. O gün bu gün, her denize girdiğimde geldi o; ölüme yürür gibi oldum. (Ya da ölümü yürür gibi!)

Aynı sınıftaydık; bir sıra arkamdaydı o. Bir avuç su gibiydi; saçları tarçın. Bileklerinin inceliği ve beyazlığı var bende en çok, bir de o kırık gülümseyişi. Birlikte, yan yana iniyorduk Namık Kemal İlkokulu'nun yokuşunu; ne o bir şey söylüyordu, ne ben. Evleri hemen ordaydı, AKM'yi geçince biraz. Çok gölgeli eski bir evin alt katı. Kapıya gelince durup bana döner, ama bakmazdı. Eve girinceye kadar bekliyordum. Sonra okula gelmez oldu o; soramadım kimseye. Nolmuştu? Nereye gitmişti? Bilmem ya, öyle bir kız yoktu belki de!

Öyle günlerdi ki, parmakla gösteriliyordu radyosu olanlar. "Beş liraya aldım elden düşme", diyerek kucağında getirdi babam bebek taşır gibi. Ablam da, ben de çok sevindik. Uzun uzun baktık, orasını burasını elledik okşar gibi. Kolay değildi çalar duruma getirmek o günlerin radyolarını; antendi, "toprak hattı"ydı, şuydu buydu, bir yığın bağlantı gerektiriyordu. Kan-ter içinde uğraşırken babam, ablamla ben sabırsızlanıyor, Aga marka radyomuzun başından ayrılmıyorduk. Sonunda, öksürür gibi bir ses çıkardı o ve sustu. Sevinçle ablama bakıp, "Öksürdü radyo", dedim. Çok güldük. O kadar ki, öfkelendi teyzem ve yine

babama yüklendi her zamanki gibi. Ne gereği vardı radyonun şimdi? Sırası mıydı? Akşam olurken açıldı dili radyonun; konuşmaya başladı. Tek kusuru, hastalanınca ben, nasıl cızırdıyorsa göğsüm, o da öyle cızırdıyordu.

Akşam eve gelince, Ankara Radyosu'nun ajans haberlerini dört gözle bekleyen babam, heyecanlanır gibi olurdu gonk vurunca. Savaşı dinliyordu; Almanlar ne yapmış? Nazi orduları nerde? Hitler, Çörçil, Stalin ve İnönü neler demişler? Bir akşam, babamın dizi dibinde benim de dinlediğim bir haber vardı ki, unutmadım; İtalya'da bir ana, savaşta yitirdiği beş oğlunun kanının öcünü, bacaklarından asılmış bir adamın ölüsüne beş el ateş ederek alıyordu! Kimdi ölüsü kurşunlanan? Çok sonra öğrenecektim Mussolini olduğunu.

Bir nesnenin kişileşmesi olgusuna radyoda tanık oldum ilk; teyzem, annem, babam ve ablam gibi bir üyesi olup çıkmıştı ailenin sanki. İki yanı ve üstü tahtadan bir kutuydu çok çok; ön yüzünün bir yanı cam, bir yanı bezdi; küçük, kısık bir gözü vardı. Ama o öyle bir büyücüydü ki, ışıklı camda yürürken incecik gösterge çubuğu, ılık, gizemli sesler çıkarıyor, sanki uzak rüzgarlar içinden uzak dünyalar bulup içimize sokuyordu. Ama sonra bir gün onu, kapıya gelen bir eskiciye sattı babam; yenisini aldık. Hiç bir radyo onun yerini tutmadı ne ki. Her ilk gibi bambaşkaydı o; çocukluğumun yoksul anıları vardı.

Onundu bütün kediler, bütün sokak kedileri,
Sürü sepet takılırlardı arkasına, Pasaklı Ayşe'yi gördüler mi.

Öyle az buz değil, yirmi-otuz kedi belki, belki daha çok. Sanki kedilerden devşirme bir koruma birliği.

Az uzağımızda oturan Pasaklı Ayşe kimdi, neyin nesiydi? Bilmiyorum.

Evli miydi, dul muydu, çoluğu çocuğu var mıydı? Tek bildiğim, o bir kedi delisiydi ve üstü başı çok pisti. Alaya alıyordu herkes, arkasından konuşuyordu. Dillerde dolaşan bir öyküsü vardı ki, bıkmıştım duymaktan. Belli ki, çok eskidendi ve bir kış günüydü; ıslanmış yavru kedileri ısınsınlar diye kuzinanın fırınına koymuş, sonra da unutup onları orda, kuzinayı yakmış ve kedicikleri küle çevirmişti!

O sabah üstümüzde esmer bulutlar vardı. Öğleye doğru öyle bir yağmur ki, kırılacak sandık camlar. Sonra hava açtı, güneş çıktı. Kapı önünden geçen Pasaklı Ayşe'yle konuştu annem camdan. Dinliyordum; gözüm ondaydı; kedilerini anlatıyordu hep. Annem de kediciydi ama onun kadar değildi. Bir ara, kiracı kadının sesi geldi aşağıdan; annesinin öldüğünü söyleyip annemi çağırdı. Üçümüz; ben, annem, ablam aşağıya indik hemen. Kalakaldı Pasaklı Ayşe olduğu yerde, kedilerinin ölüm haberini almış gibi üzgün!

Demir bir karyolada yatan ölüyü sanki biz görmüyormuşuz gibi eliyle gösterip, "'Allasmarladık' dedi ve öldü", dedi kiracı kadın. Öyle bir baktı ki, gülmeden güldü sanki. Doğrusu ya, çirkin bir ölüydü ilk gördüğüm ölü. Şöyle bir bakıp kaçtım, belki de midem bulandı. Güzel ölü olur

muydu? Evet, olur. Babam diye söylemiyorum, o ilk gördüğüm çirkin ölüden on yıllarca sonra, İzmir hastanelerinden birinin morgunda gördüğüm babamın ölüsü güzeldi örneğin; o çok iyi tanıdığım ılık ve yaralı gülümsemesi vardı dudaklarında hala. "Niye öldün baba, zorun neydi?" diye sorsam kendini tutamayıp gülecek gibiydi!

Hiç çıkmadı aklımdan o ölü; gitmedi gözümden biri kapalı, biri yarı açık gözleri. Bir takıntı olup çıktı. Nerde ölüm görsem, ölüm duysam, ölüm konuşsam o geldi oturdu gözlerimin içine. Kovmak istedikçe yerleşti ve gitmedi. Çocuktum ama ölümü düşünüyordum onun yüzünden; çirkin bir yalnızlık (güzeli, çok güzelleri de var yalnızlığın!) gibi geliyordu bana hep. Yanlış da değildi; ölürken duyulan yalnızlıktan daha büyük ve çirkin bir yalnızlık olabilir miydi? Yahya Kemal, "Rindlerin akşamı"; Ahmet Kutsi Tecer, "Ölü"; Necip Fazıl Kısakürek, "Tabut"; Ahmet Hamdi Tanpınar, "Selam olsun"; Fazıl Hüsnü Dağlarca, "Ölü"; Cahit Sıtkı Tarancı, "Ölümden sonra" ve "Otuz beş yaş"; Muzaffer Tayip Uslu, Rüştü'den "Gelen mektup"ta, o ürpertici, o iç yırtıcı çirkin yalnızlığın hüznünü şiirleştirmişlerdi. Çoğalan aile içi ölümlerin etkisinde kalıp ben de yazdım ölüm şiiri. Ama beğenmedim; ta ki, şair arkadaşım Doğan Şadıllıoğlu, benim değil de bir başkasının şiiriymişçesine yüzüme karşı okuduğu ana dek!

Bir yıl kadar önceydi ölümünden; rakılı bir yaz akşamında, cüzdanından çıkardığı buruş buruş olmuş bir kağıttan çok sevdiğini söyleyip hiç ummadığım bir güzellikte okudu. Şaşırdım. Bilmem niye, Varlık dergisinde yayım-

lanan, karım Özden'e adadığım "Ah ölüm" adlı bu şiiri, sever gibi olmuştum birden. "Okusana bi da" dedim Doğan'a; okudu.

Belki ben de ölürüm kendimden uzak bir yerde,
Belki sen gelmezsin, akşam olur.

Birden kar başlamıştır sanki, götürürler,
Gözlerim ve saçlarım gitmek istemeseler de.

Bilmem nasıl olur, kitaplarım üşür en çok,
Kedim ve çiçeklerim beni bekler bahçede.

O anılar ki, vurulmuş kuşların tüyleri,
Nereye dökülürler kim bilir, ben gidince?

Belki ben de ölürüm kendimden uzak bir yerde,
Belki sen gelirsin, akşam olur.

("İlk"lerin bazıları anlatılsa da, "son"ların hiç biri anlatılamıyor!)

***

Çocukluk anılarımın içinden tane tane topladıklarımla eski günleri yeniden yaşar gibi olduğumda, zaman zaman bir düş duygusuna kapılıyorum.

Ahtapotu andıran çirkin köprünün batı ayağından in-

dikten sonra başlayan Soğuksu yolu, şimdiki Migros'un önünde ikiye ayrılıyor. Sağdakine sapıp seksen, yüz metre kadar yürüdükten sonra, sağda, görünüşüyle gelip geçenin yolunu kesip zorla kendine baktıran, çinkodan entari giydirilmiş gibi bir ev vardı bir zamanlar; iki katlı, yorgun. Annemin çok sevdiği dayısının evi. O kadar yaşına karşın, Zonguldak'ın en dik yürüyen adamı; Nüfusçu Ahmet Efendi! Rüştü Onur'la Muzaffer Tayip Uslu'nun okul arkadaşı, Muzaffer Tayyip'in ilk şiir kitabını, Şimdilik adıyla yayımlayan, Zonguldak'ın ilk gazetecilerinden Muzaffer Soysal'ın, Prf. Mümtaz Soysal'ın, İstanbul Teknik Üniversitesi eski profesörlerinden Selma Soysal'ın büyük babaları. (Bubabileri) Acılık'ta, daracık bir dükkanda, büyük, siyah Remington makinasının başında görürdüm hep; müşteri beklerdi dilekçe yazdıracak!

O çok eski yıllarda, beni de yanına alır, çok sık giderdi annem o çinko kaplı evdeki sevgili dayısına. Ordan çıkar, hemen yandaki, iki katlı ahşap bir evin üst katında oturan dayı kızı Samiye Hanım Teyzelere uğrardık. O uğramalardan birinde, –eğer bir başka şeyle karıştırmıyorsam ya da düş görmüş falan değilsem– şöyle bir şey oldu; "Uçağını getir de uçur bakalım", dedi Samiye Hanım Teyze, Mümtaz Abi'ye, "görsünler." Duraksamadan, ırın mırın etmeden el içi kadar, pervaneli bir uçağı bir yerlerden bulup getirdi ve uçurdu Mümtaz Abi. Odanın içinde birkaç tur atıp yere düştüğünde uçak, şaşırmış, heyecanlanmıştım adeta. Yıllar önce, Samiye Hanım Teyze öldüğünde, Mümtaz Soysal'ın *Hürriyet* gazetesinde, annesinin ölümü-

nü açık bir biçimde anmadan, ama o ölümden yola çıkarak, Zonguldak'ın Birinci Dünya Savaşı yıllarına değinen, yarım kalmış eğitimlerin yürek burucu acısını dile getiren "Zikr-i Cemil" adlı yazısını okuyunca, o günü düşünmüştüm nedense gerçek miydi diye.

"Çarlık donanmasının Zonguldak'ı ilk topa tutuşu 1915 baharında olduğuna göre, o sırada hala çocukluğunu yaşıyor olmalıydı. Sığınak olarak kullanılan kömür ocağına koşarken ayağından fırlayıp da kaybolan terlik tekinin anısı herhalde bunun için zihnine takılıp kalmıştır. Samiye Hanım, Fransız işgalinde, zebella görünümlü Senegal askerinin genç kızlara yaptıklarından önce, o tek terliğin hikayesini anlatırdı.

"Ama, anıların baş köşesine,"mekteb-i iptidai"'de alınmış "Zikr-i Cemil" yerleşmişti. O "mekteb-i İptidai"ki, zamanın ölçülerine göre canlı sayılan ve Fransız şirketlerinin mühendis aileleriyle dolu olan bir madencilik merkezinde bile, Müslüman kızları için okuyabilmenin ilk ve son fırsatıydı. Ondan sonra, "çarşafa girme" aşaması gelirdi. Komşu Rumların Mariya'ları, Eleni'leri genç kızlığın şen şakrak yıllarını yaşarken.

"Zikr-i Cemil"in, yani başarılı öğrencilere verilen ödül belgesinin anısı, işletilmemiş bir maden cevheri, açılmamış bir petrol kuyusu, değerlendirilmemiş bir akarsu gibi düşündürücüydü, Samiye Hanım, ilkokuldan sonrasını okuyabilseydi kim bilir neler olur, neler yapabilirdi?

"Zikr-i Cemil", teki kayıp terlik gibi kalmasaydı?"

Sonra ordan koşarak geçtim; karlar altındaydı Zonguldak. Trenlerden dökülen kömürleri topluyordu aç çingeneler. Unuttuğum resim ödevini "teneffüs"te eve gelip almış, dönüyordum. Sınıfta olmalıydım zil çalmadan; sinirliydi Emine Öğretmen, döverdi. Unuttum ne ki her şeyi bir anda; sönmüş bir sokakta, genç bir adam, yaşlı bir adamı dövüyordu. Uzun uzun baktım durup; gözlerime kar yağıyor.

Genç adamın öfkeyle dövdüğü, hep omzunda tüfekle dolaşan, yaz-kış lastik çizmeli, herkesin tanıdığı ve sevmediği Abdurrahman'dı. Belediye'nin köpek öldürücüsü. Bodur, eğri büğrü, baştan aşağı asimetrik. Doğanın yarattığı canlı karikatür! Burnu yüzünün değil de, yüzü burnunun bir parçası gibi; öylesine iri. "Niye vurdun hayvanımı lan!" diye ağlıyor genç adam tokatlarken Abdurrahman'ı.

Sonra onları orda bırakıp yürüdüm. Okula geldiğimde çalmıştı zil, in cin top oynuyordu bahçede. Korku içindeydim döver diye öğretmen. "Girsem mi, girmesem mi? Eve mi dönsem?"diye uzun uzun düşünüp tıkladım sınıfın kapısını sonunda ve "gel" sesini duyunca girdim. Ezile büzüle gidip yanına öğretmenin, hiç kendi sesime benzemeyen bir sesle, evde unuttuğum ödevimi almaya gittiğimi söyledim. "Geç, otur yerine!" dedi Emine öğretmen. Geçip oturdum yerime. İyiliği üstündeydi öğretmenin o gün; dayak yemedim.

Dördüncü sınıfa geçince, çok çok üçüncü sınıfa kadar okutabilen Halime Öğretmen bizim sınıfı bırakmış, onun yerine Emine Öğretmen gelmişti. Emine Öğretmen sinirli

ama iyi; çirkin ama sevimliydi. Parçalar gibi dövüyordu çocukları, kızdı mı! Epey vardı yaşı; otuz, otuz beş arası. Evde kalmış kız kurusu derler ya, öyleydi biraz. Kapkara saçları (Bilmem, boyalı mıydı?) uzun, ojeli tırnakları vardı. Sinerdi bağırdı mı herkes. Öyle ki, başöğretmen Reşat Bey (Kürt Reşat) bile çekinirdi. O yönetiyor gibiydi okulu sanki.

Evet, yemedim o gün dayak ben, dövmedi Emine Öğretmen. Ama diyorum ki, keşke dövseydi de o gün, doğum günüm olan bir 23 Nisan günü, bütün okula okuyacağım bir şiiri ezberlemediğim için, yüzlerce öğrencinin karşısında, atmasaydı o "meydan dayağı"nı bana!

Aşağı yukarı şöyleydi manzara;
Ortasında bahçenin genişçe bir kürsü,
Kürsünün dört yanında bütün okul.
Önce İstiklal Marşı, sonra günün derin anlamı,
Sonra niye ezberlemediğimi bir türlü anımsamadığım şiir.
Adımı söyleyip çağırdı öğretmen.
Gidemedim korkumdan;biliyordum suçumu.
Ama ikinci kez bağırınca çığlık atar gibi,
Duramadım artık, yürüdüm.
Kürsüye çıkıp yanına vardım.
Anlamış da olsa ezberlemediğimi,
"Oku bakalım ezberlediğin şiiri", dedi.
Sesinden belliydi, çok öfkeliydi.
"Ezberlemedim", diyemedim; yiyeceğim dayağı bekledim.
Neyse geldi hemen, çok bekletmedi.
Kim ne derse desin,

O gün anladım ki ben,
Dayak yemesinde bir çocuğun
Önemli rol oynuyor kulaklar!
Tencerede kulp neyse, çocuk kafasında da kulak o.
Sıkı yapıştın mı hele, sakarlığa paydos!
Milim oynatamıyor başını çocuk, vur vurabildiğin kadar.
Tam yerine oturuyor atılan her tokat.
Sabitlemek için başı
Orta parmakla işaret parmağını kerpeten gibi yapıp
Burnu tutmak da var tabi.
Ama o sakıncalı biraz.
Tutmaya gelmez çünkü burnu pek;
Öyle bir öz savunma ki, ondaki,
Bir anda yapışa kalır parmaklar, ayıramazsın!
Dedim ya,
Çocuk dövmede en iyi yardımcı kulaklar!

Homurdanır gibi yapıp
İki kulağıma birden yapıştı Emine öğretmen.
Ezdi önce iyice, sanki un ufak etti.
Sonra bir sağa, bir sola büktü.
Bir kez olsa iyi; on kez, yirmi kez belki.
Öyle oldum ki, kulaklarımın yangını ta içime vurdu.
Belliydi; alamıyordu hırsını ne yapsa.
İki eli iki kulağımda,
Topaç gibi çevirmeye başladı beni bir ara.
Çekip sonra bir elini kulağımdan,
Yer misin, yemez misin, vurdu ha vurdu.

Öyle ki, yanaklarım uyuştu.
Kroke olmuş boksör gibiydim, düştü düşecek;
Uzanıp birden, kürsüdeki Atatürk büstüne,
Tutunmak istedim can havliyle.
İşte tam o an,
Bıraktı dövmeyi Emine Öğretmen beni.
Ne düşünmüştü? Bilmem ki.
Atatürk'ün çocuklara armağan ettiği bir günde,
Beni döverek ayıp ettiğini mi?
Kim bilir? Belki.

Yıllar sonra yazdığım bir şiirin iki dizesinde, o günün ağır gölgesi var;

Bir tokat bekler gibiydiler, asimetriktiler;
Korkuları sığmadı yüzlerine.

O günü, dövülmemi izleyen yüzlerce öğrencinin bakışlarını ömrüm boyunca belleğimde taşısam da, ben o öğretmeni sevdim ve içimin en iyi insanlarından biri olarak gördüm. Yaşıyorsa (sanmıyorum), doksanının üstündedir ve bilsem ki yaşıyor, nerdeyse bulur, bütün içtenliğimle kucaklarım. Eski Hükümet binasının arka bahçesindeki diploma töreninde gördüm en son onu; savaş yıllarının yoksulluğunu yansıtıyordu üstündeki giysisi; hem sevinçli, hem hüzünlü gibiydi. O gün, orda, valinin elinden "Takdirname" alan öğrenciler arasındaydım ben de. Ödülüm, Lewis Carroll'un *Alis Harikalar Ülkesinde* adlı yapıtıy-

dı. Doğrusu ya, diploma aldığımız bahçe de bir harikaydı! Ne zaman düşünsem, ağır güllerden ve gölgelerden gelen bir temmuz.

Her şeyin özenli, ölçülü yapıldığı altın yılların bahçesi. Cumhuriyet bahçesi. Güzel yapraklı ağaçların, baygın kokulu sarmaşıkların, görkemli ortancaların, kadife çiçeklerinin, çardak güllerinin, hercai menekşelerin şiirleştirdiği bahçe. Tam ortada, dört yanı çimlerle çevrili beton bir pist var. Çimlerin içinde uzanan ince yollardaki çakıl taşları bir bir elle seçilmiş gibi; öylesine güzel. Hemen her yaz, ya Devlet Tiyatrosu geliyor ya da Cumhurbaşkanlığı Senfoni Orkestrası. Ama gel gör ki, o cennet bahçenin giriş yeri, bir genel tuvalet şimdi!

Belki de aşırı güzelliğinden olacak, öyle pek herkesin girmeye yüreklenemediği bu bahçeye, ölümünden çok az önce, Zonguldak'ta öğretmenlik yaptığım yılların birinde, karlı bir kış günü gittim (1968 olmalı). Yanımda eşim Özden; biri iki, öbürü üç yaşındaki kızlarım Elif'le Ayşegül vardı. Kar altındaydı bahçe. Doğrusu ya, bir bahçeye bu kadar yaraşırdı kar! O karlı günü, o karlı bahçeyi, o karlı bahçedeki bizleri çerçeveletip içimin bir yerine asmış gibiyim! Yakaları kürklü mantoları vardı üstlerinde Elif'le Ayşegül'ün. Birini sağıma, öbürünü soluma alıp yarıştırdım onları karlar üstünde; kısa arayla Elif, Ayşe'yi geçti.

Zonguldak'la son buluşmalarımdan birinde, sevgili dostum Erbil Baruönü'yle o okul yollarında (yıllarında mı yoksa?), dolaştık; tanıdık bir yüz çıkıyor gibiydi her köşeden; coşmuştu anılar, üstüme üstüme geliyorlardı. Okul

yokuşunu biraz tırmanıp sola bakınca, Namık Kemal İlkokulu'nun bir bölümünü gördüm duvarlar arasından. Girip dolaşsam dedim bahçede; iş işten geçtikten sonra ezberlediğim o 23 Nisan şiirini bağıra bağıra okusam!

Sağa sola bakınırken, Amele Birliği Hastanesi'ne çıkan yokuş ilişti gözüme uzaktan. Koşarak çıkmaya başladı yokuşu içimdeki çocuk. Başka çocuklar da vardı önünde, arkasında; çığlıklara koşuyorlardı.

Hastane avlusunun içi dışı, kadınlı-erkekli köylüydü. Grizu ya da göçükte ölmüş işçiler, hastanenin alt katındaki bir kapıdan sedyeyle çıkarılıp yakınlarına veriliyordu. Ölüsünü tanıyanlar, çırpına çırpına çığlıklar atıyorlar, üstüne kapanıp ağlaşıyorlardı. Sonra ölüyü yaygıya benzeyen bir şeye koyup dışarıda bekleyen, üstü branda kaplı bir kamyona götürüyorlardı.

Erbil'den ve içimdeki çocuktan ayrılıp eski evimizin bulunduğu sokağa gittim sonra. Şaşırdım ve ürktüm. Bomboştu, kimsecikler yoktu. Mumyalaşmıştı sanki sokak. Gözleri gibiydi körlerin pencereler; duygusuz ve anlamsızdılar. Evlere baktım bir bir; soluk alıp vermiyordu hiç biri; dokunsan yıkılacaklardı. Bir zamanların şen-şakrak sokağı, korku filmlerindeki "hayalet" sokaklara dönmüştü. Sonra eski evimizin yanına gittim; elimi sürdüm; ağladı beni görünce! "Sus, ağlama", dedim, "beni de ağlatacaksın!" Ama tersi oldu; yaşlılıktan gelen korkunç çirkinliğine güldüm onun.

Dikilmiş, gülüp dururken orda öyle ben; evimizin bi-

Ayşe, İrfan, Özden ve Elif Yalçın, İstanbul yıllarında (1970'ler).

raz yukarısında, duvarları örümcek ağına dönmüş bir ev ilişti gözüme ve birden anımsadım; o gün, orda, okulun bahçesinde, inerken yüzüme tokatlar, genç yaşta hastalanıp ölen amcamın yüzü geliyordu gözümün önüne nedense hep. Neydi bu? Suda boğulma tehlikesi atlatanların, belleklerinden silinen bazı şeyleri anımsamaları gibi bir şey miydi?

Otuz-kırk yaşlarında, sol yanına inme inen, bir yardım kurumunda işçi giysisi dikip zar zor ev geçindiren karısının eline bakan amcam,

Her an, kimi görse ağlıyor.
Ama en çok beni camdan çağırırken ağlıyor.
Camdan beni gözlüyor.

Camdan para atıp bana KÖYLÜ sigarası aldırıyor.
Alıp götürüyorum,
Ama yine ağlıyor.
Ağlarken yüzünün her yerinden koyu bir zavallılık sızıyor.
Uçamayan yaralı bir kuşun bakışıyla bakıyor.
Belli, en yalnız yerinde ömrünün.
Belli, ona ağlıyor.

Köprü altındaki, yediğimizi, içtiğimizi doğru dürüst göremediğimiz karanlık, kirli meyhanelerden birine gittik Doğan'la o akşam. Söz arasında, "Eski hazan bahçelerinden geçtik bugün Erbil'le", dedim. "Okusana şu şiiri," dedi. Yahya Kemal'in şiirinden Selahattin Pınar'ın Beyati makamında bestelediği şarkıyı çok seviyordu nedense Doğan; onu kışkırtmak için, benim de sevdiğim o dörtlüğün ilk dizesini her söylediğimde, "Okusana şu şiiri", derdi hemen.

Kalbim yine üzgün seni andım da derinden
Geçtim yine dün o eski hazan bahçelerinden
Üzgün ve kırılmış gibi en ince yerinden
Geçtim yine dün o eski hazan bahçelerinden

DOKUZ

Barış da ilan edildi nihayet
Her şey eski halini aldı
Ne olduysa cephede ölene oldu

M. Tayyip Uslu

1 Mayıs 1945'da Almanların, 2 Eylül 1945'de Japonların kesin yenilgiyi kabullenmeleriyle İkinci Dünya Savaşı sona erip barış ilan edilince, Zonguldak'ın gece göklerini çizik çizik eden ışıldıklar çalışmaz, kulakları sağır eden canavar düdükleri ötmez oldu. Çocukların oyuncak yaptığı gaz maskeleri toplandı. Savaşın bitmesiyle ekmek karneleri kalktı mıydı hemen, onu bilmiyorum, ama kara perdeler gerilmez oldu camlara artık; karartma geceleri son buldu. Gel gör ki, diz boyuydu yoksulluk; değil özel arabası olmak, radyosu, buzdolabı olanlar bile parmakla gösteriliyordu. Teyzemin, özellikle sabah kahvaltılarında, ablamla bana, "Katık edin", demesinden bıkmış usanmıştım. Daha sofraya oturmadan, teyzemin yüzüne bakıp, "Katık edeceğiz", diyordum aynı şeyi bi da söylememesi için. Ama yine söylüyordu. Yama üstüne yama vurulu kara çoraplar giyiyor, "Tutum" ve "Yerli Malı" haftaları düzenliyorduk okulda. Ne varsa giydiğimiz, yediğimiz yerli malıydı; kokmuş süt tozlarıyla emzirmeye başlamamıştı Türk çocukla-

İrfan Yalçın, babasıyla (sağda) amcası arasında (1939).

rını Amerika henüz; eli elimizde, yüreği yüreğimizdeydi Atatürk'ün.

Elli milyon insanı yok eden, bir yığın ülkeyi küle çeviren Savaş bitmiş, pek çok şey eskiye dönmeye başlamış da olsa, yeraltı inlemeleri sürüyordu Zonguldak'ın; sona ermemişti ocaklarda "mükellefiyet".

Savaşın en ağır yükünü sırtlasalar da,
Onlar köylü işçiydiler, yani ameleydiler;
Kimsenin göremeyeceği kadar uzaktılar gözden,
Kat kat toprağın altında, karanlıktaydılar.

Namık Kemal İlkokulu'nu bitireli bir iki ay olmuştu ki, ben, Amerika'da Hiroşimo ve Nagazaki'ye attığı atom bombalarıyla İkinci Dünya Savaşı'nı bitirmişti! Yazılmaya gittiğim gün Mehmet Çelikel Lisesi'ne, içimdeki sevincin büyüklüğünü unutamam. Üç katı da dolaştık babamla, tuvalete bile girdik; ışıl ışıldı her yer; beni korkutan o kemelerden eser yoktu!

Zonguldak'ın en görkemli, en kartal tepelerinin birinden "eski" bir öğretmen gibi her şeye yukardan bakan, arkası ve sol yanı defnelerle örülü, billur rüzgarların, coşkun yağmurların ve karların ilk uğrağı Mehmet Çelikel Lisesi bir efsane gibi bende. O ki, Zonguldak kültür yaşamının mayası ve biricik simgesi.

Küçücük bir iğne battığında bile bir yerimize, nasıl kanarsa oramız, anılar da öyle; geçmiş günler deşilmeye görsün bir yerinden; ince ince kanıyor.

Araç yoktu; üç mevsim yürürdük hemen hemen; güzde, kışta, ilkyazda. Bu günkü büyük köprünün kuzey ayağının tam altına denk düşen bir yerdeki yirmi-otuz metrelik tahta köprüyü geçer, Soğuksu yollarını uzun uzun yürür, kestirmeden gitmek için araç yolunu değil, şimdi artık evden geçilmez olmuş o çok dik yokuşu tırmanırdık Çelikel Lisesi'ne giden. Öğrencilerle dolardı soğuksu yolları. Ama bir sabah baktım ki, tahta köprünün başında, kimi yerleri telle tutturulmuş, Lorel-Hardi'nin arabasına taş çıkartacak bir araba ve bir adam, " Lise... Lise... On kuruş..." diye bağırıyor. Bindim hemen. Belli ki, külüstür bir otomobilin kaportası pikap gibi bir şeyin kaportasıyla değiştirilmiş, içine de tahta sıralar konmuştu oturmak için. Kümes kapısını andıran kapısı arkadandı. Yağmurda karda iyiydi yine de; ıslanmıyordum. Kısa sürdü ama bu çok. Öyle kötü bir huyu vardı ki, arabanın, çıkarken yokuşu tam, su kaynatıyor, göz gözü görmüyordu dumandan, buhardan; öksürür gibi sesler çıkarıyor, türlü titreşimler içinde "stop" ediyordu. İnip itiyorduk arkasından. Ne de olsa çocuktuk; oyundu her şey bize. Gelmez oldu sonra bir gün o. Üzüldük mü, sevindik mi? Bilmiyorum. En iyi araç bacaklarımızdı; yıllarca yürüdük.

Sissiz pussuz günlerde, lisenin hemen önündeki dar bahçeden bakınca, kuş bakışı çekilmiş bir kent fotoğrafı gibiydi Zonguldak; kımıltısız, durgun. Küçük limanın içindeki ordan oraya koşuşturan güzel sesli çatanalar bozardı fotoğrafın donmuşluğunu arada bir; kimi zaman da, şilepler, İstanbul'dan ya da Hopa'dan çıkıp gelen yolcu va-

purları. "Gemileri yakmadığımız" yıllardı o yıllar. Kötü havalarda görünmez olurdu fotoğraf; Zonguldak silinirdi sanki: dalgın uyurdu sisler ve dumanlar altında.

Bir zaman aralığı bulduğumuzda, "Kozlu yolu" dediğimiz yola çıkar, Kadir Tuncer'in, *Aguilla, Barbara, Kıvırcık** adlı kitabında, bir Rumun yaptırdığını yazdığı Devlet Hastanesi'nin arkasındaki mezarlığa kadar giderdik çok çok. Ondan ötesi boştu; ne bir ev, ne bir insan. Denizden yana, aşağılara doğru bakıldığında, Zonguldak'ın o günkü ünlü varsıllarından Taşçılar'ın mermer köşkü görülürdü ağaçlar arasında yalnız. Tekti Balkaya'da o; köpek sesleri gelirdi bahçesinden. Beş altı katlı kazık gibi beton evler yan yana dikilip kazıklıhummaya yakalanmadığı yıllardı o yıllar Balkaya'nın; yeşillikler içindeydi her yer. Önce, fındık kadar Sendika Evleri yapılacak, ama sonradan bu evler dipten gübrelenmişçesine öylesine boy atacaklardı ki, Balkaya'nın ballığı falan kalmayacak, o güzelim adı "sirke"yi çağrıştıran site'ye dönüşecekti!

İlkokuldayken bile şiir(!) doluydu sanki içim; şiir(!) yazıyordum her şeye; suya, ağaca, kuşa, karıncalara, denize, cama vuran kara, yağmura ve sokak kedilerine. Değildi elimde yazmamak; içimden geliyordu, duramıyordum; gelişi güzel, abuk sabuk yazıyordum durmadan. Ortaokulda da sürdü bu. İkideydim; ufak tefek, iplik gibi bir Türkçe öğretmenimiz vardı. Fırça gibiydi bıyıkları; çok gürdü; o kadar ki, bıyığı o değil de, bıyık onu bırakmış gibiydi. Yazdığım şiirlerden biriyle(!) sevişirken yakaladı bir gün

*) Kadir Tuncer, *Aguilla, Barbara, Kıvırcık*, Tusak Yay., Zonguldak, 2004

beni derste. Alıp elimden okudu ve yırttı. Kızgın baktı çok; dövecek sandım. Tamı tamına değilse de, şöyle bir şeydi yazdığım;

Bir kız var
Ne zaman görsem onu
Yağmur olup saçlarına yağıyorum
Ama o bilmiyor

Çoğu öyleydiler, o Türkçe öğretmeni gibiydiler; hoşgörüsüz, soğuk, tersleyip dövecek gibi her an öğrenciyi. En ünlüsü, Türkiye'de ilk Komünizmle Mücadele Derneği'ni Zonguldak'ta kuran üç kişiden biri olan ortaokuldaki tarih-coğrafya öğretmenimiz Tatar Ziya'ydı (Özkaynak). Öbür ikisi, gazeteci Tahir Karaoğuz ve Dökmeci Şükrü. Nihal Atsız takımındandı Tatar Ziya! Koltuğunun altında sınıfa getirdiği *Bozkurt*, *Ergenekon* gibi o günlerin ırkçı dergilerini, sıraları bir bir dolaşıp öğrencilerin önüne fırlatırcasına bırakır, sonra kürsüye çıkıp sözcükleri suda yumuşatılmış gibi yapan o tuhaf aksanıyla, "Yirmi beşer kuruş getireceksiniz yarın hepiniz, unutmayınız!" derdi. Teneffüslerde, yan yana iki öğrenci gördü mü, hemen sessizce yanaşır, konuşmalarını dinlerdi."Ne diyorlar? Neler konuşuyorlar?" Öğretmen değil, ispiyoncuydu sanki! Elinden düşürmediği cep saati zinciri gibi bir zincirle döverdi öğrenciyi. Sakınmazdı üstelik; yüzüne yüzüne vururdu. Fizik dersine gelen eşi de öyleydi; surat bi karıştı hep; gülmenin, gülümsemenin kırıntısı yoktu. Taş kesilirdik ders-

te; kıpırdamak, sağa sola bakmak, yanındakiyle konuşmak, "felaketimiz olurdu! "Düşman gibiydiler öğrenciye; Cumhuriyet'e karşın, Osmanlı "mektep"lerinin süregelen karanlığının yansımasından başka ne olabilirdi bu? O "mektep"lerde okumuşlardı öğretmenlerimizin çoğu çünkü.

Sanki askerdik, öğrenci değil; kız-erkek bütün öğrenciler, sarı şeritli, ay yıldızlı şapkalar giyiyor, kızlar başıyla; erkekler asker selamıyla selamlıyorlardı öğretmenleri. Uzun saç yasaktı; saçı biraz uzayanlar ya okula alınmayıp berbere gönderiliyor, ya da özel bir işlem uygulanıp makasla yollar açılıyordu başında. (İkinci Dünya Savaşı'nın bitiminde, Fransa'da ya da Norveç'te, Alman askerleriyle aşna fişna yapan kadınlara, kızlara yapıldığı gibi!) Savaşın sona ermesiyle, Amerika'nın ağzının içine bakan Milli Şef yönetimi, öylesine gülünç bir komünizm paranoyasına kapılmıştı ki, nerdeyse hemen her hafta yazı örneklerimiz alınıyor, çantalarımız aranıyor, tuvalete orak-çekiç çizen öğrencinin saptanmasına çalışılıyordu. Okul yöneticileri birer Şerlok Holmes olup çıkıyorlar, kendilerine göre yeni birtakım yöntemler uyguluyorlar, ama suçluyu bir türlü bulamıyorlardı. Oysa suçlu(?), girdiği her tuvaletin duvarına, "Bunu yazan Tosun..."la başlayan o lirik(?) şiirin(?) sahibi Tosun'du! Ama belli ki, bırakmıştı sıradan erotizmi artık Tosun; ideolojik bir kimliğe bürünmüştü. Tuvalet duvarına orak-çekiç çizip altına da "Yaşasın komünizm!" yazdı mı, okulun nasıl karışacağını, okul yöneticilerinin nasıl telaşlanıp gülünçleşeceğini biliyor, daha yazıp çizmeden keyiflenip kıs kıs gülüyordu belli ki. Kim ne derse de-

sin eski Tosun değildi artık o; kara güldürünün tadına varan hınzır bir Tosun'du!

Mehmet Çelikel Lisesi'nin, Almanya'da pedagoji eğitimi görmüş gülme özürlü müdürü Osman Faruk Verimer, ideolojik Tosun'u enseleyememesine karşın, Türkiye'nin yönetimine yeni gelen Demokrat Parti hükümeti tarafından Hasanoğlan Köy Enstitüsü'ndeki komünist yuvalarını(?) "imha" etmekle görevlendirilmiş, Zonguldak'tan ayrılmıştı. Komünistleri yakalamak, Tosunları yakalamak kadar zor olmamalıydı ki, çok geçmedi, gördü başarısının karşılığını ve Bakanlık müsteşarı oldu.

Bir de baktık ki, bir "bambaşka" öğretmen Türkçe dersinde bir gün! Güzel ve cana yakındı; güzel bakıyor, güzel konuşuyor, güzel gülüyordu. Bir ışık topu giriyor gibi oluyordu girince o sınıfa; bakakalıyorduk. Sevecen, ilgili ve içtenlikliydi. Öğrenciyi seviyordu; anlıyorduk. En şaşırdığımız buydu belki de; seviyordu bizi. Biz de onu seviyorduk; iple çekiyorduk dersini, anlattıklarını can kulağıyla dinliyorduk, ders bitmesin istiyorduk. "Her güzel olan cennet, her çirkin olan cehennem", demiş ya Şeyh Bedrettin, okuldaki cennetimizdi o bizim! Adı İsmet Kür; romancı Pınar Kür'ün annesi.

Bu günkü Belediye'yle Ziraat Bankası'nın arasındaki o dar aralıktan geçer geçmez, yukarı doğru dimdik tırmanan merdivenlerin bitimindeydi öğretmenimizin evi. Yazar Ahmet Naim Çıladır'ın büyük oğlu Farabi'yle mi gitmiştik, yoksa o mu söylemişti, belirginleştiremiyorum. İsmet Kür'ün sevdiği bir öğrenciydi Farabi, belli ki; hep onu ve

küçük kızlarını konuşurdu ne zaman karşılaşsak.

O yıllardaki Zonguldak halkının "Kanca Ahmet" diye tanıdığı yazar Ahmet Naim Çıladır yakın komşumuzdu; evlerimiz karşı karşıyaydı. İki oğlundan büyük olanı Farabi benden iki yaş büyük; küçük olanı Sina benden beş yaş küçüktü. Top alanımızdı evlerinin önündeki uzun bahçe. (Koca bir iş hanı şimdi) Çok iyi top oynayan Sina'nın omuzlarına inen uzun saçları vardı, uçuşurdu koşarken! Biraz koşsa yorulur, soluk soluğa kalır, eliyle göğsünü tutardı Farabi. Annelerinden ayrı yaşayan babalarıyla arkadaş gibiydiler. Unutmuyorum hiç; yanıma gelip bir gün, babasının *Kuduz Düğünü* adlı öyküsünün uluslar arası bir antolojiye girdiğini söylemişti Farabi; sevinç içindeydi yüzü.

Ders aracı olarak ne ararsak bulabileceğimiz bir orası vardı Zonguldak'ta; "Zevk Sineması"na –şimdiki Emral İşhanı– gitmeden, ana caddeden Toptancılar Çarşısı'na inen aralığın başında bir Milli Piyango bayii, onun yanında da, Mektepliler Pazarı. Okullar yeni açılmıştı ki, bir şeyler almaya girdiği Mektepliler Pazarı'nda, ansızın yüreği durup oracıkta ölüvermişti Farabi. Güzel, güneşli bir gündü; tabutunun arkasında yürüdü Çelikel Lisesi öğrencileri. Ahmet Naim, soğukkanlılığını yitirmemiş, "yıkılmamış" görünse de, hüzünlere bürünmüş gibiydi. Tabutun arkasında yürürken, gözüm ondaydı; yıllar sonra sıcak arkadaşlık kuracağım Cemal Bekiroğlu'nun kolundaydı.

"Bir ağlayışı sustuğun belli" (Ergin Günce)

Zonguldak'ın ilk mezarlığıydı oralar, On Temmuz Mahallesi'nin alt yanları. Çoğaldıkça ölüler, yukarı yukarı tırmandı mezarlık, sağı solu sarmaya başladı. Bu günkü ahtapot köprünün On Temmuz Mahallesi'ne inen ayağından itfaiyenin bulunduğu yere doğru uzanan yolun sağındaki toprak yükseltide bile, dört yanı çiçeklerle süslü görkemli mezarlar vardı. İşin şakası yoktu, gitgide yayılıyorlardı ve ilgililer gördüler ki, küçücük kenti sessizce ele geçirecek ölüler ve "ölüler üzülmez", deyip biraz uzağa, Üzülmez'e taşıdılar mezarlığı!

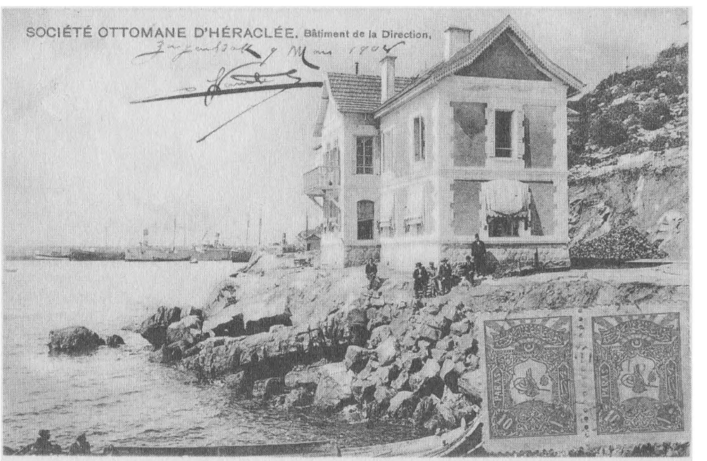
Farabi'yi toprakla örttükten sonra, sessizlendi ortalık, kalabalık dağıldı, ama biz iki arkadaş kaldık orda bir süre daha; hemen ayrılmadık. Kan karışmış gibi, kırmızıya yakın bir sarılıktaydı toprak; içini ürpertiyordu insanın. Unutulmuş, yazıları silinmiş, mosmor olmuş eski mezarlara, yeni gömülen ölülerin taze mezarlarına baktık. O gün bu gün, nerde bir mezarlık görsem girip dolaşırım hemen, duramam.

Ne zaman bilmediğim bir kente gitsem ona buna sorar, bir mezarlık ararım. Yorgun ağaçlar, unutulmuş çiçekler, baharda bile güz kokan otlar arasında yürümeyi, mezar taşlarının "arabesk" yazılarını okumayı niye severim bu kadar, bilemem. Billur bir sessizliği, bir çırılçıplaklığı gözlerimle izliyor gibiyimdir hep. Eğer kar yağmışsa, kar altındaysa bütün mezarlık, hüznün en olgun zamanını bulmuşum demektir. Büyük kentlerin büyük caddelerinde, arı peteği apartmanlarda, arsız, hain ve plastik kalabalıklarda yitirdiğim kendimleyimdir artık. Hiç bilmediğim,

Fotoğraf: Orhan Özgülbaş (2007)

ama karlı bir İskandinav ülkesinin kar kokulu müziği olmalı, diye düşündüğüm bir müziği uzaklardan duyar gibi olurum.

Üç aşağı beş yukarı, bütün mezar taşlarında gördüğüm, kötü Türkçeli saçma sapan şiirler, sözlerdir hep. Neden ölümle, benim gibi mezarlık gezenlerle dalga geçen bir şey yazılmasın bir mezar taşına? Dalga geçilmeyecek kadar ciddi bir "iş" mi ki ölmek? Örneğin şöyle;

Ey yolcu, benim bu taşın altındaki, ben Yalçın İrfan.
Ah, ne kadar isterdim, sen olaydın benim yerimde yatan!

ON

Arslan sütü emmiş kral Telephos

Melih Cevdet Anday

Anday'ın "Pas" adlı şirinin bu ilk dizesini okuyunca, "Ne var yani, eşek sütü içtim ben de", diye söylendim gülerek ve hemen o an, annemle babamın doğum yeri olan, ilkokul ve ortaokul yıllarımda, özellikle tatil aylarında benim de sık sık gittiğim Bartın'ı ve orda içtiğim eşek sütünü düşündüm. Ne güzel bir kentti Bartın! Her aklıma geldiğinde, bahçeli ahşap evleriyle; akşam oldu mu, sokaklardan, caddelerden geçerek ahırlarına dönen inekleri ve mandalarıyla; çalgılı-türkülü pencereleriyle; çok değişik çarşısıyla, kadınlar pazarıyla içimde titrerdi hep. Ama 2000 yılında, Doğan Şadıllı'yla günü birliğine gittiğim çocukluk günlerimin Bartın'ını tanıyamadım; taşlaşmış, çirkinleşmişti çok. Bahçe içlerindeki o cumbalı ahşap evler gitmiş, uzun ve soğuk apartmanlar gelmişti yerlerine. Yollarında kağnılar, akşam oldu mu evlerinin yanı başlarındaki ahırlara dönen memeleri süt dolu o inekler, mandalar yoktu artık. Kaldırımlarda bile otomobiller diziliydi sıra sıra. Eski yılların ipek kartpostallarına yakışan o zümrüt Bartın ırmağının yerinde yeller esiyordu. İnanamadım gözlerime; kararmış bir hayvan leşi gibiydi ve koku saçıyordu yalnız. Kısa-

cası, Bartın, Zonguldak'ı öldürmeyi kendine görev bilen zenginler sevdalısı, yoksullar düşmanı Özal'ın buyruğuyla gereksiz yere il yapılmış ve birden betona kesmişti!

1940'lı yıllarda, doğrudan otobüs yoktu Zonguldak'tan; önce trenle Kokaksu'ya (Saltukova) gidilir, ordan da otobüsle Bartın'a. Trenden inenler, 40-50 metre uzaktaki, ikincisi saatlerce sonra gelecek olan Bartın otobüsüne, Osmanlı Ordusu'nun en önündeki Deliler Bölüğü'nün saldırması gibi saldırırlar, "Allah... Allah..." diye bağırmasalar da, birtakım gülünç sesler çıkarırlardı koşarken! En önde gençler, arkada yaşlılar ve çocuklar. Hemen hepsinin ellerinde çıkınlar, torbalar, bavullar. Öyle bir hırgür ki, ağlaşan çocukların sesi, koşarken yere kapaklananların inlemelerine karışıyor. Otobüse kapağı atanlar, ne varsa ellerinde koyup, birlikte geldiklerine yer ayırıyorlar; ayakkabılarını koyanlar bile var. Konuşmalar ağız kavgasına, ağız kavgaları yumruklaşmalara, ağız burun kırmalara kadar gidiyor zaman zaman. Sıvıyla doldurulmuşçasına doluyor otobüs!

Bartın'da, Hendekyanı'n da, büyük amcamın büyük bir bahçe içindeki iki katlı o güzelim evindeyiz. Kaçtayım? Bilmiyorum. Belki ilkokuldayım, belki okula bile gitmiyorum. Bahçede otururken, "İyi geliyormuş eşek sütü nefes darlığına, öyle diyorlar", dedi yengem anneme,"yeni doğmuş eşeği var yandaki komşunun, içirelim İrfan'a istersen?" Sormadan bana hiç, almadan düşüncemi, "Olur", dedi yengeme annem. Gittik.

Bahçenin kapısından girer girmez, tüyleri gümüş ren-

gi güzel bir eşek görüyorum avluda. Oturuyoruz. Hemen orda, gözümüzün önünde cezveye sağıyor eşeği komşu kadın. İçiyorum.

Sonra orda, o benim eşek sütü içtiğim bahçede, bir sünnet düğünü birkaç sonra. En ilgimi çeken, kadın giysili iki köçek, parmaklarında ziller, güzel oynuyorlar çok; bakakalıyorum ve acıyorum o küçücük yüreğimle. Yıllar sonra düşündüğümde o günü, "Acıdığıma göre, çok da küçük değilmişim herhalde", diyorum kendi kendime. Bir televizyon kanalında, köçeklerle ilgili bir proğramı izleyemiyorum sonuna dek; içim burkuluyor. Kadir Tuncer'in, köçekliği Türkmen geleneğine bağlaması, özellikle Zonguldak ve yöresindeki sürekliliğini maden işçililiğiyle açıklaması (Aguilla, Barbara, Kıvırcık) doğru gelmiyor bana pek. Ortadoğu kökenli bir gelenek bence köçeklik; Anadolu'ya da, Yunanistan'a da ordan gelmiş. Erkeğin kadınsı giyimi ters gelse de topluma çok, bu geleneğin hala yaşıyor olmasının, bu kadınsı halk dansçılarının sayılarının hiç de öyle azımsanmayacak oluşunun nedeni, ne olabilir derin yoksulluktan başka?

1940'lı ve 1950'li yıllarda, yalnız Zonguldak'ta değil, belki de Türkiye'nin hiçbir yerinde, öyle cıyak cıyak bağırtılı, insanı canından bezdiren, kulaklarına pamuk tıkattıran, düğün yapıyoruz diye başkalarına yas tütturan şimdiki o "postmodern" orkestralar(!) yoktu elbet. Çok çok gramofonda plak çalınır ya da üçlü Çingene grupları "icrayi sanat" ederlerdi! Genellikle bir cümbüş, bir keman, bir darbuka.

Parasızlığından olacak,

Getire getire bir cümbüşçü getiriyor sünnet düğünüme babam.

Sofanın sokağa bakan penceresinin önündeki sandalyede,

Çok lumpen bir çingene,

Çok kızmış gibi kucağındaki cümbüşe,

Bir teline, bir arkasına vurup

Cümbüş çalmıyor da sanki, küçük bir çocuğu pataklıyor.

İşin cümbüşünde falan değil tabi cümbüş; inim inim inliyor.

Cümbüş inliyor, cümbüşçü şarkı bağırıyor.

Öyle ki, dayanılır gibi değil; benim içim eriyor.

Üstelik çok önemli bir yerim kesilmiş; biber gibi yanıyor!

"Gitsin! Gitsin!"diye bağırıyorum o kadar, cümbüşçü oralı olmuyor.

Kibar adam babam da çok;

"Hadi kalk git cümbüşçü, istemiyor seni bizim çocuk", falan demiyor.

Neyse ki, bir ara,

Kimin eli olduğunu göremediğim bir el,

Çingeneyle aramdaki kapıyı yavaşça kapatıyor.

Ve böylece ben,

Durup dururken, hiç yoktan,

Yıllarca içimde gülen ve cümbüş çalan,

Çok çingene bir anıyla

Ve alnımın akıyla

Çıkmış oluyorum kanlı bir operasyondan!

Duruyor mu, yıktılar mı? Bilmiyorum. Nerdeyse eski

Soğuksu Karakolu'yla yan yana bir garaj vardı bir zamanlar, çirkin mi çirkin. Düğün salonu oldu bir ara, sonra sinema. Ya da tersi; önce sinema, sonra düğün salonu. Anımsayamıyorum iyi. Zonguldak'ta yorgancılık yapan Doğu Karadenizli bir komşumuzun düğününe gitmiştim oraya bir arkadaşımla. 1950'li yılların sonu.

Doğrusu ya, dört dörtlüktü orkestra; (Ya da üç üçlük!)
Bir cümbüş, bir keman, bir darbuka.
Gelinle damat girer girmez salona,
Önce bir alkış, sonra orkestra girdi hemen araya.
Aman o ne kanarya ötüş, ne makara!
Bir gözü kör cümbüşçü çırpınır gibi çalarken cümbüşünü,
Ufak ufak tıklarken darbukaya bir çocuk,
Kemanını bayılttı kemancı adeta.
Kim ne derse desin,
Komparsita komparsita olalı,
Görmemişti ömründe belki de böyle bir işkence daha!
Gelinle dama sarılıp birbirine, dolaşmaya başlayınca pistte(!),
Dururlar mı, konuklar da kalktılar dansa;
Kadın kadına, erkek erkeğe ama.
Her şeyde olduğu gibi
Tam bir alaturka-franga!

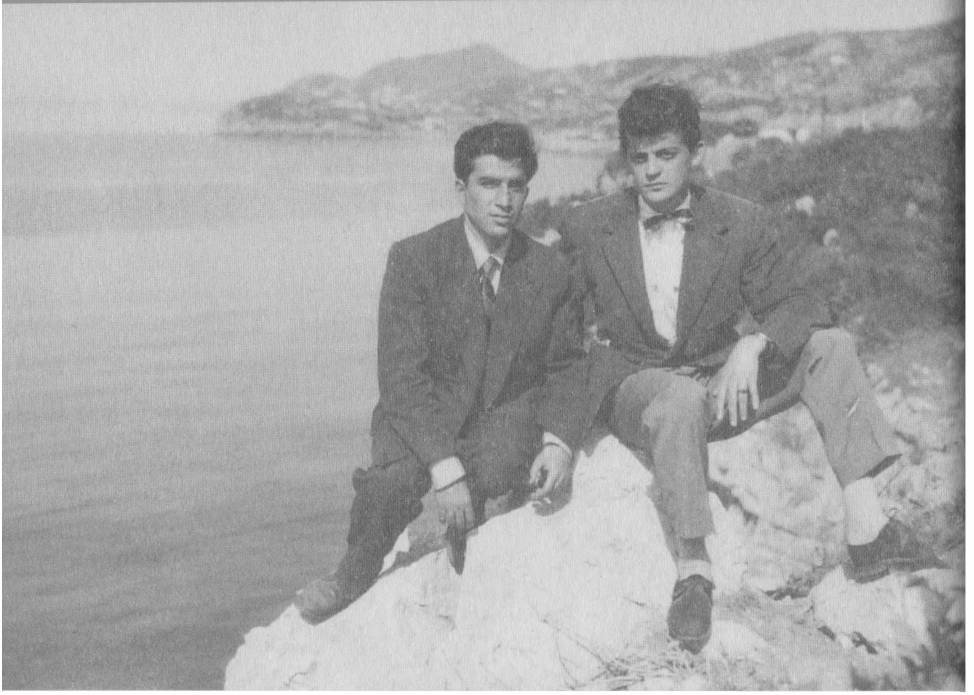

İrfan Yalçın, yeğeni Bilge'yle Zonguldak'ta (1960).

ON BİR

On beş yaşındaki çocukluğumu "viran" bir evin yeşil gölgeli penceresinde bulup, "Götür beni hadi!" dedim. Gözleriyle, "Olur", dedi. Soğuk güneşler altında yürüdük uzun uzun, sönmüş sokaklardan geçtik. Sonra nasıl olduysa, solgun bir yağmur başladı saçlarımızda, sonra kar. Üşür gibi olduk; sıkı sıkı sarıldık birbirimize. Tam ayrılacaktık ki, kulağıma anlattı. Bir sevda öyküsünü düşlerle sarıp ipek zarflara koyup kuşlarla göndermek gibi bir şeydi bu. Dayanamadım, kaldırımın ucuna oturup bir güzel ağladım. Sarhoştum.

1968 yılında, Zonguldak'ta, şimdiki Oyak Bank'ın yerindeki Şişman'ın lokantasından (Ulus) çıktıktan sonra oldu bu. Kimler vardı yanımda, anımsamıyorum. Zonguldak'ın en güzel lokantasıydı Ulus bence. Dışardan bakınca, şair Nedim'in dediği gibi, "mukassi"(kasvetli) falan görünmediği gibi, dahası, "bir başka ferah, bir başka letafet var(dı) içinde". Ahmet Naim Çıladır, üç aylığını aldığında, camın sağ yanındaki duvara asılmış bir portre gibiydi orda; votka içer, Erbil Baruönü'nün dayısı, Sait Faik tutkunu

İrfan Yalçın (sağda), lise yıllarında bir sınıf arkadaşıyla birlikte Fener Mahallesi'nde.

Cemal Bekiroğlu'na Fransız Devrimi'ni, özellikle de Saint-Just'ü anlatır, benimle Fransızca konuşur ve geceye yağan yağmura bakardı perdeyi aralayıp sık sık. Karşıda, gazete, dergi, ve tekel ürünleri satan, üç dört basamakla çıkılan Tütüncü Rahmi'nin dükkanı. Onun yanında bir terzi– şimdiki Aytan Kitabevi.

Tütüncü Rahmi' nin dükkanına Aziz Nesin, Sabahattin Ali ve Rifat Ilgaz'ın birlikte çıkardıkları *Marko Paşa*'yı almaya giderdim belirli günlerde. Ortaokuldaydım. Kimden, nerden, nasıl öğrenmiştim bu dergiyi? Bilmiyorum. Beş tane gelir, gelmesiyle bitmesi bir olurdu. Kollardım zamanını İstanbul vapurunun geldiği gün; dükkanın yanında bekler, gidip gidip sorar, gelmişse hemen alırdım.

Tütüncü Rahmi, dükkanın uzak gölgelerinde demlenirken, (Öyle gelirdi bana) çok incelikli, güleç, çocuklara bile "siz", diye seslenen kardeşi ilgilenirdi müşteriyle hep. Ne zaman beni görse, "Marko Paşa mı?" diye takılırdı.

Daha çoktu o yıllarda gazete, dergi ve kitap satan dükkanlar. Okul kitabı ve kırtasiyenin dışında, çok sayıda yazınsal kitap da bulundururdu Mektepliler Pazarı. Ulus Lokantası'nın yanındaki Nazif Aytan Kitabevi, bu tür dükkanların en görkemlisiydi. Daha sonra, bu günkü Halk Bankası'nın karşısında, hemen hemen yine aynı şeyleri satan bir dükkan açılacaktı. Küçücük, sevimli, yumuşak bakışlı bir sahibi vardı; çok severdi öğrenciler; Nihat Erman. Zonguldak'ın saatlerce süren deli bir yağmur altında inim inim inlediği bir pazar günü, bozulan bir yeri onarırken bahçede, çöken bir duvarın altında kalıp ölmüştü. (Uzundu kışlar; yağmurlar günlerce haftalarca uzundu; uzun bir yağmur olurdu Zonguldak. İşte ben belki de bu yüzden, yalnız yağmuru değil, yağmurlu düşünceleri bile sever oldum!)

ON İKİ

Her çocuğun kalbinde kendinden daha büyük bir çocuk vardır

Ece Ayhan

Liseye geçince, okul yönetimiyle, öğretmenlerle düzelir gibi oldu aramız az çok. Artık ne de olsa ortaokuldaki gibi küçük değildik; hem sınıfımız, hem boyumuz büyümüştü; kişiliğimiz oluşmuş, gelişmiştik. Bazı öğretmenlerin yanına varmak zor olsa da yine, arkadaşça konuşabiliyorduk bazılarıyla. Neydi bu? Azgelişmişlik yabanıl doğa yasalarından bütünüyle arınamamak mıydı? Daha mı kolay saldırılıyordu küçük, güçsüz olana?

Yasaklar yine vardı ve bize en acımasız gelen saç yasağıydı. Çünkü saç, ilk gençliğin en hülyalı süs öğelerinden biriydi. Ama gel gör ki, son günlerde, televizyonlarda,Türkiye'nin bazı liselerinde, bazı erkek öğretmenleri sınıfta altı okka ya da hoppala yapan öğrencileri gördükçe, gülünç bir düş görür gibi oluyor, "Kurban olunsun saç yasağına!" diyorum içimden. Televizyonda en son izlediğim bu tür bir görüntüde, öğrencilerin kolları arasından sınıfın tavanına doğru füze gibi yükselen bıyıklı bir erkek öğretmen bayılacak gibi gülüyordu; Batı emperyalizminin oyuncak ettiği, gülünçleştirdiği Türkiye'nin simgesiydi sanki!

Ortaokul yıllarıma göre daha çok sevsem de lise yılla-

rımı, iki öğretmenimi düşündükçe, kararıyor bu duygum, sanki yoruluyorum. Biri, Namık Kemal İlkokulu'ndaki ilk öğretmenimin eşi. Tek beden öğretmeni Çelikel Lisesi'nde. Nuh Nebi'den kalma derler ya, öyle tıpkı. Ders yapmak istemezdi canı hiç; ya "Gidin oynayın bahçede", der, ya bizi Beden Salonu'na sokup "beden hareketi" diye oramızı buramızı oynattırdıktan sonra iki direk arasına ip gerip yüksek atlattırır ya da sınıfta, Koca Yusuf'un, Kurtdereli'nin gazetelerde tefrika edilen şişirilmiş öykülerini anlatırdı ballandıra ballandıra. Karne notunu, öğrencileri tek tek ayağa kaldırıp yüzlerine iki saat baktıktan sonra verirdi.

Jimnastik dersinde bendim en iyi sınıfta; öğretmenin örnek gösterdiği tek öğrenciydim; eliyle beni gösterip, "Böyle yapacaksınız işte", diyordu, "aynı bunun gibi..." Sonra bana dönüp, "Yap bakalım bi da", diyordu, "görsünler!" Yapıyordum. Yalnız bu mu? En yüksek atlayan da bendim. Ama gel gör ki, lise üçte, koskoca sınıfta, tek ben oldum jimnastikten bütünlemeye kalan! Karneyi alıp bütünleme kaldığımı görünce, gözlerime inanamadım; bağıra bağıra ağlayasım geldi; anımsıyorum. Eşek şakası yapmıştı sanki biri. Sonra korkunç bir yalnızlığa kapıldım; hayvandım da ansızın avlamıştı avcının biri beni, öyle oldum. Sanki bir intihar duygusu. Gitmedi bu haksızlık benden hiç; ömür boyu geldi benimle; ur gibi içimde büyüdü. Niye böyle yapmıştı jimnastik öğretmeni? Not atarken uzun uzun baktığı yüzümü mü beğenmemişti?

Fransızca öğretmenimiz öbürü; kimse onu adıyla anmıyor; "Sallabaş" diyor bütün öğrenci. Çığlıklı dersler ya-

pıyoruz; yer gök inliyor! Öyle ki, sınıfın kapısını açıp "Noluyor?" der gibi bir süre içeri bakan, sessizce uyaran okul yöneticileri var. Ağlamaklı oluyor o zaman öğretmenimiz, suçu bizde buluyor; demediğini koymuyor. Ama az sonra başına toplayıp erkek öğrencileri, "müstehcen" fıkralar anlatıyor. Kendi gülüyor en çok. Yazılı sınavlarda, kürsüye çıkıp Henri Melville'in *Moby Dick* adlı romanındaki, geminin dümen yerinde, kin güttüğü o Beyaz Balina'yı gözetleyen kaptan Ahab'ı oynarcasına tuhaf davranışlar sergiliyor, kopya çeken öğrenci gözetliyor. Dürbünü yok bir! Yakalamaya görsün kopya çekeni; atıp kendini kürsüden, üstüne saldırıyor, yumruk yağmuruna tutuyor. Ama bu saldırılardan birinde, Kozlulu bir arkadaşımızdan tam çenesine yediği bir yumrukla kara tahtaya kadar arka arka savrulup sırtüstü düşüyor. Sınıf başkanı sonradan CHP milletvekili olacak olan Avni Gürsoy. "Git, çağır müdür yardımcısını!" diyor öğretmenimiz. Gidip çağırıyor Avni. Kenan'ı eliyle gösterip, "Dövdü beni bu efendi!" diyor müdür yardımcısına öğretmenimiz. Ağlıyor. Hem acıyorum, hem kızıyorum. Ama hiç unutur muyum, yanına müzik öğretmenini de alıp, bize Chopin'in "Reviens mon amour"'unu öğretmek için günlerce nasıl çırpınıp durduğunu onun! Okulun belki de en güzel seslisi olan Esat Işıldak, (Maya Esat) yalnız uzun havaları değil, bu Fransızca şarkıyı da güzel okurdu çok. Ama sonra avukat olup o güzel sesinin canına okudu!

Düşünüyorum da, "Her şeye karşın, çok isterdim bu öğretmenimi sevebilmeyi", diyorum. Ama olmadı!

ON ÜÇ

Orta boylu, tıknaz, kalın esmer; dudağının bir ucunda küçük, alaycı bir gülümseme saklıyor gibi hep. Kızınca, çıbanlaşır gibi oluyor o gülümseme, ama oynamıyor yerinden hiç, olduğu yerde duruyor. Adı Hüseyin Gürtunca. Mehmet Çelikel Lisesi'nin o yıllardaki müdürü ve edebiyat öğretmeni. Yıl 1951. Lise ikideyim.

Divan, Tanzimat, Servetifünun gibi Türkçeden ve Türk halkından uzak ölü edebiyat akımlarıyla öğrenciyi edebiyattan uzaklaştıran edebiyat kitaplarının dışına çıkabiliyordu. İyi biliyordu Cumhuriyet sonrası edebiyatımızı. Tok bir sesi vardı; güzel şiir okuyordu. Beni en etkileyen öğretmenimdi; belki de tek. Ölümüne yakın Ankara'daydı; İstanbul'dayken ben, bir iki mektuplaştık. En son mektubunda (1980), "şeker" nedeniyle gözlerinin görmediğini, *Ölümün Ağzı* adlı romanımı eşine okutturduğunu yazıyordu.

Demokrat Parti'nin 1950 seçimini kazanmasıyla Pandora'nın kutusu açılmıştı Türkiye'de. Tevfik İleri Milli Eğitim Bakanı olmuş, daha önce öğretmenlikten uzaklaştırı-

lan ne kadar ırkçı görüşlü öğretmen varsa eski görevlerine geri verilmişti. Bunlardan biri de, Çelikel Lisesi'ne edebiyat öğretmeni olarak atanan, ünlü Kızıl Elmacı Nihal Atsız'ın kardeşi Necdet Sancar'dı. Şort giyip okulun aşağı bahçesinde öğrencilerle ayak topu oynuyor, ayağından top almaya kimse yanaşamadığından "komik" goller atıyor, ellerini çırparak çocuklar gibi seviniyordu. İki ay kadar edebiyat dersimize de geldi. Edebiyat öğretmeni değil de, aruz vezni öğretmeniydi sanki. Sözgelimi, Nedim'in bir gazelinin bir dizesini okuyup soruyordu hemen, "Veznini söyle!" Buydu bütün istediği, buydu ona göre edebiyat.

Doğrusu ya, diyecek yoktu Demokrat Parti yönetiminin şımarıklığına. Öyle ki, il, ilçe, dahası ocak başkanları bile, vali, kaymakam, şu bu, kim olursa olsun, yerlerinden oynatabiliyorlardı. Liseyi yeni bitirmiştim ki, edebiyat öğretmenim Hüseyin Gürtunca'yı da müdürlükten alıp Anadolu'da bir liseye atamışlardı öğretmen olarak. Cabir Cudi adında, durmadan öğretmenimle uğraşan Demokrat Parti yanlısı bir yerel gazetecinin saldırıları gitmemişti boşa!

Evimizin alt yanındaki, beni "İki kafalı İrfoş" diye çağırıp kızdıran Çingeneler bir gün ansızın yok oldular, baktık ki! İki katlı bir matbaa evi yapıldı oraya; üstte büro, altta rötotifler. Sahibi, Zonguldak'ın en eski gazetecilerinden Ali Bingöl.

Ali Bingöl az yukarımızda oturuyor; komşumuz. Akşamcı. Hava kararmaya yüz tutunca, kurulmaya başlıyor çilingir sofrası gazetenin yönetim odasında. Tepsiyle geliyor lokantadan mezeler; camdan görüyorum. Uyduruk

şeyler değil öyle; dört dörtlük her şey. Aşağı yukarı beş ya da altı gazeteci her akşam. Tanıdığım Ahmet Naim bir.

İçki sofrasından hiç eksik olmayan iki gazeteci var ki, canlı karikatür! Biri, az önce sözünü ettiğim Cabir Cudi. Cüceye yakın boyu, karanlık bir yüzü var. Kurbağalama yüzer gibi yürüyor; gözleri fıldır fıldır. Kendine de, adına da sinir oluyorum! Öbürü, Aziz Nesin'in bir yazısında sözünü ettiği, öyle her kapıdan kolay kolay geçemeyecek kadar şişman biri. Adımını her atışı büyük sorunlar yaratıyor ona; hangi adımını atsa o yana akıyor vücudu, savrulan etlerini hemen toparlayıp eski yerlerine çekmesi kolay olmuyor; zaman alıyor. Başardığında, öbür adımını atamıyor hemen; bekleyip soluklanıyor; yanındakilere bakıp buruk buruk gülümsüyor, sanki yardım istiyor! Zonguldak'ın yüreğinin tam ortasından geçen kömür trenine çok vagon bağlandığında, alabildiğine zorlanan lokomotif nasıl yürümekte zorluk çekip boğuk boğuk sesler çıkarıyorsa, o da öyle sesler çıkarıyor soluk alıp verirken. İçi acıyor insanın!

ON DÖRT

Lise dört yıldı ve olgunluk sınavı (Bakalorya) vardı. Olgunlukta, matematikten beklediğim yıl, bu günkü Defterdarlık'ın arkasındaki bir eve taşındık; cadde görünüyordu geniş aralıktan. Arada bir cama oturup gelip geçene bakmak hoşuma gidiyor; bir merhabam bile olmayan, ama sık sık yoldan geçerken gördüğüm pek çok insanla tek yanlı bir arkadaşlık kuruyordum. Onlara kendime göre adlar takıyor, yaşamlar uyduruyor: üzgün mü, tasalı mı olduklarını yürümelerinden, yüzlerinden anlamaya çalışıyordum. Evimizin yanında, camdan bakmaktan ve okumaktan usandığımda, bilardo oynamaya gittiğim bir yer vardı; Kristal. Hem kahve, hem bilardo salonu. Önü taksi durağı.

O şoförler ki, en bıçkın meslektendiler ama inceliklerine diyecek yoktu. Ağırbaşlı, olgun ve müşteriye çok saygılıydılar; "siz"li, "efendim"liydi bütün konuşmaları. Doğrusu ya, o yıllarda şaşırmamıştım onlara; şimdi şaşırıyorum. Unutmadım adlarını bazılarının; Hikmet Bey, İhsan Bey, Kemal Bey... O yıllardan kalan bir Çiroz Mustafa şimdi.

Yaşamın bir şiiri gibiydi kar ve yağmur altında yürümek; öyle geliyordu bana. Okula gitmediğim o günlerin güzelliğini düşünürken, o kar ve yağmur altında yürüyüşlerim ve hemen hemen bütün Rus klasiklerini okuduğum Halkevi Kitaplığı gözümün önünden gitmiyor. Ama o günlerin köpüğünde iki şey var ki, içimi karartıyor hep.

1) Demokrat Parti yönetiminin Halkevlerini kapatmasıyla, Zonguldak Halkevi Kitaplığı'nın barbar saldırısına uğramışçasına yağma edilişi– gözlerimle gördüm!

2) Yapımı yeni biten Ulu Cami'nin minaresine konan ses yükselticilerinden ilk olarak ezan okunduğunda bir sabah, inanılmaz bağırtıdan ürküp bir tehlike sezmişçesine, yorganı kaptığım gibi balkona fırlayışım. Öyle ki, gelemedim kendime bir süre; unutmuyorum!

Kitaplıkta bir ben, bir de "Deli Şükrü" olurdu her sabah erkenden. Ağzından hiç düşürmediği sigarasıyla kendi kendine konuşarak gelen Şükrü, masanın üstündeki gazete ve dergileri bir bir karıştırıp şöyle bir göz attıktan sonra dolaşmaya başlardı kitaplığın içinde volta atar gibi. Belirli iki nokta arasında gidip gelmeleri bitmek bilmezdi hiç; bir oturup bir kalkar, sonra yine yürür; başı havada, söver ve öyle bir gülümser ki, yırtılır gibi olur yüzü; yüzü mimiklerle dolar. Çok ağır Şizofren Şükrü; tam bir profesyonel deli!

Nuri'yle Şükrü, iki delisi Zonguldak'ın. Yıllarca emekli olmadılar delilikten; çok seviyorlardı işlerini belli ki!

Nuri'yle Şükrü, çocukların düşlerini ısıran iki deli. Bir kelebek delirse Nuri gibi delirir herhalde. Gülümser hep,

küçük çocukları okşar yolda gördüğü, kalın giysisi içinde yaz-kış terler. Dört mevsim bahardır onun dünyasında; çıldırmış çiçekler açar.

Şükrü bambaşka; Şükrü bir girdap, bir fırtına; fırfır döner olduğu yerde. Yere düşer, kalkar, milyonlarca kez söver. Yer bitirir kendini, yani deliliğin hakkını verir. Deliliğin ağır işçisi Şükrü.

Çok yağmurlarda değil de, çok karlarda (çok kar yağardı; ölçerdik; 70-80 santim bazen. Durmazdı, erirdi hemen), Yağcılar'dan İskeleye kadar yürüyor, evleri, dükkanları bir bir geçiyorum. Evden çıkar çıkmaz, şimdiki Defterdarlık'ın (Eski Maden Dairesi) yan aralığının köşesinde, bu gün artık beyaz eşya satılan yerde, önce Hacı Kerim'in lokantası, sonra emekliler kahvesi Taflan. Ahşap bir yapı iki katlı. İkinci katında, Türkiye İşçi Partisi'nin il örgütü. Altmışlı yılların ikinci yarısı. Biraz yürüyünce, yüksük kadar küçük bir dükkan; Galatalı'nın koltuk meyhanesi. Galatalı, meyhanecinin hası; iri kıyım, kıpkırmızı; sesinde yorgun bir gök gürültüsü! Yıkık yerler var; geçer gibi yıkık anılarımı, oraları çok çabuk geçiyorum. Şimdiki Oyak Bank'ın oralarda tam, Ulus Lokantası'nın yanında, iki basamakla çıkılan ve her önünden geçişimde uğramadan edemediğim, ışıkla yıkanmış gibi olduğum Nazif Aytan Kitabevi; gazeteler, dergiler, kitaplar... (Öyle ki, İngilizce, Fransızca, Almanca kitaplar bile var) Yanında, uzun bir merdivenle çıkılan Zonguldak'ın en "manzaralı" oteli, Sümer Oteli; eski zaman kokulu, eski zaman gölgeli, çok ihtiyar!Yok başka; bir

Emniyet Oteli, bir de o. Sık gidiyorum çok. Yeni Aydın dergisini çıkardığımız günler o günler. (1952 ya da 1953) Halit Refiğ, Mustafa Girgin, Orhan Aydın ve ben. Robert Kolej'den mezun Refiğ'le Girgin; Işıkveren'de çevirmenler ve Sümer Oteli'nde kalıyorlar. Sık sık toplanıyoruz orda, dergiyle ilgili kararlar alıyoruz! Sonradan Yale Üniversitesini bitirecek olan dünya cimrisi Girgin (Yale'li Mustafa) Türk yazınına, Halit Refiğ sinemaya ilişkin yazılar yazıyorlar. Dergiyi Tahir Karaoğuz'un matbaasında bastırmak istiyoruz, ama olmuyor; çok buluyoruz istediği parayı. Rüştü Onur'la Muzaffer Tayyip'ten söz açıldığında bir gün, "Boş verin, boş verin Muzaffer'i, diyor Karaoğuz, komünistin tekiydi o... Ama efendi çocuktu Rüştü çok..." Gülüşüyoruz. Kızar gibi oluyor Tahir Bey; yüzü asılıyor.

Az ötede, bu günkü Ziraat Bankası'nın olduğu yerde, Zonguldak'ın büyük bürokratlarının(!) uğrağı Terzi Yekta. Adı gibi tek, biricik. En usta terzisi Zonguldak'ın. Çocukluğumdan beri her ordan geçişimde gördüğüm biri var ki, şaşırıyorum yüzüne ve bakışına.

Bakınca yüzüne,
"Yarısı nerde bu yüzün?" diyesi geliyor insanın.
Öyle bir yarım yüz ki,
Kesmişler mi, erimiş mi kendiliğinden, akla gelmiyor değil!
Üstelik epey eğri.
Hem kendi eğri, hem üstündeki ağzı ve gözleri.
Yani tam bir asimetri.
Bu yüzün sahibinin üstünde ne varsa giydiği,

Binlerce kez ütülenmiş ve kolalanmış gibi.
Ve bana öyle geliyor ki,
Yalnız üstündekiler değil, yüreği de öyle;
Bakışlarından belli.

Çok sonra öğreneceğim; yıllarca önce, İttihat ve Terakki'nin Zonguldak'ı örgütlemeye gönderdiği "kömür müdürü" Hüseyin Fehmi Bey olduğunu onun!

Terzi Yekta'nın bitişiğinde, tam köşede, ince, uzun bir dükkan. Balkaya Pastanesi. Ali Tat Pastanesi'nden sonra Zonguldak'ta açılan ikinci pastane.

Elimde şemsiye, yorgun yağan kar altındayım; Halkevini ve PTT'yi geçip Ali Barlı Apartmanları'nın önünden, İskele Parkı'ndaki, şimdi yerinde yeller esen Sahil Sıhhiye Merkezi'ne bakıyorum; en güzel yapılarından biriydi o Zonguldak'ın bence; Fener'deki Fransız evlerine benziyordu. Onlar yapmıştı belki de, kimbilir? Orta boylu, şişman, durgun bakışlı, paytak yürüyüşlü, lacivert üniformalı bir görevlisi vardı ki, ne zaman geçsem o binanın yanından, önümü kesip akşam dokuz çayına çağırırdı beni! "Olur, gelirim" der, ama gitmezdim tabi. Zonguldak'ta tanıdığım iki eşcinselden biriydi o. Öbürü, Erbil Baruönü'nü gördü mü "cıvıldamaya" başlayan, konuşurken belden yukarısı sürekli dönüyor izlenimini veren, "seks önerdiği" damadı tarafından öldürülen Hanım Osman'dı; cilveler, nazlar, inlemeli kadınsı konuşmalar ustasıydı. Oydu "en büyük piyango yılbaşı akşamları"; öyle derdi!

İskele'den geri dönüp az önce geldiğim yerleri bir bir

geçerek yeniden, Taflan Kahvesi'nin önünden karşıya bakıyorum; bir bakkal dükkanı. Orta boylu, şişman, kabak kafalı, kızgın bakışlı bir adam sahibi; Bokoğlu. Kimse adını söylemiyor ya da bilmiyor. Eve çok yakın. Küçükken, her zaman alışveriş ettiğimiz Zaman Bakkaliyesi'ne gitmeye üşendiğimde, "Bokoğlu'ndan aliver, üşeniyorsun madem", derdi annem. Zaman Bakkaliyesi, Fikret Otyam'ın, bir yazısında çok sevimli bulduğunu söylediği şimdiki Toptancılar Çarşısı'ndaydı. Az ötede, solda, Gazi Paşa Caddesi'ne çıkan aralığın başında, annemin dayısının oğlunun ayakkabıcı dükkanı vardı– manav ora şimdi. Beş yüz lira Varlık Vergisi yüzünden iflas edip alkolik olan Kunduracı İhsan!

Taflan Kahvesi'nin önünden baktığımda görür gibi olduğum Bokoğlu'nun dükkanı neden kapatılmıştı savaş günlerinde bir ay? Kepengin üstündeki o yazı, kırmızı mühür neyin nesiydi? Gidip okumuş, ama anlamamıştım. Çok sonra düşündüğümde, Milli Korunma Kanunu gelmişti aklıma; "Bokoğlu, bokoğluluğunu göstermiş kazık atmış birilerine belli ki," demiştim içimden.

Kış akşamlarının en güzel saatleri; çocukluğumun hepsinin, gençliğimin yarısının geçtiği bu kentin en büyük ve en telaşlı caddesinde, zaman içinde bir ileriye, bir geriye yürüyerek, hem kendimi, hem kenti arıyor gibiyim. Uzaklardan bir ses, "Dur ve bak!" diyor sanki. Durup bakıyorum; akşam çökünce, caddeye bakan camlarına kara perdeler inen Kavaklıdere Meyhanesi; sonradan Ali Tat Pastanesi'ni satın alıp adını İstanbul Pastanesi koyan, iyi

Doğan Şadıllıoğlu ile Irfan Yalçın, Emniyet Lokantası'nda (1970).

insan örneği Aziz Alpak işletiyor. Kavaklıdere şarabı var yalnız; başka içki yok. Gitmedim hiç, kapısından baktım bir kez; sis bombası atılmış gibiydi sigara dumanından. O günlerde, hemen her yerde Kavaklıdere şaraplarının reklamı yapılıyordu. Bir dergide ya da gazetede, Yahya Kemal'in büyük bir para karşılığında, Kavaklıdere şaraplarını öven iki dize yazdığını okuduğumda inanasım gelmemiş, ama Ankara'da, Kızılay'da, bir içkili lokantanın duvarında görünce, dahası Hilmi Yücebaş'ın Yahya Kemal'e ilişkin bir derlemesinde okuyunca inanmıştım.

Biz çoktan veda etmek üzereyiz kedere
Garson, getir ahbaba bir Kavaklıdere

1950'li yıllarda, Zonguldak'ın en ünlü koltuk meyhanesi olan, ama sonra sonra gözden düşüp kapanan, "Kavaklıdere"yi unutmamıştı Doğan Şadıllıoğlu; anlatır dururdu. Ahmet Naim'le çok sevdiği Cemal Bekiroğlu'nu orda tanımış, orda arkadaş olmuştu onlarla. Şiir tutkusunun nasıl başladığını sorduğumda bir gün, "Kavaklıdere'de, dedi, bir raslantı sonucu. Kimdi, neyin nesiydi? Bilmiyorum. Bir akşam orda tanıdım ilk, Kavaklıdere'de. Yalnızdı benim gibi o da, birisini arıyor gibiydi konuşacak. Cana yakın, sıcak biriydi. 'Merhaba' deyip konuşmaya başladı hemen. Gece boyu ordan buradan konuştuk. Ayrılacaktık ki, 'Sever misiniz şiir?' dedi. 'Severim', dedim iş olsun diye. Şiirden miirden anladığım yoktu oysa. 'Okuyım öyleyse', deyip okudu. Bitirdiğinde nasıl oldum, anlatamam. Bir şeyler oldu bana, şaşkına döndüm. Ayaklarım yerden kesildi sanki, sanki uçacam. Dinlememiştim böyle güzel bi şey ömrümde. Şairini sordum, 'Orhan Veli' dedi. İlk duyuyordum. 'Okur musunuz bi da?' dedim. Okudu. Çıldıracaktım, inan. Kavaklıdere'den çıkıp eve geldiğimde içim içime sığmıyordu, sevinç gibi bir şeydi duyduğum. Sabahleyin gözümü açtığımda aklımda o şiir vardı yine. Yerimde duramıyordum; ne yapıp yapıp sigara paketinin üstüne adını yazdığım o şiir kitabını bulmalıydım. Çalıştığım Merkez Ambarı'na giderken, eski caminin altındaki kitapçıya uğrayıp sordum. 'Var', dedi ve verdi raftan çekip. Baktım; o kitap; Orhan Veli, *Bütün Şiirleri* (Varlık Yayınları). Düşmedi günlerce elimden; oku babam oku; doyamıyordum'". "O gece orda sana okuduğu şiiri anımsıyor musun o kişinin?"

diye sordum, Doğan'a. Yarım yamalak bir şeyler mırıldanıyordu ki, onu görmediği, duymadığı iklimlere taşıyan şiiri kafamda buldum;

Ağlasam sesimi duyar mısınız,
Mısralarımda;
Dokunabilir misiniz
Göz yaşlarıma, ellerinizle?

Bilmezdim şarkıların bu kadar güzel,
Kelimelerinse kifayetsiz olduğunu
Bu derde düşmeden önce.
Bir yer var, biliyorum;
Her şeyi söylemek mümkün;
Epeyce yaklaşmışım, duyuyorum;
Anlatamıyorum.

("Anlatamıyorum / *moro romantico*")

ON BEŞ

Boynuna o yeşil fular sarma çocuk,
Gece trenlerine binme,
Kaybolursun.
Sokaklarda mızıka çalma çocuk,
Vurulursun.

Attilâ İlhan

Amerikan demokrasisine(!) giren Türkiye'de ağır günler yaşanıyor, Demokrat Parti yönetimine karşı başlayan öğrenci gösterileri bitmek bilmiyordu. Gösteriler 27-28 Nisan 1960'da, hem İstanbul'da, hem Ankara'da doruk noktasına varmış, üniversiteler tatil edilmiş, İsmet İnönü Meclis'te, Demokrat Parti milletvekillerine, "Böyle giderse sizi ben bile kurtaramam", demişti.

Okulların tatil edilmesinden üç-beş gün sonra, Galata Rıhtımı'ndan kalkan İzmir vapuruna binip güzel, güneşli bir günde Zonguldak'a geldim. Gergin, boğucu günlerdi çok; bir fırtına öncesi gibiydi. Çok geçmedi, koptu fırtına!

Gece, saat üç buçukta (26 Mayıs Perşembeyi 27 Mayıs Cumaya bağlayan gece), evimizin hemen yanındaki bir börekçi fırınından gelen radyo sesiyle uyandım; bildiriler okunuyor, marşlar çalınıyor, kahramanlık türküleri söyleniyordu. Her insanın yaşamında, az da olsa bulunan o altın günlerden biriydi o gün benim için. Uzun uzun karanlıkta kalmışım da sonra birden gözlerime, gözlerimden içimin en uzak kıvrımlarına ince bir ışık sızıyordu sanki. Yıl-

lar önce bir sabah olduğu gibi.

Beş ya da altı yaşımdaydım belki; okula gitmiyordum; kapımızın önünde oynarken bir akşam, ayağım kayıp düşünce başım yarıldı ve her zamanki gibi, "Başının büyüklüğünden!" dedi annem! Soğuksu'da oturan babaanneme gittiğimizde birkaç gün sonra, iyi gelir diye ağzında uzun uzun çiğnediği ekmek parçasını alnımın orasına yapıştırıp ince bir bezle sardı babaannem ve ben ondan sonra dayanılmaz acılar yaşamaya başladım. Ağrıdan duramıyor, kapıların arkasına sinip ağlıyordum. Sonunda davul gibi şişti başım; gözlerim kapandı, görmez oldum. Evimizin çok yakınında, emekli doktor albay bir komşumuz vardı; onu getirdi babam. Ne antibiyotik, ne penisilin o günlerde daha. Kıpkırmızı bir ilaç sürüyordu her gün başıma annem. (Öyle anlatırdı annem, "Tentürdiyot gibi kıpkırmızı", derdi) Uyandım ki bir sabah, ipince bir ışık sızıyor gözlerime, görüyor gibiyim. Hiç unutur muyum o anı? Çıldıracaktım sevinçten, "Görüyorum anne ben!" diye bağırdım.

Zonguldak'ın tek büyük caddesi olan Gazipaşa Caddesi, 27 Mayıs Cuma günü, sabahın erken saatlerinden gece yarısına dek doldu doldu boşaldı. Öylesine ansızın gelen bir bayramdı ki, bilemiyordu nasıl sevineceklerini sanki insanlar; şaşırmış gibiydiler! Bir uçtan bir uca kim bilir kaç kez arşınladım caddeyi. Tanısın tanımasın, kutluyordu insanlar birbirlerini; birbirlerine sarılıp öpüşüyorlardı. Demokrat Parti'ye militanca bağlı pek çok tanıdığım görülmüyordu ortalıkta ve günlerce görülmediler!

27 Mayıs ne? Cumhuriyet tarihimizin önemli bir uğrağı

(*moment*), Atatürk'ün ölümünden sonra soldurulan Cumhuriyet ağacımızın baharlanıp çiçeklenmesi değil de, onu kötüleyenlerin tanımladığı gibi bir ordu darbesi mi yalnızca? Bence hepsi. Önü kesilen bir dağ suyunun önü açılıvermişti sanki birden. Öyle bir bilinç coşması ki, inanılır gibi değil; yüzlerce dergi, binlerce kitap, dernekler, sendikalar, düşünce kulüpleri, sosyalist partiler, tiyatrolar, sinemalar. İnanılmaz bir kültür susuzluğu ki, dinmek bilmiyor.

1961'de, Mümtaz Soysal, Doğan Avcıoğlu, Cemal Reşit Eyüpoğlu'nun 1041 aydının imzaladığı "Yeni Devletçilik" bildirgesiyle çıkarmaya başladıkları *Yön* dergisi, siyasal düşünce tarihimizde çok etkin olmuş, aptal yasakların üstüne gitmiş, Nâzım Hikmet'in kendi gibi yıllarca hapse mahkum edilen şiirlerini gün ışığına çıkarmıştır. Derginin ilk sayılarından birinde, Zonguldak'taki yer altı-yer üstü (kol emeği, kafa emeği) çalışanları arasındaki çelişkiyi Fener Mahallesi'yle simgeleştirerek, "EKİ'nin çiçekli bahçeleri" adıyla bir yazım yayımlanmıştı benim de. Türkiye'nin her yerinde olduğu gibi Zonguldak'ta da büyük ilgi vardı *Yön*'e; gelmesiyle bitmesi bir oluyordu.

Sanatsal bir örgütlenmeden yoksundu o yıllarda Zonguldak. Zokev (Zonguldak Kültür ve Eğitim Vakfı) daha yoktu, Zokev'in bugünkü ağır işçileri Prof. Vedat Didari, Ahmet Öztürk, Kürşat Coşgun doğmamışlardı bile belki ya da çocuktular daha. Kim, ne vardı peki? Biz vardık! Kim ne derse desin, Zonguldak'ın kırık dökük ilk "entelijansiya"sını(!) biz oluşturuyorduk; Ahmet Naim Çıladır, Cemal Bekiroğlu, Doğan Şadıllıoğlu, Ahmet Hamdi Din-

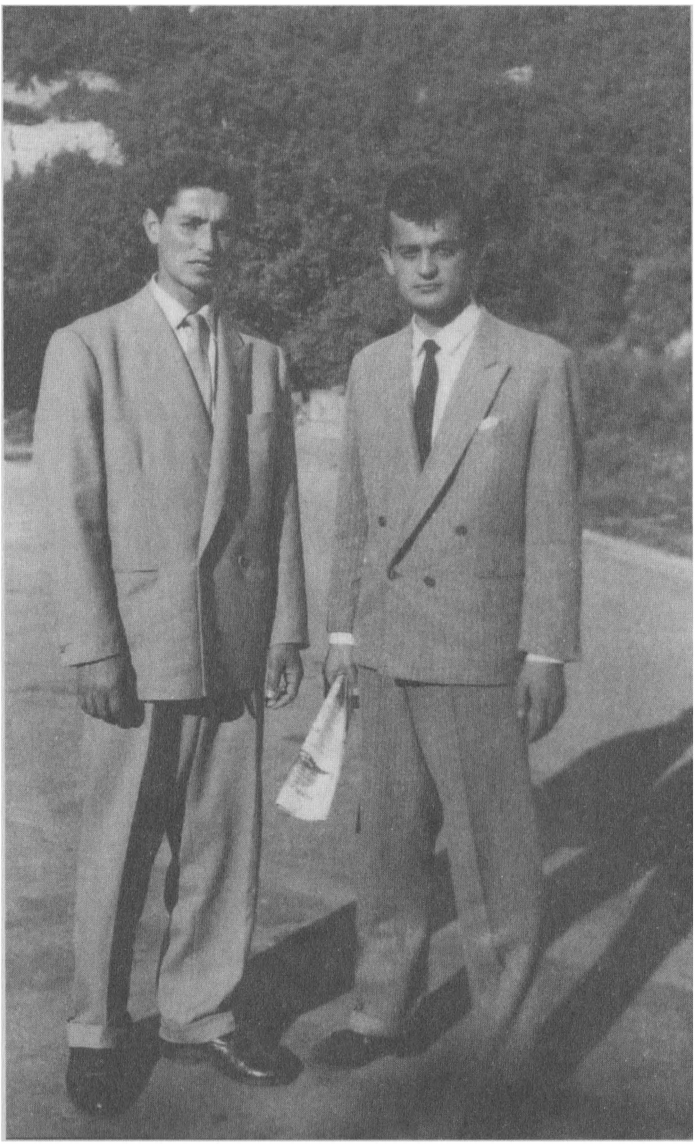
ler, Enver Bayam, Sabutay Aliimamoğlu ve ben.. Okuyor, tartışıyor, yıllarca kimsenin öğrenmemesine büyük özen gösterilen sosyalizmi öğrenmeye çalışıyor, dergiler çıkarıyorduk. Sonradan sağlam dostluklar kurduğum Erbil Baruönü'yle Kenan Duru çekiniyor gibiydiler aramıza girmeye, uzak duruyorlardı. Bir zamanlar, çocukları Farabi ve Sina'yla oyun oynadığım Ahmet Naim'le arkadaş olmuştum. Zonguldak kömür bölgesine ilişkin ilk incelemeyi (*Zonguldak Kömür Havzası - Uzun Memet'ten Bugüne*, 1934) ve Türkiye'de çağdaş anlamda ilk madenci öykülerini o yazmıştı. 1930'lu 1940'lı yılların en önemli iki dergisi olan Sedat Simavi'nin *Yedigün*'üyle Adnan Cemgil'in yönettiği, Niyazi Berkes, Sabahattin Ali, Melih Cevdet Anday, Orhan Kemal, Rifat Ilgaz, Enver Gökçe ve daha pek çok ünlünün imzalarının bulunduğu *Yurt ve Dünya*'da öyküleri yayımlanmıştı. Cemal Bekiroğlu (Kurbağa Cemal ya da sarhoş Cemal) EKİ'de çalışıyordu. Sait Faik ve Demokrat Parti tutkunuydu. Nâzım Hikmet'in pek çok şiirini birilerinin duymasından korkarcasına sağına soluna ürkek gözlerle bakarak okurdu, coştu mu! Hamama götürüp yıkayacak kadar sevdiği Ahmet Naim en iyi dostuydu. Ayrılmazlardı hiç. Açıktı eli çok, hoşgörülüydü; tam bir gönül adamıydı.

Camın perdelerine vuran gölgelerinden tanırdık onları; ayrılmazlardı akşam içkilerinde hiç. Cemal Bekiroğlu çok güzel, mermer bir mezarda yatıyor şimdi. Parasızlıktan içki içemeyenlere içki içirmek için o mermerleri satabilir elinden gelse.

Doğan içip duygulandı mı biraz, "Ahmet Naim'in ta-

butunu taşıyacak dört beş kişiyi yalvar yakar buldum kahvelerden", der, ağlayacak gibi olurdu, "öyle bir yağmur ki, yerle gök birleşmiş sanki; göz gözü görmüyor".

Gençlik arkadaşlarımın en kendine özgü olanlarından biriydi Doğan Şadıllıoğlu; içkiye ve şiire tapıyordu. Ne zaman onunla bir içki masasına otursam derin bir sevgiliyle buluşmaya ya da sevişmeye hazır davranışlar içinde bulurdum onu hep. İçkinin düşüncesi bile sarhoş edebilirdi onu. Yaşamı sevişi içkiden geçer ve şiirin yollarını onda arardı. Nasıl ki, yaşamdaki şiirin ayrımına onunla varıyorsa, öyle. "Söğüt" adlı şiirinde, "Sanki bir gülde eylül arası" diyen Doğan, 1 Eylül 2003'te toprakla buluştu. Öyle gelir bana hep, 1960'lı yıllar en güzel yıllarımızdı Zonguldak'ta. Gençtik. 27 Mayıs'ın getirdiği umutlarla doluyduk. Birahanelerin ortalığı pıtrak gibi sarmadığı yıllardı o yıllar. Zonguldak'ın olanca kahrını çeken o biricik caddesinde, Muzaffer Tayyip'le Rüştü Onur'un, Ahmet Hamdi Tanpınar'ın "Hatırlama" adlı şiirinin ilk dizesinden esinlenerek ("Sen akşamlar kadar büyülü sıcak/ Rüyaların kadar sade güzeldin") "Ahmet Hamdi akşamları" adını verdiği Zonguldak'ın o yaz akşamlarında ya da kışın o ince, yorgun yağmurlarında, Ahmet Naim, Cemal Bekiroğlu, Doğan ve ben, İskele'den Yağcılar'a, Yağcılar'dan İskele'ye şöyle bir gider gelir, sonra gölgeli meyhanelerden birine oturup sanat ve sosyalizm konuşurduk kendimize göre. Yok hiçbiri onların artık, sonsuz uzaklara gittiler. O gölgeli, ucuz meyhaneler kalmadı. İşin kötüsü, en güzel anılar bile üşütüyor.

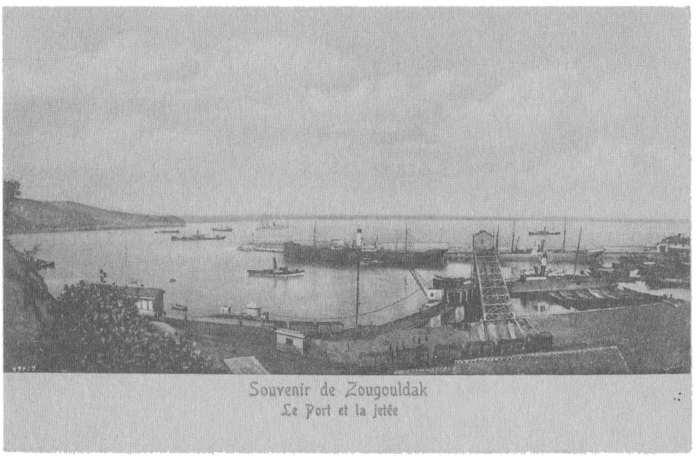
Esat Işıldak ile İrfan Yalçın, Mehmet Çelikel Lisesi yıllarında.

ON ALTI

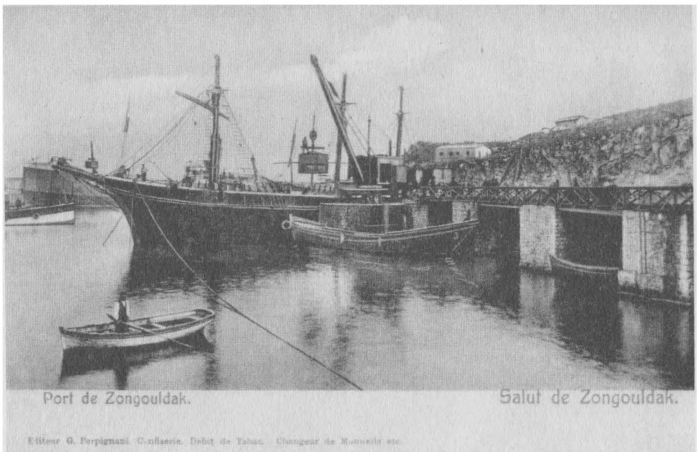
Size mescit, bize meyhane düştü

Kul Himmet

1960'lı yılların ortasında, bir özel lisede Fransızca öğretmenliği yaptığım Kozan'dan Zonguldak'a gelişlerimde yaz aylarında, gündüzleri İstanbul Pastanesi'nde, akşamları Kazım'ın Meyhanesi'nde ya Hoşgör'de buluşurduk daha çok. Kazım'ın Meyhanesi, Gazi Paşa Caddesi'nden Toptancılar Çarşısı'na inen aralığın sağ yanında, oldukça loş bir yerdi. Yılların meyhanecisiydi Kazım; "içkici"yle "lokmacı"yı kadeh tutuşlarından, içkiyi yudumlayışlarından bilirdi. Çok bıkmıştı ama belli ki; sarhoşlara ödün vere vere ikonalardaki çarmıha gerilmiş –ya da meyhaneye– İsa'nın yüzüne dönmüştü yüzü. "Hoşgör", dere kenarında, bir ucu Kozlu minibüs durağına uzanan küçük köprünün karşısında, bu gün bir manav dükkanı olan yerdeydi. Alaturka bir Amerikan bar gibiydi; uzun taburelere kuş gibi tünerdik karşılıklı. "Hoşgör" dendi mi, karlı bir kış akşamı, bir şişe şaraptan sonra, Erbil Baruönü'nün, askerlik yaptığı İskenderun'dan getirdiği Boğma rakısından da epey için Doğan Şadıllıoğlu'nun, ünlü Rus balet Nureyev'e taş çıkartacak bir ustalıkla bale yapması gelir aklıma; tutamam kendimi, gülerim. Ama ya Kazım'ın Meyhanesi denince?

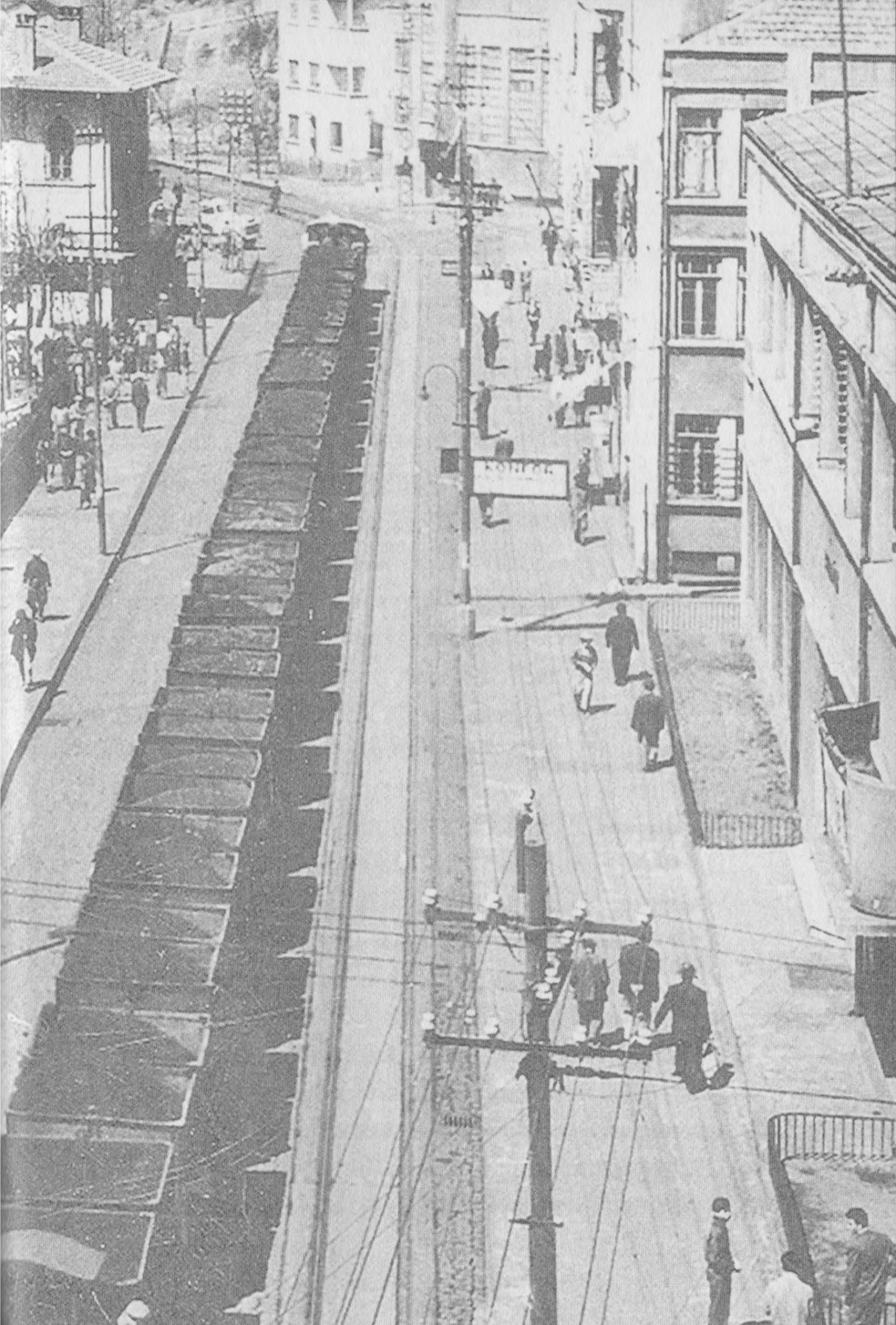
Birbirine bitişik iki masada beş kişiydik. Karşımda Doğan, onun yanında liseden arkadaşım Sabutay, sağımda Ahmet Naim, onun yanında, ikinci masanın ucunda Enver Bayam. Bir ara, biraz dalına bastın mı dengesiz davranışlarda bulunabilen, gerçekte iyi, saygılı bir insan olan Sabutay'ın Ahmet Naim'e. "Üç aylığı alınca, yolda görsen tanımıyorsun bizi, ama üç gün sonra düşüyorsun aramıza", demesine şu an anımsayamadığım bir yanıt verince Ahmet Naim, sol elinin tersiyle babası yaşındaki yazarın sol yanağına öyle bir tokat patlattı ki Sabutay, bir an inanamadım. Hemen yanı başımdaki Ahmet Naim'in yüzündeki ince bir damarın birden belirginleşip şiştiğini ve yüzünün yarısının kanlar içinde kaldığını gördüm. Şaşırmıştım. Şaşırmıştık. Sabutay'a sinirli sinirli bir şeyler söylediğimi anımsıyorum. Biraz daha ileri gitsem saldıracak gibiydi bana da, öyle bakıyordu. Ahmet Naim bozmamıştı soğuk-

kanlılığını hiç; ayağa kalktı, hiçbir şey olmamış gibi, "Yaptığının nolduğunu anlayacaksın birazdan", deyip Sabutay'a, çıktı. Çok geçmedi, meyhanenin kapısından boş şişeler yağmaya başladı üstümüze; sağa sola kaçıştık, masanın altına girdik. "Kim bunlar?" dediğimde Doğan'a, "Bilmem ama, Sina'nın arkadaşları olmalı", dedi. Çok utandı yaptığından Sabutay sonra; özür dileyip bağışlattı Ahmet Naim'e kendini; daha sonra da iyice düzeldi araları. Kaç kez birlikte gördüm; unutmuş görünüyorlardı. Ama ikisinin dışındaki bizler, suçluluk duygusu içindeydik sanki, duyumsuyordum. Ne yapabilirdik ki? Birisi sevip saydığımız yaşlı bir yazar, öbürü yine sevdiğimiz, psikolojik durumunu bildiğimiz çok eski bir arkadaşımızdı. Enver Bayam'ın sonradan dediği gibi, birlik olup bir güzel dövmeli miydik Sabutay'ı? Nasıl bir espri gibi geldiyse bu söz bana o zaman, yine öyle geliyor!

Zonguldak (1940'lar)

ON YEDİ

Siyasal parti; kolektif aydın

Gramsci

Zonguldak Türkiye İşçi Partisi (TİP) örgütünün ilk başkanı, eski Sümerbank Sokağı'nda, (Nizam Caddesi) İpek Eczanesi'nin yanındaki dükkanda terzilik yapan Mahir Uzun'du. Onun ardından, bir ocak işçisi olan, Hüsamettin Güven oldu il başkanı. Daha sonra da, TİP üst yöneticilerinin tersine Milli Demokratik Devrimi savunan, Çankaya il TİP üyesi Mahir Çayan'ın, 1969'da, *Ant* dergisinde çıkan bir yazısında, "...Mesleğinin mimar olduğunu ve Zonguldak'a arada sırada önemli zamanlarda, –seçim vb. gibi– uğradığını sonradan partili arkadaşlardan öğrendik... İstanbul'da, Gümüşsuyu'nda oturan bir mimar..." dediği ve uzun uzun eleştirdiği Ahmet Hamdi Dinler. Mahir Çayan'ın aklını almadığı, A. Hamdi Dinler'in, "Evet, haklısınız tüm söylediklerinizde, ama biz hazır değiliz tartışmaya", demesi. Ekliyor Çayan; "Bu sözlerin korkunçluğuna bakın, bir sosyalist, sosyalizm üzerine tartışmaya hazır değilmiş; daha önceden hazırlanması gerekirmiş!" Mahir Çayan'ın son söylediklerini haklı bulmuş olsam da, onun bir TİP il başkanına mimar olmayı, Gümüşsuyu'n da oturmayı yakıştıramıyor gibi konuşmasını, böyle bir şeyi yadırga-

masını anlamakta zorluk çekmiştim yazıyı okuduğumda. Ahmet'ilk gördüğümde ben de yadırgamıştım doğrusu biraz. Başka yönden ne ki; papyon takıyor, pipo içiyor, iki dirhem bi çekirdek giyiniyordu. Ama değişti sonra sonra, çevresinde çok sevildi. "R"leri yutarak konuşmasındaki çocuksuluk bile yaklaştırdı ona insanları, seziyordum. 1965'ta, Zonguldak'ta, Doğan Şadıllıoğlu'yla la birlikte çıkardığımız *Yeni Ocak* dergisinin sorumlu yönetmenliğini üstlenerek yardımı dokundu bize çok. Ama duydum ki, bir gün, alkolik olmuş Ahmet Hamdi Dinler. Nasıl olurdu? Alkolik olur muydu sosyalist? Elbet olmazdı. O da zati sosyalist olmadığını, *Tip Tarihinden Kesitler (1961-1971)* adlı kitabında eleştirdiği Mehmet Ali Aybar'ı, *Nihayet Postmarksistler Türkiye'de* adlı kitabında kaynak göstererek, Özgürlük ve Dayanışma Partisi'ne (ÖDP) yani neo-liberalizme yanaşarak kanıtlamamış mıydı?

1965 parlamento seçiminde, oldukça iyi oy aldı Zonguldak'ta TİP. Sanırım, 4500-5000 arası. Doğan Şadıllıoğlu, Merkez Ambarı'n da işçi olarak çalıştığı için üye olabilmişti Parti'ye. Memur oldukları için Parti'ye üye olamayan ama Parti için bir militan gibi çalışanlar da vardı. Sözgelimi, Kemal Kuşhan'la (Arnavut Kemal) eşi Hikmet Kuşhan. Az önce sözünü ettiğim günlerde, Zonguldak'a gelen Mahir Çayan'ı evinde konuk eden Kemal Kuşhan, Esnaf Spor'un kalecisiydi ilk gençlik yıllarında. O ki, yediği gollerin acısını kitaplardan çıkarmak istercesine(!) çok okudu ve çok okuyor. Onun gibi çok okuyan bir Ali Poyrazoğ-

lu'nu tanıdım, bir de Bülent Oran'ı. *Halkın Dostu* gazetesindeki yazılarında, içinde sakladığı ince duyarlıklı yazarlığı apaçık belli eden Hikmet Kuşhan'a gelince, bir "kedi sevenler tarihi" yazılsa adı en başa konur onun kuşkusuz!

TİP üyesi tanıdıklarım arasında, TİP'in bürosunun bulunduğu o iki katlı ahşap yapıya sık sık girip çıkarken gördüğüm iki kişi daha var unutmadığım;biri, papyonlu ve danslı günlerin ardından sosyalist dünya görüşünü benimseyen ve bu gün Zonguldak'ın yollarında kendine özgü tavırlarıyla karate yapar gibi yürüyen, güzel konuşan; bence, bir zamanların ünlü Kömürspor futbol takımının en görkemli oyuncusu olan Ruşen Yaraş (Arap Ruşen). Öbürü, Zonguldak'ın ilk çocuk doktoru Nahide Toros'la 1950'li yılların ünlü doktoru profesör Gıyas Korkut'un oğulları; Uğur Dündar'ın bir televizyon proğramında, İstanbul'da, Sevgi Hastanesi adındaki "yok edici" bir huzurevinde(?), Yeşilçam oyuncusu Aliye Rona'yla birlikte iğneyle "yok edildiğini" öğrendiğimiz Geveze Lokman.

ON SEKİZ

Ekim 1964. Samsun-Çarşamba. Eşim Özden'le birlikte geldiğimiz Çarşamba'da ilk uğrağımız, görev yapacağımız okul oldu; o coğrafya öğretmeni, ben Fransızca. Necip Fazıl Kısakürek'in dizelerindeki gibi bir sonbahar;

Yapraktan saçlarını yerlere yaymış,
Sonbahar ağlıyor ayaklarında.

Zonguldak'tan vapurla Samsun'a, ordan da minibüsle Çarşamba'ya geldiğimizde, küçük, sevimli bir kentin ıssızlığı oldu bana ilk çarpan. Sevgili öğrencim yazar Turgut Çeviker'in *Çarşamba Kitabı-1992*[1] adlı kitabına yazdığım yazıda şöyle diyorum; "Bilmem niye, uzak günlerin, otuz yıl öncesinin Çarşamba'sı hep bir güz olarak var içimde; ince bir yağmur altından bana bakıyor gizli gizli sanki. Sönmüş ağaçlar, çamurlu, dar yollar, ıslak bir sessizlik ve birden büyüyen bir tren sesi..." Bunlar mıydı beni ilk karşılayan?" diye düşünüyorum. Ne çabuk geçti otuz yıl!

1) Turgut Çeviker, *Çarşamba Kitabı-1992*, İris Yay., İst., 1992

Özden ve İrfan Yalçın, Çarşamba Lisesi'nde öğretmenlik yaptığı yıllarda (1960'lar).

(Acaba) Zonguldaklı ozan Doğan Şadıllıoğlu'nun dediği gibi, "Sanki bir gülde eylül arası".

Daha önce tasarladığımız gibi, bazı tanıdıkları abone yaparak, yazar-çizer takımından yazı, şiir, öykü isteyerek, benim Çarşamba'da kaldığım bir buçuk yıl süresince *Yeni Ocak* dergisini düzenli bir biçimde çıkardı Doğan. Eş dost işi kötü şeyler basmadı değil zaman zaman, ama yine de taşra dergileri arasında en iyisiydi bizim dergi belki de! Behçet Necatigil gibi çok titiz, kılı kırk yaran bir yazın adamının bile ilgisini çekti. Öyle ki, mektup yazıp kutladı; dahası, Doğan'ın *Yeni Ocak*'ta çıkan "Şiir" adlı şiirini "ayın en iyi şiiri" seçti Memet Fuat'ın *Yeni Dergi*'sinde. *Yeni Ocak*'ın ön sayfasındaki kısa, politik yazıları ben yazıyor, çeşitli yazarlardan kısa çeviriler yapıyordum. Hemen her sayıda Ahmet Naim Çıladır'ın bir öyküsü vardı. Ne zaman Çarşamba'dan Zonguldak'a gelsem Çıladır'a öykü başına iki buçuk lira "telif" ödediğini söyleyip güldürüyordu Doğan beni. Bilmem ya, benim gibi gülmesini pek beceremeyen bir arkadaşını güldürmek için söylüyordu belki de bunu o ve ben her söyleyişinde gıdıklanmış gibi gülüyordum!

ON DOKUZ

Dün Zonguldak'ta vurdular beni
Üç kere vurdular
Üç yerimden

Sennur Sezer

"Zonguldak'ın Acılar ve Direnişler Tarihi" diye bir kitap yazılacak olsa, orda yer alabilecek en önemli uğraklardan biri, "1965 Madenci Direnişi" olur herhalde. Radyodan duydum ilk, Çarşamba'daydım. *Kömür Tutuşunca** adlı kitabında, olayı gün gün, saat saat anlatıyor Erol Çatma.

"1965 yılının Mart ayıydı.

"Ve bir an silah sesleri durdu. İşçiler de bağırmıyordu artık. Hızı kesilen kitle hantal bir gövde gibi ağır ağır toparlandı. Askerlerin önünde iki işçinin bedeni yatıyordu. Mehmet Çavdar ve Satılmış Tepe'ydi bunlar. Çavdar hemen oracıkta ölmüştü. Tepe ise ağır yaralıydı; hastaneye kaldırırken o da öldü.

"1965 yılının Mart ayıydı.

"Yıllardır seslerini çıkarmamışlar; aşağılanmaya, küfre, azara, yoğun emek sömürüsüne karşı dişlerini sıkmışlardı. Ama günün birinde uysal birer kömür kölesi olmak canlarına tak etmiş ve kimsenin beklemediği bir anda direnişe geç-

*) Erol Çatma, *Kömür Tutuşunca*, Evrensel Yay., İst., 1997

mişlerdi. Havzada yer yerinden oynadı. Devlet işçi kanı döktü. Türkiye işçi sınıfının tarihi artık başka türlü yazılacaktı.

Hiç yoktan işçiyle asker karşı karşıya getirilmiş; silahlar, insanı insan yapan, cehennem bir dünyayı güzelleştirip cennete çeviren emeğe çevrilmiş, emeğin kanı akıtılmıştı.

Biz olmasak, gökyüzü, biz olmasak üzüm,
Biz olmasak üzüm göz, kömür göz, ela göz,
Biz olmasak göz ile kaş, öpücük, nar içi dudak,
Biz olmasak ray, dönen tekerlek, yıkanan buğday,
Ayın on beşi,
Biz olmasak Taşova'nın tütünü, Kütahya'nın çinisi,
Yani bizsiz,
Anne dizi, kardeş dizi, yar dizi
Güzel değildir.

(Enver Gökçe)

İki kurban; Mehmet Çavdar'la Satılmış Tepe. Yer; yokluklar ve hastalıklar içinde eriyip giden ünlü karikatürcü Burhan Solukçu'nun doğup büyüdüğü Kozlu. (Zonguldaklı karikatürcü Kürşat Coşgun, *Emeğin Çizeri, Çizginin Emekçisi* adlı kitabında, bir ölüyü diriltircesine anlatıyor Burhan Solukçu'yu)

Türkiye gibi kapitalizmin çevre ülkelerinde, her şeyin bir kolayı vardı yönetimler için; nasıl ki, 1955'deki 6-7 Eylül Olayları, azınlıkların Türkiye'den göçünü sağlamak için planlanmış ve suç, tutuklanıp Harbiye'de ve Balmumcu'da göz altına alınan ve aylarca "salkım salkım asılmayı"

İrfan ile Özden Yalçın, İstanbul yıllarında (1970'ler).

bekleyen (O zamanki sıkıyönetim komutanı orgeneral Nurettin Aknoz, "Salkım salkım asılacak bu komünistler", diyor) kırk beş solcunun üstüne yıkılmak istenmişse, Zonguldak Madenci Direnişi'nin sorumlusu olarak da haksızlıklar değil, TİP gösterilmiş ve EKİ'de çalışan pek çok TİP üyesi, 1968'de işten çıkarılmıştır. Bunların arasında Doğan Şadıllıoğlu ve TİP'in o zamanki il başkanı Hüsamettin Güven de vardı.

İşten atıldığında daha yeni evli olan Doğan'ın geçirdiği sarsıntıyı biliyorum; o günkü yüzü gözümün önünde hala, unutmadım. Boşalmış gibiydi bakışları. Bir şeyler söylediğimi anımsıyorum avutmak için, ama duymuyordu sanki, sanki uzaklardaydı. Çok sürmedi işsizliği neyse ki; bir ilaç firmasında iş buldu. Ocakta çalışan ve emekliliğine az kala işten atılan Hüsamettin Güven'in çoluk çocuk

kötü günler yaşadığını Doğan da, Sabutay da içlenerek anlatıyorlardı. Kimdendi? Bilmiyorum; bana bir gün bir mektup geldi. Rüştü Onur'un İstanbul Atatürk Kültür Merkezi'nde çalışan kardeşi Saffet Onur, Taksim, Meşelik Sokak'taki dükkanıma gelmiş, konuşuyorduk. Mektubu kapıdan uzattığında postacı, o alıp verdi bana. Açıp okudum. "Hüsamettin Güven öldü", diyordu. Saffet Onur'a bakıp, "Hüsamettin Güven ölmüş!" dedim. "Kim o?" demedi. Şaşırmış gibi baktı. Biliyordum tanımadığını Hüsamettin'i. Abisi Rüştü Onur'un çok sevdiğim şiirlerinden birinin ilk bölümünü okudum, gözümü ayırmadan ondan.

Gitti, dönmeyecek o ne yaz, ne bahar.
Bir matem rüyası yaşayacak kuşlar
Ve yabani otlarla dolacak bahçem.

YİRMİ

Yalnız gözleriyle gülümsedi Saffet; tuhaf bulmuş gibiydi beni o an biraz, belliydi. Çok geçmeden Saffet de öldü; bir gazetenin küçücük bir ölüm ilanından öğrendim.

Tuzla'da ve Keşan'da geçen iki yıllık bir askerlikten sonra, eşimin görev yaptığı Zonguldak 27 Mayıs Ortaokulu'na atandım 1968'de. Elif üç, Ayşegül iki yaşındaydılar; çok şaşırdılar beni görünce; "Bu adam da kim?" der gibi baktılar. 27 Mayıs Ortaokulu'nun dışında, eski Maden Mektebi'nin yerindeki Erkek Sanat Enstitüsü'ne ve Site'deki Kız Öğretmen Okulu'na da gidiyordum derse. Sevmiyordum öğretmenliği; çabuk bıkmıştım. Öğretmenliği bırakınca ne yapacağımı bilmesem de, ayrılmak istiyordum bir an öce. İstanbul vardı aklımda hep. İnanıyordum gideceğime. "Gideceksin", diyordu içimin sesi. Ama gitmeden önce, yıllardır yazmayı düşündüğüm romanın (*Ölümün Ağzı*) içerik bilgisini olanca ayrıntısıyla oluşturmalıydım Zonguldak'ta. Ayrılırsam yazmaktan soğuyabilirdim. Önce, okul arkadaşım Sabutay'ın Kilimli Bölge Müdürü olan dayısının aracılığıyla ocağa girdim birkaç kez; ocağın ne olduğunu, daha

doğrusu ne olmadığını gördüm. Yanımda bir işçi, yatıp sürünerek geçilen en zor yerlere bile gittim; her gördüğümü sorup not ettim. Kendine göre bir dili vardı ocağın; ders çalışır gibi çalıştım. Bir büyük kenti onu anlatan insanlardan, kitaplardan ve haritadan en küçük ayrıntısına kadar öğrenmek gibi bir şeydi benimki. Sonra köy köy dolaşıp mükellefiyet olayını yaşamış eski madencilerle konuştum; anlatırken ağlayanlar vardı. Kadınlar da giriyordu söze; ilginç şeyler söylüyorlardı. En şaşırdığım, çalışmış gibiydiler onlar da; girdisini çıktısını biliyorlardı madenciliğin. Ama nolabilirdi başka? Yalnız kocaları ve oğulları değil, babaları, babalarının ve analarının babaları da madenciydi. Tam yüz elli yıldır alınyazısıydı Zonguldak köylerinde madencilik. Ama öyle bir alın yazısı ki, ölümler arasından bakar gibi.

Gittiğim köyler içinde ikisi var ki, onlardan birinde, ölüm döşeğindeki yaşlı bir madencinin (İbram Çavuş) çırılçıplak bir odada, çırılçıplak soyduğu yaşamını; öbüründe, karlı bir günde beni yüksek bir tepenin üstündeki unutulmuş bir köye çıkaran katırın derinliğini unutmadım.

Cumayanı; Çatalağzı'nın bir köyü.

Gittiğim köy,
Yücesi dumanlı bir kömür dağının eteğine
Okul görmemiş bir ressamın çizdiği
Bir köy resmi gibiydi;

Güzel, hüzünlü ve yorgun.
İki yol boyunca,
Ağaç altlarındaki şiir gibi kahvelerde,
Gencecik işçiler,
Başlarında baretleri, ayaklarında çizmeleri,
Vardiya saatlerini bekliyorlardı susarak.
İçlerinden biri,
Bir yel gibi sürükleyerek attı beni İbram Çavuş'un evine.

Yanımda, Zonguldak Maden-İş Sendikası'nın gazetesini çıkaran Şevket Topatan (Çolak Şevket) vardı. Çatalağzılıydı Şevket, tanımadığı yoktu. Konuşacağım madencileri o saptamıştı. Bir evin yarı açık kapısından girince o, ben de yürüdüm arkasından.

Kapıdan girince,
Önce yıllanmış bir rutubet kokusu
Sonra İbram Çavuş'un karısı karşıladı beni;
Dertten ve acıdan
Bir mağara gibi oyulmuş yüzünü
Gülücüklerle doldurarak.
Bir mezarı düşündürecek kadar
Çıplaktı oda;
Köşede demir bir karyola,
İki sandalye, bir masa.
Bir isyanı düşündürecek kadar
Güzeldi oda.

Ölümü duyar gibi oldum yaşlı madenciyi görünce; can çekişir gibi bakıyordu. İnanılmaz bir bırakılmışlık vardı gözlerinde. Utanır gibi oldum; o can derdindeydi, ben roman yazma derdinde!

İbram Çavuş,
Fırlatılıp atılmış bir izmarit gibi yatıyordu karyolada.
Seksen yıl bu dünyaya umutla bakan gözleri,
Eriyen karlar gibiydi artık;
Gözleriyle değil de,
Elleriyle bakıyordu İbram Çavuş sanki;
Kırk yıl karanlıklardan kömür sökmüş elleriyle.
Bir kelebeği, solmuş bir çiçeği tutmaya korkar gibiydim
Öperken bu elleri;
Öper gibiydim seksen yıllık bir depremi.
Bir çığlığı duyurmamak istercesine,
"Nasılsın İbram Çavuş?" dedim.
Ağlar gibi güldü;
"Benim kavgam bitiyor oğul", dedi.

Zor konuşuyordu, çırpınır gibi. Dayanamadı içim, "Yormayalım İbram Çavuş'u", dedim Şevket'e, "gidelim istersen...Gördüm ya, yeter..." Demir karyolaya yanaşıp, "Yormayalım seni İbram Çavuş", dedi Şevket, "yoruluyorsan söyle..." İncecik gülümsedi İbram Çavuş ve kız sesi gibi incecik bir sesle; Yorulmoyon, yorulmoyon uşam", dedi, "gonuşurun..."

Dünyanın en bol şeyini,
Yani havayı bile
Zorla sokuyordu ciğerlerine İbram Çavuş
Kızının Almanya'dan gönderdiği
Lastik pompayla.
İçimden, "Göğsünü açsalar belki de"
"İki kömür parçası çıkar ciğer yerine", diye düşündüm.
Sönmek üzere olan bir yalım,
Nasıl uzayıp uzayıp kısalırsa birden,
Öyle anlattı hayatını İbram Çavuş,
Biraz da bana
Bayram günlerinde şiir okuyan çocukları anımsatarak.

Dirilir gibi oldu İbram Çavuş; kalkıp yürüyecek sandım. Çok değişmişti; gözleri çakmak çakmaktı.

Kaça vardı yaşım? Bilmiyorum.
Seksen mi, doksan mı?
Bildiğim şey,
Ocağa on ikimde,
Harbe yirmi beşimde girdim.

Önce Balkan,
Sonra Cihan, İstiklal;
Gazze, Yemen, Afyon, Toydemir.
İki boy kurşun yarası.
Birinde nah def gibi şişti ayak;
O gışta gıyamatta,

Aman o yıl nasıl kış, nasıl kar!
Uşaktan Ankara, Ankara'dan Zonguldak.
Geldim ya bana sor.
Nasıl yürüdüm şaşarım hala;
*Ama serde gençlik, gönülde sevda var.**

Çok geçmedi, belki iki, belki üç ay; "Öldü senin İbram Çavuş", dedi bir gün beni yolda gören Şevket Topatan.

İlk girdiğimde ocağa, "Katırlar da çalışır ocakta", dedi işçinin biri, "giremez bazı yerlere makinalar, biliyon mu ? Katırlar çalışır orlarda işte. Çoktu eskiden, o kadar yok şimdi pek." Uzun uzun anlattı.

Dinsel bayram günlerinin dışında açık havaya çıkarılmayan, karanlıktan körleşen, bacağı kırıldığında, başına vurulan demir tokmakla öldürülen bu katırları ilk duyuyordum ve o an, çok eskiden bir yerde okuduğum ünlü Alman filozofu Niçe'yle yaşlı bir katırın öyküsü geldi aklıma; Viyana'da, bomboş bir sokakta, yağan kar altında, ölümü bekler gibi duran yaşlı bir katırın önce boynuna, sonra bacaklarına sarılıp ağlıyor, "Tanrı öldü!"diyen Niçe. Ağır bir akıl hastalığına yakalandığı günler o günler filozofun. Sonra çilekeş katırlarını düşündüm Zonguldak'ın; dik yokuşların canlı araçları çöpçü katırlarını, kömürcü katırlarını; o hep susup bekleyen, verirlerse yiyip içen, sırtına vurulan yüke, sopaya gık demeyen, Cahit Külebi'nin "Farenin ölümü" adlı şiirinde, "Ne imdat isteyecek kimsesi

*) "İbram çavuş" adlı bu şiir *Yeni Adımlar* (1.1.1974, S. 56, s. 3-5) dergisinde yayımlandı.

Ankara'da, 1980 TDK Ödülleri'nin verildiği tören günü:
Dinçer Sezgin, İrfan Yalçın, Erkan Yücel ve Prof.Dr. Emre Kongar.

vardı/ Ne Tanrısı, ne peygamberi" dediği türden. Sonra da o savaşçı katırlarını Kurtuluş Savaşı'mızın; top, mermi, yiyecek taşıyan ve açlıktan, yorgunluktan, hastalıktan değil, düşmanın açtığı ateşten ölen kahraman katırları. (Ve eşekleri ve atları ve mandaları!)

Ölümün Ağzı romanıma başlamadan önce, öğrenmek için katır denilen hayvanın ne olduğunu, bilimsel kitaplar aradımsa da orda burda, bulamadım. İstanbul, Beyazıt Kitaplığı'nda elime geçen 1930'lu yıllarda Fransızcadan çevrilmiş küçük bir broşürdeki bilgiler sıradan şeylerdi çok. İlgimi çeken tek tümcesi, "Katır hastalanmaz"dı.

Sapça, Dorukhan tünelleri yoktu daha; yüksek tepelerin üstünden gidip geliyordu motörlü araçlar. Belirli bir yere kadar otobüsle gidip indim orda. İki katırla beni bekliyordu yol ayrımında Fahri. (27 Mayıs Ortaokulu'nun temizlik görevlisi) Birine ben, birine o bindi katırların. Her

yer kar altında, bembeyaz. Gideceğimiz yer, Zonguldak Devrek arasında yüksekçe bir köy. Durup durup, "Eski madenci çoktur bizim köyde", diyor Fahri, "konuşursun."

İşte ben,
Nasıl bir hayvan olduğunu katırın,
O köye giderken öğrendim katır sırtında.
Koşmayı nasıl seviyorsa at,
Katır da öyle seviyordu yürümeyi belli ki.
Ve bir yürüme ustasıydı tam.
Öyle ki,
Üstünde yürüdüğü vahşi doğayı
İçi gibi biliyordu kendinin, belki daha iyi.
Durumuna göre bastığı yerin,
Uzun ya da kısa, sert ya da yumuşak atıyor adımlarını.
Hele bir bükülüşü var ki sağa sola,
Tereyağdan kıl çeker gibi adeta.
Çamurlardan, karlı taşlardan geçerken bile,
En düzgün yolda yürür gibi hep, sekmiyor hiç.
Geçeceği geçmeyeceği ne kadar yol varsa
Ezberinde bir bir sanki.

Bir kar maviliği içinde gittik; çamurlu orman içlerinden, karlı, kayalı topraklardan, uçurumlu patikalardan geçtik. Vardığımızda köye, akşamdı.

YİRMİ BİR

Bir bıçak saplı durur göğsünde;
Hangi su tasına uzansan boş.
Hangi pencereye koşarsan koş,
Aynı siyah güneş gökyüzünde.

A. Muhip Dranas

Özellikle 1968'de, Avrupa, Amerika ve Japonya'da başlayan öğrenci eylemleri Türkiye'de de uç verdi. "Üniversite işgalleri" yaşandı sık sık. Dış ülkelerde, daha çok burjuva toplumunun yarattığı yabancılaşmalar, kapitalist üretimin doğayı yok etmesi, kısıtlanmış öğrenci hakları gibi sorunlar gösterilere neden olurken, Türkiye'deki sol öğrenci örgütlerini ayağa kaldıran, tam bağımsızlık isteği oldu genellikle. Onlar için temel çelişki, sermaye-emek çelişkisi değil, Amerika'ydı.

Dünyanın pek çok yerini saran bu küçük burjuva nitelikli öğrenci eylemlerinin, yani o yıllardaki Yeni Sol'un kuramcısı olarak ortaya çıkan Herbert Marcuse, ileri sanayi toplumunun insanları köleleştirdiğini; Marksist kuramı değişen kurallara uygun duruma sokmak gerektiğini yazarak, özgürlükçü sosyalist(!), daha doğrusu özgürlükçü anarşist bir görüşün sözcüsü oldu yapıtlarıyla.

Sol düşünce Türk halkının bilincinde iyice derinleşmeden gereken yapılmalıydı ve yapıldı! 12 Mart 1971.

Türkiye'de Amerikan patentli ilk askeri darbe. Altı ilde sıkıyönetim ilan edildi. DİSK'in etkinlikleri durdurulup pek çok sosyalist örgüt kapatıldı. Başbakan Nihat Erim, yardımcısı Sadi Koçaş'a Türkiye Cumhuriyeti tarihinin en büyük yüz karası olaylarından birini, Balyoz Harekatı'nı yaptırdı. 23 Mayıs 1971. Otuz bin er, İstanbul'da, ev ev dolaşıp kitap ve "kuşkulu" insan araması yaptı. Yalnız İstanbul'da değil, Türkiye'nin her yerinde gece baskınları oldu; evler arandı, çuvallarca kitap bilinmeyen karanlıklara taşındı. Mümtaz Soysal, Doğan Avcıoğlu, Uğur Mumcu, Yılmaz Güney, Yaşar Kemal, İlhami Soysal, Fakir Baykurt, Behice Boran, Muammer Aksoy, Kemal Tahir, Fazıl Hüsnü Dağlarca gibi kalburüstü bilim adamı ve sanatçı gözaltına alındılar. Arama-tarama baskınının yapılacağı gün daha önceden belirlenip kamuoyuna duyurulmasıyla kara bir korku başlatılmıştı. Uyuşturucudan ve silahtan daha tehlikeli bir suç aracıydı kitap sanki; ne yapacaklarını, nereye koyacaklarını bilemiyordu insanlar. Zonguldak'taydım o günlerde; hiç kuşkum yok ki, yalnız Zonguldak'ta değil, Türkiye'nin hemen her yerinde, pek çok insan kendi çocuğunu yakar gibi yaktı kitaplarını, ağlayarak. O gece, Zonguldak TİP üyelerinin, TİP'le ilişkisi olanların evleri arandı genellikle; yığın yığın kitap götürüldü. Ölene dek, çuvala doldurulup götürülen, bir yerlere gidip istemesine karşın geri verilmeyen kitaplarına yandı durdu Doğan Şadıllıoğlu. Öyle bir yürek acısı var ki, o günlerden bende; unutamıyorum. Ne zaman düşünsem karanlıklar iniyor içime; tükürmek, sövmek istiyorum hep. Gazetedeki fo-

toğrafı görüp altını okuduğumda, nasıl utandıysam o gün, bu gün de öyle utanıyorum aklıma geldikçe.

Çok satan renkli bir gazetenin ön sayfasının tam ortasında, oldukça büyük bir fotoğraf. Kazılmış bir çukur, çukurun solunda küçük bir toprak yığını, sağında otuz beşkırk yaşlarında, yere çömelmiş, başı belli belirsiz öne eğik bir adam; adamın önünde oldukça şişkin beyaz bir çuval; çuvalın üstünde, özellikle serpiştirildiği belli olan suçlu(!) sol kitaplar! Fotoğrafın altındaki yazı aşağı yukarı şöyle ; "Bartın'ın (X) köyünün ilkokul öğretmeni (X)'in, oturduğu evin bahçesine kitap gömdüğünü gören komşusu(X), polise şikayette bulununca, solcu öğretmen göz altına alındı."

Fotoğraftaki öğretmenin duruşu içler acısı. Oraya, kitaplarını gömdüğü çukurun başına zorla oturtulduğu belli. Utangaç, dalgın bir gülümseme sızıyor yüzünden; boğucu, kahredici bir yalnızlık. O kadar zavallı görünüyor ki, kendine çok acıyan bir insan portresi sanki!

YİRMİ İKİ

Her yerde aynı hava, aynı koku, aynı dert;
Korkuyorum.
Sen de kaçma bu şehirden,
Yalnız bırakma beni.

Cahit Irgat

İstanbul'a gittiğimde bırakıp onları, kaçar gibiydiler yaşamın sonuna; annem, babam ve teyzem. Yıllardır bir arada çok sancılı yaşayan insanların cehennemi! Teyzem yataktan, annem teyzemin hasta yaşamından çıkamıyordu. Bir şey almak için çarşıya inmesi, birkaç saatliğine bir komşuya gitmesi bile annemin, sorun oluyor, durmadan konuşuyordu teyzem; kalamıyordu onsuz. Vücudunun bir organı gibi olmuştu kız kardeşi. Küçük bir beyin kanaması geçirip sol bacağı, sol gözü, ağzının sol yanı kasılan babam, balkonun gizli bir köşesine sakladığı rakı şişesiyle oyalanıyor, onlardan saklı içiyor, onlar ne derse desin yanıt vermiyor, yorgun ve kırık gülümsüyordu bütün aşağılanmalarına. Ama annemdi en acınası yine de bence.

Demir bir karyolada,
Kat kat döşekler üstünde,
Yıllardır durmadan inliyor teyzem.
İnliyor ve hep bir şeyler istiyor.
Şunu getir, bunu getir!
Getiriyor annem

Fotoğraf: Orhan Özgülbaş (2007)

Ve bir gün bile, "Aman sen de!", demiyor, yüzünü ekşitmiyor.

Balık nasıl susar, öyle susuyor.

Bir gün, üç gün, beş gün değil bu;

Dile kolay, yirmi yıl tam.

Yirmi yıl, ha öldü, ha ölecek ağır bir hastayı oynuyor teyzem.

Yirmi yıl can çekişir gibi yaşıyor annem.

Ve tabi bu arada,

Para biriktirir gibi kumbarada,

Teyzemin ürettiği inlemeleri biriktiriyor.

Ama gel gör ki, doluyor sonunda kumbara, almaz oluyor

Ve günlerden bir gün,

O benim Tanrıyı çok seven, ona toz kondurmayan annem,

Bir Nazi Toplama Kampı'nda

Ceset yığınlarını görünce birden,

Birden çıldıran

Ve "Tanrı yok! Tanrı yok!" diye bağıran o haham gibi bağırıyor.

İstanbul'dan Zonguldak'a geldiğimde bir gün, duyunca bunu ablamdan, bir şey ısırdı içimi sanki, üşür gibi oldum ve bazı acıların nerelere kadar uzanabileceğini, içimizde nereleri vurabileceğini düşündüm.

YİRMİ ÜÇ

1973 yılının Aralık sonu, günlerden Pazartesi; Taksim'deki kitabevimde, dizlerimin üstündeki kalın, sarı deftere ilk romanım *Pansiyon Huzur*'u yazıyorum, dalmış. Kapı açıldı; postacı. Telgraf! "Teyzeni 27 Aralıkta toprağa verdik. Baban" Çok uzaklardan, binlerce anılar içinden çok yaşlı bir yüz gülümsüyor gibi oldu o an bana; teyzemin yüzü. Önce şaşırdım, sonra bir öfke sardı içimi; niçin çağırmadılar? O teyzem ki,vurabalıya yapıp babamı, aile yaşamımızı karartsa da, ikinci annem gibiydi benim; acıyor ve seviyordum her şeye karşın.

Unutmuyorum; bir şey yürüdü boğazıma doğru; ağladı ağlayacak gibiydim. Dükkanın kapısını içerden kapayıp depo olarak kullandığım çekme kata çıktım.

Teyzemin ölümüyle kavuşmuşlar mıydı özgürlüklerine annemle babam? Türkülerin dediği gibi erimiş miydi dağların karı? Can çürüten ayrılık bitmiş miydi? Bilmiyorum. Belki. Belki, "Oh dünya varmış", demişti ikisi de. Kim bilir? Ama başkaydı yaşamın dili ve bazen hiç ummadığımız gibi konuşuyordu.

Teyzemin ölümünden aşağı yukarı bir buçuk ay sonra, 1974 yılının 17 Şubatı'nda, Aydın'de, EKİ'ye bağlı Direk Servisi'nde çalışan eniştemden aldığım telgraf bir çığlık gibiydi. Babama inme indiğini, durumunun çok ağır olduğunu, İzmir, Konak Devlet Hastanesi'nde yattığını, hemen gelmem gerektiğini söylüyordu.

Topu topu bir buçuk ay izin vermişti onlara yaşam işte! Teyzemin ölümünden sonra ilk kez birlikte yolculuğa çıkan annemle babam, Aydın'daki ablamın yanına gitmişler, ordan bir günlüğüne gezmeye gittikleri İzmir'de, ölümü bulmuştu babam.

Ağır bir yük altında terler gibi yaşayıp
Bir güz dalı gibi öldün.
Kimsenin duymadığı bir rüzgar,
Kimsenin görmediği bir düş gibisin artık.
Limanlarına gemiler girmiyor.
Mevsimler sana göre değil.
Çocukluğunun haziranları nerde?
Nerde kirpiklerine yağan kar?
Kendinden çok sevdiğin yaşamak,
Attı kucağından seni de işte.

Sabah erkenden İzmir'e vardığımda, puslu, soğuk bir hava; karanlık bir yağmur yağıyor. Hastaneye girdiğimde, titriyorum. Girip bir odaya, gözlerinden uyku akan bir görevliye babamı sordum. Sıkıntılı sıkıntılı bakıp yüzüme, "Yandaki odaya sor", dedi. Gidip sordum. "Karşıki oda",

dedi o da; soracağım kişinin adını söyledi. Koşar adım gittim; çay içiyordu görevli, "Otur az, gelir arkadaş nerdeyse, dedi, ben bakmıyorum." Oturup, bekledim. Gelen giden yoktu. Boğulur gibi oldum, içim daraldı. Ayağa kalkıp sonradan hiç kendime yakıştıramadığım bir şey yaptım; cebimden on lira çıkarıp, "İlgileniver nolur, dedim, dün yatırmışlar buraya babamı". Parayı yavaşça alıp cebine koyduktan sonra, masanın üstündeki kara kaplı uzun defterde adını aradı uzun uzun babamın; bulamadı, "Yok öyle biri valla, dedi, ama bi da bakalım, olur ya kaçmıştır gözden." Araya araya buldu sonunda, "Hah, tamam, dedi, Kemal Yalçın... Zonguldak-Bartın doğumlu... Ama sizlere ömür... İki buçukta ölmüş gece..."

Bir hastabakıcıyla hastanenin en alt katındaki morga indiğimde, korkulu bir düşte gibiyim; ak örtülere sarılı ölüler upuzun masalarda yan yanalar. Numaralı hepsi. Hastabakıcı, elindeki küçük kağıda bakıp duvara dayalı masalardan birine yanaştı; bir ölünün örtüsünü üstten açıp, "Bu mu?" dedi. "Evet, bu." dedim.

YİRMİ DÖRT

Bayrakları severim tutsaklığa yumruk gibi savrulan bayrakları
İnsanları severim haksızlığa yumruk gibi sıkılan insanları
Kötüler Ali Galip'seler ben kuvayimilliyeciyim
Yüreğimde dolu dizgin bir kardeşlik özlemi
O şafağın kıyısında yine dimdik beklemekteyim

Hasan Hüseyin

Üçüncü Dünya ülkesi halklarının göreli uyanışı ve bu ülkelerin az çok sanayileşip eskiden gelişmiş kapitalist ülkelerden satın aldığı katma değeri yüksek pek çok malı kendi üretir duruma gelmesiyle, kısaca, kapitalizmin çevre ülkelerinin kapitalizmin merkez ülkeleri için birer yaşam alanı olmaktan göreli olarak çıkışıyla, soyguncu Batı kapitalizmi, özellikle 1970'lerin başında gerilemeye yüz tutmuştu. Türkiye bile, ithal ikamesi uygulayıp dışarıya borçlanmamaya özen göstermiş, kendi yağıyla kavrulmuştu. Öyle ki, 1980'de Türkiye'nin dış borcu 13-14 milyar dolardı topu topu.

12 Mart 1971 askeri darbesi, Amerika'nın Türkiye konusundaki umutları için yeterli olmamış, dahası, kendi açısından çelişkileri büyütmüş, özellikle öğrenci ve işçi kitlelerinin toplumsal bilinçlenmesini artırmış, sonunda Amerika, Türkiye'nin temel çelişkisi durumuna gelmiştir. Türkiye'ye koyduğu ambargolara yönetimlerce karşılık verilmesi, özellikle 1975'den sonra başlayan ve durmak bilmeyen işçi ve öğrenci eylemlerinin bir "halk hareketi"ne

dönüşecek gibi görünmesi, Amerika'yı iyiden iyiye kuşkulandırmış ve ona kesin bir amerikancı askeri darbeye gerekçe olabilecek bir "kaos"u yaratma esinini vermiştir. Öyle ki, gizli servis ajanlarının dışında, "tarikat anketçileri" ni de Anadolu'nun dört bir yanına salmış, sağı solu birbirine kırdırtmanın ötesinde, ortalığı karıştırmak, toplumun içine hastalıklı bir korku salmak için, sağla solla ilgisi olmayan, yalnızca ekmek derdinde olan binlerce insanı evlerde, sokaklarda, otobüslerde gelişigüzel kurşunlatmıştır. O günlerde, solun dünya üstündeki bütün örnekleri Türkiye'de sergilenirken, sağı "milliyetçi cephe", en çok da milliyetçiliğini amerikancı anti-komünizme indirgemiş bir parti temsil etmiştir.

Kuşku yok ki, Cumhuriyet tarihimizin en devinimli yılları 1975-1980 arası. İşçi grevleri, işçi ve öğrenci yürüyüşleri, mitingler, tepki gösterileri, boykotlar ve bitmez tükenmez kanlı olaylar. Bir sınıf savaşı değilse de, bir sınıf savaşının gölgesi vuruyor uzaklardan sanki. Öyle bir beş, altı yıl ki, ne kadar kanlı da olsa umut veriyor; için için kaynayan bir toplum, umutlardan yıkılışlara, yıkılışlardan umutlara savruluyor gibi durmadan. Güzel olan, uyuyan bir toplumun başkaldırışı, o başkaldırıştaki şiir. Özellikle büyük kentlerin yolları, caddeleri adım başı kitap sergileriyle dolu. Hele İstanbul, hele Beyoğlu. Okuma yarışı içinde gibi insanlar. Günümüzde bin, bin beş yüz basılan roman, beş bin, yedi bin, on bin basılıyor o yıllarda. Yeni yeni tiyatrolar açılıyor, izleyiciyi hop kaldırıp hop oturtan devrimci oyunlar oynanıyor. Ruhi Su'nun çalıp söylediği

salonlar tıklım tıklım. Kısacası, soluk soluğa koşan bir Türkiye; kan revan içinde de olsa, özlemler, umutlar fışkırıyor her yerinden.

İstanbul'dan Zonguldak'a gelmelerimde, Erbil Baruönü ve Doğan Şadıllıoğlu'yla olurdum daha çok. Gündüzleri, Erbil'in Sümerbank sokağındaki eczanesinde zaman geçirir, akşamları içimizin çektiği bir meyhaneye giderdik. Sağ-sol kavgası büyük kentlerdeki gibi değildi Zonguldak'ta o yıllar (1975-1980). Yok bile denebilirdi belki. Çarşı içindeki (Gazipaşa Caddesi) eski Taflan kahvesinin karşısındaki binanın üçüncü katında oturuyordu annem; homurtuyu andıran sesler duydum mu, balkona çıkar bakardım. Caddenin bir yanı solcu, bir yanı sağcı gençlerindi; karşılıklı bakışıp atışırlardı. Görmedim ama duydum; sopalarla girişiyorlarmış birbirlerine arada bir. Bir tür spor sanki!

YİRMİ BEŞ

Kapılar tutulmuş neylersin
Neylersin içerde kalmışız
Yollar kesilmiş
Şehir yenilmiş neylersin
Açlıktır başlamış
Elde silah kalmamış neylersin

Paul Eluard

12 Mart 1971 askeri darbesiyle amacına ulaşamayan Amerika, 12 Eylül 1980'de, *Our boys* (Bizim oğlanlar) dediği generallerin yaptığı darbe sonucu Türkiye'nin yönetiminde söz sahibi oldu ve Türkiye Batı emperyalizminin parçalamaya karar verdiği ülkeler arasına girdi. Cuntacı generaller, bir isteri nöbeti geçirir gibi her ağızlarını açtıklarında, Atatürk'ü överek, ona göndeme yaparak Atatürkçülüğün devrim yasalarını hiçe sayıp canına okudular. Yedi yüz bine yakın insan gözaltına alınıp sorgulandı, binlerce insan buharlaşırcasına "kayboldu", kişi haklarıyla ilgili kavramların içleri boşaltılıp soyutlaştırıldı; yasalar, kurallar, ilkeler ayaklar altına alındı ve giderek Türkiye, Özal "facia" sıyla karşı karşıya bırakıldı! Sonrası, bir toplumun baştan başa nasıl kirlendiğinin, nasıl yozlaştırıldığının, kendine nasıl yabancılaştırıldığının tarihçesi.

Cunta, iki hafta gibi kısa bir sürede Türk Dil Kurumu'nu(TDK) kapatma olanağı bulamadığı içindir ki, 1980 Eylülü'nün sonunda, *Ölümün Ağzı* adlı romanım TDK Roman Ödülü'nü aldı. Ödül almama en çok kızan,

birkaç CHP'li yazarla *Tercüman* gazetesi yazarı Ahmet Kabaklı'ydı. Birinciler daha çok bana yükleniyorlar, komünizme takıntılı Ahmet Kabaklı'ysa ardı ardına yazdığı yazılarda, romandan seçtiği bazı sözlerle bana ödül veren TDK üyelerini komünistlikle suçluyordu. Sonuçta, bana değil de, TDK üyelerine soruşturma açıldı, öyle anımsıyorum. Ben değildim Kabaklı'nın saldırdığı yalnız; aynı yıl TDK şiir ödülünü alan Yaşar Miraç'a da ver yansın ediyor, onun şiirlerinden örnekler sergileyip TDK üyelerine demediğini komuyordu. Bir akşam, tutuklandığını duydum televizyondan Yaşar Miraç'ın.

Türkiye'nin hemen her yerinde olduğu gibi, Zonguldak'ta da solcu avına çıkmıştı 12 Eylül yönetimi. Kimi, hem dostluğu, hem yazdıklarıyla; kimi tanımasam da, yazdıklarıyla beni etkileyecek olan pek çok Zonguldaklı aydın, bir bir evlerinden toplanmış, yıllarca kalacakları hapislere atılmıştı o günlerde. Kendilerinden dinleyecektim çoğunun öyküsünü sonradan;

Erman Kitabevi'ndeki tezgahtarlıktan gazete (*Uyanış*) sahipliğine ve gazete yazarlığına, dahası Zonguldak'ın ilk televizyonu Z'nin sahipliğine ve yöneticiliğine ulaşan; *Yola Dökülen Yıllar*[1] adlı anı kitabında, Zonguldak'ın kendine, kendinin Zonguldak'a izdüşümünü ustaca anlatan Ali Bahadır; *Kömür Kokan Şiirler*'de[2], Zonguldak'a ilişkin ne kadar şiir yazılmışsa hepsini bir araya getiren; *Kömürde*

1) Ali Bahadır, *Yola Dökülen Yıllar*, Uyanış Yay., Zonguldak, 2002
2) Ali Bahadır, *Kömür Kokan Şiirler*, Pervaz Yay., Ankara, 2005
3) Ali Bahadır, *Kömürde Açan Çiçek*, Pervaz Yay., Ankara, 2005

Açan Çiçek'te[3], Zonguldak'ın tarihinin ve toplumsal yapısının dışında, Zonguldak'ta doğup büyüyen, Zonguldak'a gelip bir süre kalan, Zonguldak'a şöyle bir uğrayan hemen hemen tüm sanatçıları (Yazar, ozan, tarihçi, ressam,v.b.) kömür izleği çerçevesinde harmanlayan (O kadar eksiksiz görünüyor ki, "Nerdeyse doğmamışları bile yazacakmış!" diyesi geliyor insanın) Hamit Kalyoncu; *Asker İşçiler*[1], *Hükümlü İşçiler*[2], *Kömür Tutuşunca* ve *Zonguldak Taş Kömürü Havzası Tarihi-1*[3] adlı kitaplarını ardı ardına yayımlayan Zonguldak kömür bölgesinin çılgın(!) ve proleter tarihçisi Erol Çatma; Zonguldak'ın "etnik, sosyal, kültürel sınıfsal yapısı"nı dile getiren *Aguila, Barbara, Kıvırcık* adlı incelemesinin dışında, özellikle kaçak kömür ocaklarının içler acısı durumunu "içerden" bir bakışla gözler önüne seren *Tarihten Günümüze Zonguldak'ta İşçi Sınıfı*'nın[4] yazarı Kadir Tuncer. Zonguldak'taki ilk grevi, onun kartal duruşlu öncüsünün yaşam öyküsü çerçevesinde dile getiren *Emin Dayı* adlı yapıtın yazarı ve şu an susmuş olan, *Susma, Sustukça Sıra Sana gelecek* adlı gazetenin yöneticisi Saffet Can. Arada bir, *Cumhuriyet* gazetesi ve *Aydınlık* dergisinde de yazıları yayımlanan, *Şafak* gazetesinin köşe yazarı Çetin Alpdündar.

1) Hamit Kalyoncu, *Asker İşçiler*, Ceylan Yay., İst., 1998
2) Hamit Kalyoncu, *Hükümlü İşçiler*, Kesk/Maden-Sen Zonguldak Şubesi Yay., Zonguldak, 1996
3) Hamit Kalyoncu, *Kömür Tutuşunca ve Zonguldak Taş Kömürü Havzası Tarihi-1*, Sistem Ofset Yay., İst., 1998
4) Kadir Tuncer, *Tarihten Günümüze Zonguldak'ta İşçi Sınıfı*, Göçebe Yay., İst., 1998

YİRMİ ALTI

Geleceğimiz satıcıların dudak aralarında
Paranın ihanetlerle çiftleştiği günlerdeyiz

Tekin Sönmez

1946'dan bu yana, demokrasi diye diye, komünist avı yapa yapa, İmam Hatip Okulu açа açа gelen Türkiye, 1980'de emperyalizmin kıskacına iyice girmiş, özelleştirmeler başlatılarak; dolar özgürleştirilerek; Marks'ın, tarihin öznesi dediği üretim güçleri zayıflatılarak; İMF ve Dünya Bankası gibi uluslar arası tefeci bankalara borçlandırılarak, ütopik aşkımız AB'nin pazarı durumuna getirilerek, kısacası, bütün bunları içeren neo-liberalizme, yani "bana her şeyi yapabilirsincilik'e itilerek siyasal ve ekonomik bir perişanlığın içine sokulmuştur. Özellikle, 1990-1991'de, Sovyetler Birliği'nin "büyük geriye sıçrayış"ından sonra, uzun yıllar Batı'nın Sovyetler Birliği'ne karşı ileri karakol gibi kullanılan ülkemiz, gözden düşmüş, ortaya yeniden "Şark Meselesi" atılarak yenilip yutulmak istenmiştir. Yıllarca sağılıp işe yaramaz olunca kesilip yenmesi gibi bir ineğin tıpkı!

"Dışa açılıyoruz" safsatasıyla seksen yıldır özenle oluşturulan kamu kuruluşları düğmeye basılır gibi öyle hemen değil, zamana yayılarak, alıştıra alıştıra, halkın elinden alınıp "birileri"ne adeta armağan edilmiş ve edilmektedir.

Türkiye'nin bütün sanayi bölgelerinde görülen bu bir tür "vandalizm", Cumhuriyet sanayileşmemizin büyük lokomotifi Zonguldak kömür bölgesinde çok önceden ve pervasızca başlatılmış, bölgenin zarar etmesi için hemen herşey yapılmıştır. Öyle ki, yer üstü kesiminin görevli kadrosu politik nedenlerle gereksiz yere şişirilmiş, dahası bir gün bile işe gitmeyip ay başında bordro imzalayarak maaş alan ve sonunda emekli bile olan asalak bir insan tipi yaratılmış, üretim teknolojisi yenilenmemiş, kömür işçisinin aylığı yıllarca aynı bırakılarak onun çalışma isteği kırılmış, kimi ocaklar satışa çıkarılmış, "mafiosi"nin işlettiği kaçak ocaklara belli nedenlerle göz yumulmuştur. İşte böylece, bütün bu demokratik(!) çabalar sonunda, 1960'lı, 1970'li yıllarda, 45-50 bin olan işçi sayısı, 2007'de 9-10 bine; yedi buçuk milyon tona kadar yükselen taş kömürü üretimi, iki milyon tonun altına düşmüştür.

İşe bak ki, Zonguldak'ın karnı bir buçuk milyar ton nitelikli taş kömürüyle doluyken, küreselleşme gereği, üretim yapılmayacak, insanlar işsiz kalacak, gereksindiğimiz kömürü Güney Afrika'dan, Çin'den, Rusya'dan alacaktık. Evet, altın meyvalarla dolu olsa da bahçemiz, onları çürümeye bırakacak, yaban ellerden parayla alacaktık. Neo-liberalizm yani küreselleşme vardı çünkü ve küreselleşme gibisi yoktu ve küreselleşme denince akan sular dururdu. Kim ne derse desin, dışa açılmalıydık boyuna ve dışa açılmazsak içimize kapanıp kalırdık. Öyle az buz değil hem, çok açılmalıydık. "Zonguldak ocakları kapatılabilir" diyen Amerikan sevdalısı Özal öyle buyuruyordu. Oldu dediği

sonunda; o kadar açıldık ve kıyıdan o kadar uzaklaştık ki, dalgalar arasında çırpınıp duruyoruz şimdi. Bir yaz sabahı, İskele Çayevi'nde otururken Zonguldak'ın, yandaki masadaki iki kişiden biri küreselleşmeyi övüyordu karşısındakine bağıra bağıra. Coşkuluydu çok, tükrükler fışkırıyordu ağzından. Dünya bir bütündü ve insanlar sarmaş dolaş olacaktı yakında; dileyen dilediği yere gidip dilediği gibi çalışabilecek, yuva kurabilecekti. Sinirimden ne yapacağımı şaşırıp çantamdan not defterimi çıkardım; sayfanın en üstüne, "yuvarlaklaşma" yazıp küreselleşmeye ve o adama olan bütün öfkemi döktüm kağıda. Öyle ki, kulağıma biri fısıldıyor, ben yazıyor gibiydim.

Küreselleşmenin bir adı da yuvarlaklaşma olmalı.
İşte hanidir durmadan durmadan yuvarlaklaşıyoruz.
Kazık yiye yiye olduk böyle, değil mi ama yani?
Kulağımızın ardı kaldı bir, artık kaşarlanıyoruz.

Ne büyük babalar gördük biz, doğrusu buna da şükür.
Çok çok yuvarlaklaştık işte biraz; ne olmuş peki sanki?
Öyle onurmuş monurmuş, bunların tümü boş şeyler;
Yeter ki atmasın kucağından bizi dost Yanki!

Tek yuvarlak biz miyiz sanki? Başka yuvarlaklar da var!
Hem elden gitse de karanfil, önemli olan demokrasi.
Şunun şurasında şey oluyoruz işte biraz, olur o kadar.
Ay kız ne olmuş bize böyle? Şu İ ME FE ne seksi!

YİRMİ YEDİ

12 Eylül'ün rüzgarını arkasına alan yönetim, yaratılan dikensiz gül bahçesinde yasalarla dilediği gibi oynuyor; solun spatulayla kazınmışçasına yok edildiğine, işçiye ne ücret verilirse verilsin ses çıkarmayacağına; Kemal Türkler, Abdullah Baştürk gibi işçi liderlerinin" mazide kaldığına" inanmış görünüyordu.

Ama öyle olmadı; yüz elli yıldır kömür işçiliği yapan bir milyon nüfuslu Zonguldak, işçisiyle, memuruyla, emeklisiyle, esnafıyla, kısacası erkeği, kadını, çocuğuyla dünyanın en zor, en ölüm kokan işine en az paranın verilmesi haksızlığına 30 Kasım 1990'da baş kaldırdı. Bu bir şehrin isyanıydı ve Türkiye'de ilkti. Türkiye'de ilk kez bütün bir şehir depremle sarsılmışçasına yağmur, kar ve rüzgar altında yollara dökülüyor, sloganlar atıyor, ama o derin üretici niteliğinden gelen ağırbaşlılığından uzaklaşmıyordu hiç; yıkıp dökmüyor, haklı olduğunu bağırıp hakkını istiyordu yalnız.

Köyceğiz'den gelip Ankara'da bindiğim Zonguldak otobüsü, Madenci Anıtı'nın oldukça berisinde durdu.

Otobüsün camından baktığımda ürperir gibi oldum, inanamadım gözlerime; büyük büyük yağan kar altında, on binlerce Zonguldaklı tek beden olmuş yürüyor, tek ses olmuş, haykırıyordu. Daha çoktu kadınlar sanki ve insanların çoğu şemsiyeliydi. Öyle bir saygı duygusu ve hayranlık ki içimde, "Yaşasın Zonguldak!" diye bağırasım geldi. Ama bağıramadım, utandım; önünüm ilikler gibi bir şey yaptım öyle aptal aptal.

Günlerce kaldım ve gördüm; bir nabız gibi atıyordu şehir; "sol"dan ve yer altı işçiliğinden gelen; sosyalizmin ve kapitalizmin maddelerini bilen, etkili konuşan yürekli bir işçi liderinin arkasındaydı. Onu dinliyor, onun savsözlerini yineliyor, onunla coşup heyecanlanıyordu. O kadar çok fırtına birikmişti ki, her an bir şeyler olacak gibiydi. En güzel günlerdi sanki! Bu günkü Maden-İş Sendikası'nın önündeki yıllanmış gölgelerle dolu sokağı yağmur, kar demeden tıklım tıklım dolduran Zonguldaklıların coşkulu görüntüsü gözümden, onlara, "Canlarım benim!" diye seslenen Şemsi Denizer'in sesi kulaklarımdan gitmiyor. Emeğin büyük kenti liderini bulmuştu sonunda. (Yıllarca o sokakta, bir apartmanın dördüncü katında oturan dostum Erbil Baruönü'nün o günlerdeki sözleri aklımda hala; "Birileri kameraya çekiyor durmadan. Yalnız mitinge katılanları değil, bizi de. Erbil'in eşi Tülin'le ben camdan bakıp coşuyoruz arada bir; tutamıyoruz kendimizi. Öyle ki, slogan bile attığı oluyor Tülin'in bazen. Yetmiyor, konfeti falan da atıyor...)

30 Kasım 1990'la 27 Ocak 1991 arasında elli dokuz gün süren maden işçisinin grevinin otuz ikinci gününde, Sendika, Ankara'ya yürüyüş kararı alıyor. İşte o günlerdeki acının ve mutluluğun kısa özeti;

- "İşçi bin otobüsle Çankaya'ya çıkacak..." (*Hürriyet*, 31.12.1990)
- "Vali Bedük yürüyüşe izin vermiyor." (*Cumhuriyet*, 1.1.1991
- "Grevde ikinci görüşme de sonuçsuz..." (*Cumhuriyet*, 2.1.1991)
- "İşçi bugün evde, yarın Çankaya'da." (*Hürriyet*, 2.1.1991)
- "Maden işçisi Ankara'ya sokulmayacak. Köşke giden tüm yollar kesilecek. Özal çok sinirli ve gergin." (*Hürriyet*, 4.1.1991)
- "Ankara gergin; otobüslerin Zonguldak'tan çıkması engellendi." (*Günaydın*, 4.1.1991)
- "Madencileri Çankaya'ya götürecek otobüsler Zonguldak'a sokulmadı. Seksen bin işçi Ankara'ya yürüyor." (*Tan*, 5.1.1991)
- "Maden işçileri Çankaya yolunda, panzerler kapıda." (*Sabah*, 5.1.1991)
- "Seksen bin öfkeli maden işçisi sloganlar atarak yola çıktı, 'Ölüm olsa sonumuz, Ankara yolumuz'" (*Bugün*, 5.1.1991)
- "Dorukhan tünelini kapatan asker on binlerce madencinin yürüyüşüne engel olamadı." (*Yeni Asya*,

6.1.1991)

- "Zonguldak, Mengen'e akacak!" (*Cumhuriyet*, 7.1.1991)
- "Yüz bin madenciye beş bin asker ve polisle barikat. 3. günde, madencilerin E-5'e çıkması yasaklandı." (*Cumhuriyet*, 7.1.1991)
- "Çankaya kale gibi savunmaya hazırlandı; sanki düşman geliyor!" (*Meydan*, 7.1.1991)
- "197 işçi göz altına alındı. Denizer, 'Sonuç alınıncaya kadar Mengen'de bekleyeceğiz." (*Tercüman*, 8.1.1991)
- "Yürüyüşçüler Mengen'e çekildi." (*Günaydın*, 8.1,1991)
- "Madenci geceyi yağmurda geçirdi." (*Cumhuriyet*, 8.1.1991)
- "Cumhurbaşkanı Özal, İç İşleri Bakanı Aksu'ya, 'Yaptıkları kanunsuz, göz yumulmamalı", dedi. (*Cumhuriyet*, 8.1.1991)
- "Tarihi yürüyüş sona erdi. Zonguldak'a geri döndüler." (*Günaydın*, 9.1.1991)
- "Zonguldak madenciyi alkışlarla karşıladı". (*Cumhuriyet*, 9.1.1991)

Görüldüğü gibi medya henüz lağımlaşmamış, bir hainler korosu durumuna gelmemişti daha o yıllarda ; soygundan parsa toplamıyordu. Dahası, çoğu eski solcu olan "düşünce fahişesi" dönekler, bu günkü (2007) kadar bol değildiler! Bu nedenledir ki, Zonguldak maden işçisinin

grevini destekliyordu pek çok gazete.

Çankaya'ya kadar yürümeyi göze alan, ama Mengen'de barikatlarla durdurulan maden işçisinin ücrete ilişkin istekleri yerine getirilse de sonunda, öldürüleceği belliydi Zonguldak'ın! Bir zamanlar Türk sanayisinin soylu yarış atı olan Zonguldak, önce sütçü beygiri yapılacak, sonra da kazaya uğratılıp alnından vurulacaktı. Yalnız Zonguldak için değil, kendi çocuklarının ihanetine uğrayan bütün Türkiye için emperyalizmin planı buydu. Bu planın içinde, grev liderinin öldürülmesi de vardı ve öldürüldü. O grev lideri ki, ölümünden üç beş gün önce, meclisten geçmesi beklenen "Tahkim Yasası" için, "Cesetlerimizi çiğnemeden geçiremezler", demişti; o grev lideri ki,grev sonunda, hükümetle yapılan sözleşmeden üç beş gün sonra, "Zonguldak'ta bir tek ocağı kapatsınlar da, görelim, güçleri yetiyorsa işçi çıkarsınlar da, görelim", demişti; o grev lideri ki, Uğur Mumcular, Muammer Aksoylar, Taner Kışlalılar, Turan Dursunlar, Bahriye Üçoklar neden öldürülmüşlerse o nedenle öldürülmüştü; inanıyorum.

YİRMİ SEKİZ

1991 yılının Ocak ayı; en devinimli günleri Zonguldak'ın. Birkaç gün olmuştu ki, Köyceğiz'e geleli Zonguldak'tan, dostum Doğu Perinçek, telefon edip, *2000'e Doğru* dergisi için Zonguldak köyleriyle ilgili bir röportaj yapıp yapamayacağımı sordu. "Yaparım", dedim ve ertesi gün, *2000'e Doğru* dergisi muhabiri Tunca Arslan'la Zonguldak'ta buluştuk. Yağmurlu bir gündü; trenle Saltukova'ya, ordan da bir otobüse binip süngerleri her nasılsa eriyip yok olmuş, yalnız demir iskeletleri kalmış koltuklar üstünde bir zamanlar roman çalışması için gittiğim köylere (Yeşilköy, Kızılkaya) gittik. 12 Eylül yapacağını yapmış, elinden almıştı ekmeğini insanların. Emekli bir madenci, "Bir ben, bir karı, üç eşek kadar oğlan, yani beş gırtlak, benim üç ayda bir aldığım maaşa bakıyoruz", diyordu, "inan, çayı bile veresiye içiyoruz kahvede." 13 Ocak 1991 tarihli *2000'e Doğru* dergisinde şunları yazmıştı Tunca Arslan;

"... Bahtiyar Taşkın kapının önünde öylece duruyor. 1959 doğumlu. İşsiz. Hiçbir zaman bir işi olmamış. Yeşilköy'de, 35-40 yaşının altında hemen herkes işsiz zaten.

Zamanında ocaklara girebilenlerin dışında kimse çalışmıyor. Kahveler boş boş oturan gençlerle, çocuklarla, köylülerle dolu.İlkokulu bitirdikten sonra okula gidenlerin sayısı üç dört. İşsizlerden biri şöyle diyor, 'Eskiden herkes kaçardı madenden, şimdi yalvarsan almıyorlar'"

Nazi doktoru Mengele, İkinci Dünya Savaşı yıllarında, özellikle en sağlıklı Yahudileri bilimsel araştırma yapıyorum diye nasıl iğne ipliğe çevirip yok etmişse, Zonguldak ve Türkiye'nin başka Zonguldaklarına yani ülkemize yapılan da oydu. Ocakların kapatılmasını, Zonguldak'ta balık çiftlikleri kurulmasını, dahası pastırma, sucuk gibi ürünlerin üretilmesini öneren şarlatan hainler orda burada konferanslar veriyorlar, gazetelere büyük başlıklarla konu oluyorlardı.

YİRMİ DOKUZ

Fazıl Hüsnü Dağlarca'nın, "Bir anne gibi genişleyen sabah aydınlığı" dediği aydınlığım, 15 Aralık 1995'de ölüyor. Karanlık bir sabah. Sönmüş sokaklarında yürürken Zonguldak'ın, sallanıyor gibi oluyor hava. En erken saatleri günün.Dost bağından kimi çağırabilirim Erbil Baruönü'nden başka?

Telgrafı alır almaz gittim; karlı bir kışta uzun yolculuk. Annem ölüyordu. "Çabuk gel", diye ilk çağırdığında ablam, soğuk, kuru ve sidik kokan bir odada bulmuştum onu. Kötü değildi o zaman o kadar, daha iyiydi. Yüzü ve bacakları şişti biraz ya, ölmeyeceğini kanıtlarcasına durmadan yiyor, konuşuyor ve geçmişe dönüyordu çocukluk anılarıyla. Hiç mi hiç unutamadığı, Mahalle Mektebi'ne başladığı ilk gün, eli sopalı, sakallı ve uzun bir öğretmenden yediği haksız tokattı okul bahçesinde. "Yanımdaki Gülsüm koparmıştı çiçeği, ben değil", diyordu durup durup, "bana vurdu ne ki." "Sana vuranın..." diye sövdüm dayanamayıp. Şaşırdı ve "Duymamıştım sövdüğünü hiç", dedi, "iyi ettin ama... Gülsüm koparmıştı

çünkü, ben değil..." "Koparmazsın sen, biliyorum", dedim başını sevip, "çiçekleri de, hayvanları da seversin." "Çook", dedi, " kaç kez anlattım kedim Boncuk' u sana, biliyorsun. Yıllar oldu, yanıyor hala şuram, geçmedi." "Biliyorum" dedim, "anlatma artık, yorma kendini."

Annemin koynuna alıp uyuduğu, sonra da çocukluğunun o derin uykusunda, üstüne yatıp öldürdüğü küçük Boncuk' un acıklı öyküsünü kaç kez dinlemiştim çocukluğumdan beri, kimbilir? Süt beyaz tüyleri, cam göbeği gözleri olan Boncuk, "iki aylıktı öldüğünde. Dili dışarıda ve kımıldamadan yatıyordu. 'Boncuk... Boncuk..'. diye seslendim, açmadı gözlerini. Uzamıştı boyu sanki. Gömüp başımı yastığa, günlerce ağladım. O gün bu gün içimde."

En unutamadığı, çocukluğunun en çok acıtan anısı buydu belki de; belki de bundan olacak, bütün kedilerini Boncuk' tan özür diler gibi sevdi.

Babamı özleyip özlemediğini sorduğumda, yüzüne sığmayan bir gülümsemeyle ve konuyu değiştirmek istediğimi anlamış gibi baktı ve "Özlemez olur muyum?" dedi, "uykuma giriyor hep. Dün gece de gördüm, ortasına yatmış yatağın tam, 'Çekil şöyle az, düşeceğim' diyorum, duymuyor." Yanaklarını, ağzını ve gözlerini eliyle düzeltir gibi şey yapıp göğüs geçirdi. Anlamıştım; uzaklaşmak istiyordu babamla ilgili anılarından. Çünkü ne kadar sevmişse onu babam, o da babamı o kadar sevmemişti. Birden, "Kırmızı kadife şalvarı aklımda Gülsüm' un hala" dedi, "simli süsler vardı üstünde küçük küçük." Gözleri

uzaklaştı, erir gibi oldu ve başını yastığa kor komaz uyudu. Çok sürmedi ne ki; gülümseyerek uyanıp, "Niçin ona değil de, bana vurdu?" diye sordu kendi kendine ve başını koyduğu yastığın altından iki fotoğraf çıkarıp, "Al, bak", dedi, "senin olsun."

Üç gündür can çekişiyor annem soğuk bir odada; iyice yırtılmış bir yaşamın boğucu ürküsünü yarı kör bir bilinçle sezinleyip, ağzıyla değil de sanki, içinin en uzak, en gizli yerleriyle çığlıklayarak. Bitmiyor bu hiç; içsel bir kopuşun çatırtısını, yakıcı acısını duyduğu belli; gitgide büyüyor, genişliyor, sonra birden un ufak olup dağılıyor sesi. Neler var kim bilir o sesin içinde? Yavaşça ve sinsice uzaklaşan yaşamın bir daha ele geçmeyecek büyülü güzelliğinden ayrılma korkusundan, o parçalayıcı korkudan tut da, unutulmuş, unutulmamış anıların karanlık odasında bir ömrün kendiliğinden oluşmuş ayrıntılı fotoğrafını bir anlık bir şimşek aydınlığında görmekle başlayan bir iç fırtınasına kadar her şey belki.

Orda, o odada, kupkuru bir sedirin üstünde, birlikteliğimizin o uzak günlerinden kalan bazı şeyleri düşündükçe, inanılmaz bir hiçlik duygusuyla doluyor, kaçmak, unutmak ve kendime bir daha dönmemek istiyorum. Ahşap evimizin camlarında kar ve kuşlar camlar. Sonra yarı karanlık bir liman, limanda tekneler, martılar, gemilerin ayrılık düdükleri. Daha sonra, o günlerden biriktirdiğim küçük küçük yaşamsal gölgeler ve izler başlıyor. Örneğin balkondaki iri güllerin açtığı yaz sabahlarında, içtiğimizin çayın kokusu, kentin ortasından

geçen kömür yüklü trenler, babamın bir akşam durup dururken ve bence hiçbir neden yokken, küçük bir çocuk gibi darmadağınık ağlayışı ve cızırtılı bir radyodan sızan savaş korkuları.

İşte bunlarlayım annemin başında; durmadan gelip yoruyorlar. Öylesine uzak ve yakın, öylesine darmadağınık ve düzenli gibiler ki, hem yaşamış, hem yaşamamışım onları sanki. Ama sonunda bir oyuncak olup çıkıyorlar ve içimin hala yıkılmamış çocuk bahçesinde, bir süre daha oynayıp onlarla, "Düş mü?" diye soruyorum kendime. "Hayır", diyor içimdeki ses, "o sonsuz güzellikteki kediler sürünüyor onlara, o anıların hepsine. Ortak yanları bu!"

Sol yanına yatmış, kımıldamıyor annem. Çığlıklarının içinde paramparça sözcükler geziniyor; uzun uzun suda kalmışlarda şişmişler sanki; "r"nin dışındaki bütün sesleri seçer gibi olsam da, birleştiremiyorum. Su akıtıyorum ağzına pamukla; dünyayı içine çeker gibi emiyor. "Aç gözlerini, ben geldim", diyorum, "ne güzel konuşmuştuk son gelişimde, unuttun mu? Gülsüm'ü, Boncuk'u, babamı konuşmuştuk." Yutar gibi oluyor çığlığını, gözlerini açıp bir şeyler söyleyeceğini sanıyorum. Söylemiyor.

Uzak yazlardan kalan, arkası yazılı iki fotoğraf var elimde, annemin verdiği. 8 Haziran 1937 tarihli olanında, koyu renk bir otomobilin önünde annemleyim; sağ kolumu otomobilin farına dayamış, sol bacağımı hafifçe bükmüş, giymeye çalışıyorum ayakkabımı; kısa, beyaz çorap-

larım, kısa pantolonum, papyon kravatım var. "Üç yaşındaydın", diyor annem, fotoğrafı gösterip sorduğumda, "ayakkabın çıkmıştı ayağından, giyemiyordun. Komşumuz Selma hanımın sonradan veremden ölen küçük oğlu Nejat'ın sünnet düğünündeyiz senle. Şoförü babası; o araba onların." Koyu renk tayyör giymiş annem; yüksek ökçeli ayakkabıları üstten düğmeli, yandan fiyonklu. Uzun, gür saçları, tülü andıran başörtüsünün yanlarından omuzlarına yağıyor. "Güzelmişsin" deyince ben, küçük bir çocuk gibi bakıp, "Yeter artık, öl artık", diye bağırdığını söylüyor ablamın; "beni yanına al", diye ağlıyor.

Bol yapraklı, bodur bir ağacın önündeyiz ikinci fotoğrafta. 16 Ağustos 1940. Annem, babam, ablam ve ben. Sol ayağımın ucuna yapışmış gibi duran iri bir kedi bana bakıyor, başını çevirmiş. Kısa kollu, açık renk bir gömlek, askılı kısa bir pantolon ve kısa çoraplarım var. Elinde küçük bir dal parçası tutuyor annem ve yüzünün içiyle gülümsüyor belli belirsiz. Babam hep mutlu yine öyle; sevinçten tutuşacak gibi yüzü; iyice bana sokulmuş ve sol bileğimi sağ eliyle tutmuş. Düz, kısa saçları, göğsü ve etekleri fırfırlı entarisi, yarı açık ağzı, fotoğraf çektirirken gülümseme zorunluluğu varmışçasına yüzüne kondurduğu iğreti gülümsemesiyle bir "müsamere çocuğu" gibi ablam.

O gün, orda fotoğraflara bakarken, aradan on beş gün bile geçmeden, usta bir hüzün avcısı olan, en küçük ayrıntılardan değişik türde hüzünler üretebilen annemle bir "agoni" odasında karşılaşacağımı düşünmemiştim. Beni

alabildiğine gürültülü, görkemli ve biraz da hüzünlü seven bu kadın, yıllar yılı topladığı dostluklarının, sıcaklığını ve sevgisini karıştırdığı eşyalarının uzağında, kendi ölümüyle karşı karşıyaydı artık ve doğrusu ya, bir an önce ölmesini istiyordum onun ben. Nolursa olsun, onun yaşamdan kopuşunun sonsuz ayrıntılarına, o en iç parçalayıcı anın en gerçekçi biçimde sergilenişine dayanamaz olmuş, bir ölümü adım adım, saniye saniye izlerken ölümün yaşamın bir parçası olduğuna inanamamış, sözcüklerin değil de, anlamlı sessizliklerin izini sürerek bir iç dökümü yapmıştım kendimle. Şöyle ya da böyle, kim ne derse desin, yalnızca fotoğraflarda kalacak olsak bile bir gün, –o bile kuşkulu– güzel şeydi yaşamak ve ölüm güzelleştiriyordu onu en çok. Annem gibi ağır yıkılmaları görerek yaşamak, yani küçük hesapların beslediği yanlış sevgilerden geçmek; bize en anlamlı ve en güzel gelen şeylerin, yıllarca elleri ellerimize, saçları saçlarımıza değmiş en yakınlarımızın bile çok uzağında olduğumuzu ya da onların birden buzlaştığını duyumsamak, kısacası, kesmek umudu ölümden başka her şeyden, evet, bu bile, işte bu bile güzeldi yine de çok.

OTUZ

Annemin ölümünden sonra, Köyceğiz'den Zonguldak'a gelmelerimde, otel odalarında kalmak hüzünlendirse de içimi başlangıçta, alışıyorum sonra, yadırgamaz oluyorum. O kadar üsteliyor, "Gel, bizde kal", diye kimi dostlar, akrabalar; istemiyorum. Zonguldak'ta olduğum günlerde, Erbil Baruönü ve Doğan Şadıllı'ylayım daha çok. Ertan'ın birahanesinde, votkalı birasını gündüz gündüz içmeden beni arayıp bulmuyor Doğan; her buluştuğumuzda, akşam nerde içeceğimizi soruyor. Nedense çok seviyor benimle oturup içmeyi; canından çok sevdiği doktor kızı Ozan'ın yanında(Ankara ya da Samsun) olduğu zamanlarda bile, ta oralardan telefon edip ne zaman Zonguldak'a geleceğimi soruyor. Gelir gelmez Zonguldak'a ben, o da geliyor. Sonra sonra aramıza, bir zamanlar Üzülmez Ortaokulu'nda öğretmenlik ve yöneticilik yapan, sonra TTK'da üst bir görevde çalışan Kenan Duru da katılıyor. Kenan olgun, bilgili ve soyadı gibi duru. Rakıyı dudaklarıyla ürperterek öper gibi içiyor. Sesinde hafıf bir hüzzam var. Nereye çekerse canımız oraya gidiyoruz akşamları; Sürmen'e,

kapalı bir stadyuma benzeyen Alaborina'ya, Emirgan'a, Doktorlar ya da Mühendisler lokaline. Son ikisi, Fener Mahallesi'nde, Deniz Kulübü'nün sol üst yanında; korulukların, bol bol gölgeli ağaçların arasına gömülü eski Fransız evleri. Her yerde denizin sesi ve kokusu var. Yazın ne kadar güzellik doluysa kışın da öyle. Ne zaman gitsem, beni çok uzaklara, XIX. yüzyılın İngiliz kadın romancıları Bronte kardeşlerin romanlarına, özellikle de Emily *Bronte'nin Rüzgarlı Bayır*'ına götürüyor nedense.

Arada bir öğle rakıları Emniyet'te, gazeteci Ali Bahadır'la (Yanlış anlaşılmasın, "Emniyet", lokantanın adı!) ve onun hüzünlü sürgün günleri. Sonra sonra birlikte olduğumuz dostların sayısı artıyor; Atatürk'ün Zonguldak'a ilk gelişinde, vapurdan sandalla gelip karaya çıktığı yerdeki küçük demir iskelenin hemen yanında bulunan Mühendisler Birliği Lokali'nde buluşuyoruz; Erbil Baruönü, Kenan Duru, Doğan Şadıllı, Hikmet Kuşhan, Kemal Kuşhan ve Erol Çatma'nın dışında, *Cumhuriyet* gazetesi Zonguldak muhabiri, yılların gazetecisi Ali Ayaroğlu ve yüzünde kızıl bayraklar dalgalanan, toplumbilimci Ramazan Çakıroğlu. Ölümünden altı ay kadar önce, yine Doğan'laydım orda; ikimizdik masada, başka kimse yoktu. Eliyle boğazını gösterip bir ara, "Bir şey var tam burda, bir şeyler oluyor", dedi Doğan; ölümün kendine nerden geleceğini gösterdi sanki. 2003 yılının 1 Eylül sabahı, telefonla babasının ölüm haberini veren kızı Ozan'ın ağlayan sesi kulaklarımda hala.Yaşamın cilvesine

bak ki, benimle bir arada olmaya, bir yerde oturup bir iki kadeh içmeye can atan, bunun için adeta beni izleyip yolumu gözleyen elli yıllık arkadaşım Doğan'ı son yolculuğunda yalnız bırakmıştım. O gün, ne olmuştu da, Köyceğiz –Ankara, Muğla– Ankara otobüslerinde tek yer bile yoktu, bilmiyorum?

Zonguldak'a son gitmelerimde, ne zaman Mühendisler Birliği Lokali'ne uğrasam, gün kararmamışsa daha, mendireğe doğru biraz yürüyüp ocakta can vermiş madencilerin, adı-soyadı, doğum-ölüm tarihi, doğum yeri yazılı pirinç levhaların sıra sıra yapıştırıldığı duvarı görmeden duramıyor ve her o duvarın önüne gidişimde, böyle bir görevi, büyük bir incelik ve duyarlıkla, yalnız Zonguldak'ın değil, bütün Türkiye'nin "şehit" madencilere gösterdiği bir vefa borcu olarak yerine getiren TTK eski yöneticisi Öner Yenal'a binlerce teşekkür ediyorum içimden! (Tabi bu konuda, ocakta ölmüş madencilerin künyelerini arayıp bulan tarihçi Erol Çatma'yı da anmak gerek.)

Ama Zonguldak'ta sık sık gittiğimiz yerlerden biri vardı ki, unutamam; Sürmen. İskele'nin ikinci katında, ışıl ışıl. Karanlık çöktü mü, limana demirlemiş, ışıklar içinde çırpınan bir yolcu gemisine dönerdi İskele onunla. Yemek yenecek, bir dostla oturup içilecek yer olarak yüz akıydı Zonguldak'ın. İş yapmamış olmalı ki, bir gittiğimde Zonguldak'a, "market", bir başka gittiğimde, "tuhafiyeci" oldu. Sonra da, kökünden kazıyınca İskele'yi Belediye, "ismi kaldı yadigar"! Neden karşı çıkılmadı İskele'nin yıkımına? Zonguldak'a gönülden ve akıldan bağlı, Zonguldak'ın da

bir tarihi olduğuna inanan, Zonguldak için sorumluluk duyan hiçbir yerel gazete, hiçbir kurum yok muydu?

Biri, "ah" dese, ünlü Divan şairimiz Nefi gelir aklıma hemen; onun "ah"ı gibi yoktur; onun "ah"ları "ah" dağil, sanki bombadır;

Bir ah ile bu alemi viran ederim ben

Yazdı; Köyceğiz'den İstanbul'a, İstanbul'dan Zonguldak'a gelmiştim.Bir önceki gelişimde, İskele'nin yıkılacağını duymuş olsam da, yerinde yeller estiğini görünce onun, şaşırdım yine de birden ve olduğum yerde çakılıp, "ah" gibi bir ses çıkardım. Unutmuyorum, balıkhaneye inen merdivenin başındaydım tam. Tabi, Nefi olmadığım için, benim bir "ah"ımla yıkılan, dökülen olmamıştı ve her şey yerli yerindeydi İskele'nin dışında. O gün ya da başka bir gün, kömür ve kültür işçisi Ahmet Öztürk'le karşılaştım yolda. İskele'nin başına gelenlere o da üzgündü çok. Biraz dertleştikten sonra, "Yapılacak bir şey yok ağıt yazmaktan başka!"dedim gülerek. Ama olmadı, elim varmadı bir türlü; yazamadım hemen. Her Zonguldak'a gelişimde soruyordu Ahmet, "Noldu? Yazdın mı?" Gülüyor, "Yazacağım", diyordum.

Evet, yazdım çok sonra; Kanuni Sultan Süleyman'ın, gözünün önünde boğdurttuğu oğlu şehzade Mustafa için, Divan Edebiyatı'nın minör şairlerinden Sami'nin yazdığı yetmiş dizelik "mersiye"sinin on dizelik bir bölümüne "nazire" yazmayı düşünsem de önce, işin içinden çıkamayaca-

ğımı anlayıp caydım ve halk şiiri türünde uyduruk bir ağıt yazdım.

Geldim gördüm ki, yoksun yerinde.
Neydi suçun? Sana niye kıydılar?
Hangi eller yaptı bunu? Bilemem.
Matkap ile, balyoz ile mi oydular?

Motörlerin, kayıkların dostuydun.
Martıların, rüzgarların üssüydün.
Zonguldak gibi sen de iki katlıydın.
Toz toz edip uzaklara mı döktüler?

Çok mu yandı canın? Çok mu bağırdın?
Gelmedi mi kimse? Çaresiz mi kaldın?
Sen ki, limanın betondan kartalıydın.
Göz göre göre kurban mı ettiler?

Yalçın'ım, seni anar anar dururum.
Mezarın olsa belki de avunurum.
Bilmem, bu hasretten nasıl kurtulurum?
Seni, beni yok yere talan ettiler.

OTUZ BİR

13 Mayıs 2007. Gazipaşa Caddesi'ne (Cumhuriyet) bakıyorum Konak Oteli'nin oturma yerinden; ne çok türbanlı kadın! Hiç yoktu oysa bir zamanlar. Türlü sorular kaynaşıyor içimde;

– Kadın saçını böylesine gizlemek, cinsellik organı gibi göstermiyor mu onu biraz?

– Çok mu kışkırtıcı kadın başındaki o uzun kıllar ki, böylesine özenle saklanıyor?

– Başlarını paketleyen kadınlar arasında, çektiği çileye dayanamayıp saçını kazıtmayı düşünen olmuş mudur hiç?

– Bu günün Türkiye'sinde, hiç mi getirisi yok türbanın? Başa sarılı o bezler, "Türkiye'yi yönetenlerle aynı kumaştanım ben, onlar neyse oyum, yani ayrıcalıklıyım. Bana ona göre davranın ve benim işlerimi kolaylaştırın" gibi bir ileti de taşımıyor mu?

Bir başkası sormuşçasına canımı sıkıyor bir soru çok, "Çuval değil de, türban geçirseydi Türk askerinin başına Coniler, yine ses çıkarmaz mıydı hiçbir sorumlu ya da teşekkür mü edilirdi?"

Ama içimdeki en can alıcı soru şu; "Neler oluyor?Etnik bölücülerin, finans-kapitalin ve seçimle yönetimi ele geçiren tarikatların kurduğu üçlü bağlaşıklık, ABD ve AB desteğinde nereye taşıyor Türkiye'yi? Ölüme mi?"

12 Eylül'ün karanlığını görünce, özellikle de 1991'de Sovyetler Birliği'nin çöküşüne tanık olunca kafaları iyice karışan, ama yine de Batı Emperyalizminin uzattığı dolarlara doğru hızla koşmaya başlayan ve ayakları kayıp yere düşmemek için, içi boş Amerikan demokrasisinin kanlı direğine sımsıkı sarılan ve onu hiç bırakmayan, ülkesine ihaneti meslek yapan kimi solcu aydınlar(!), seksen yıllık Cumhuriyetin ürünü değiller mi?

Halkına her gün binlerce yalan söyleyip parsa toplayan Türk medyası gibi kokuşmuş bir başka medya var mıdır dünya üstünde ?

Antenler yalan söylüyorsa
Yalan söylüyorsa rototifler
Kitaplar yalan söylüyorsa
Duvarda afiş sütunda ilan yalan söylüyorsa
Beyaz perdede yalan söylüyorsa çıplak baldırları kızların
Dua yalan söylüyorsa ninni yalan söylüyorsa
Meyhanede keman çalan yalan söylüyorsa
Yalan söylüyorsa umutsuz günlerin gecelerinde ay ışığı
Ses yalan söylüyorsa söz yalan söylüyorsa
Ellerinizden başka her şey herkes yalan söylüyorsa
Elleriniz balçık gibi itaatli

Elleriniz karanlık gibi kör
Elleriniz çoban köpekleri gibi aptal olsun
Elleriniz isyan etmesin diyedir
Ve zaten bu kadar az misafir kaldığımız
Bu ölümlü bu yaşanası dünyada
Bu bezirgan saltanatı bu zulüm bitmesin diyedir

Nâzım Hikmet

Evet, Türkiye nereye gidiyor? Türkiye için *ötanazi* mi –sessiz ve yumuşak ölüm– isteniyor? Türkiye sanayi devrimini yapamamanın, ulusal demokratik devrimini tamamlayamamanın sonucu olarak büyük bir uykuya mı giriyor? Yoksa Kurtuluş Savaşı'nda olduğu gibi yerlerde sürünürken bile, birden çoğalıp aydınlık ve diri günlere doğru fışkırmanın inanılmaz büyük gücünü mü topluyor? Devrimci bir mayalaşmanın sancılarını mı çekiyor? Bence öyle.

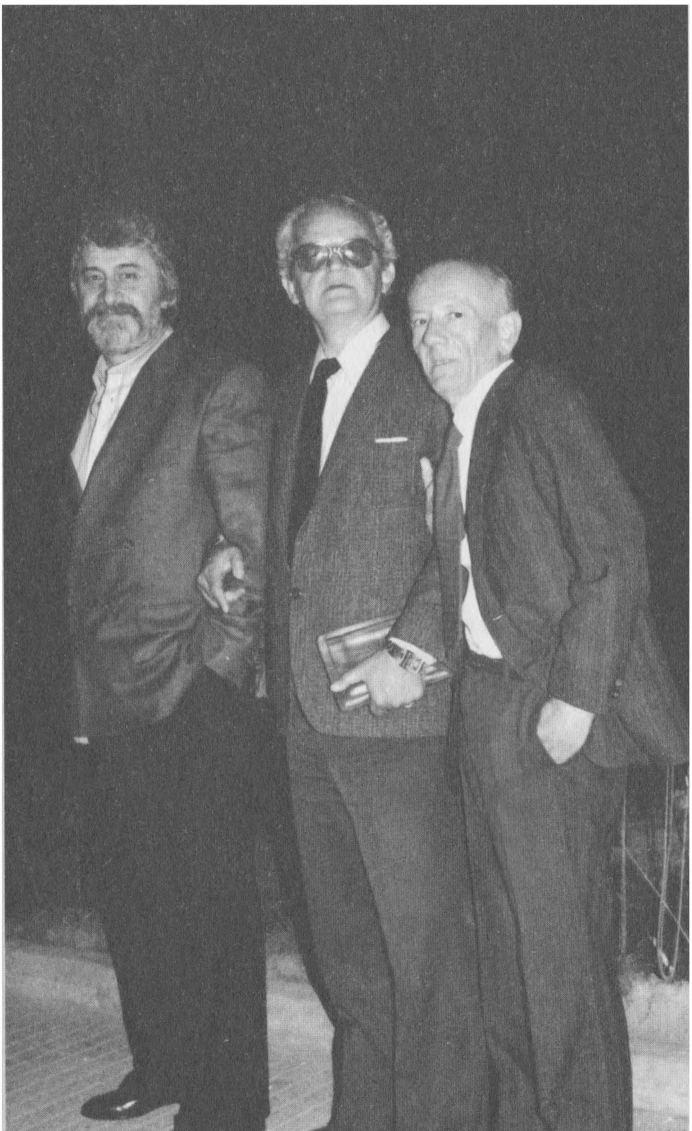
OTUZ İKİ

Zonguldak'a kara yoluyla batıdan da girilse de, en güzel, güneyden, gür ve derin bir ormandan girilir. Çırpına çırpına yağan bir yağmur altında, yeşiller içinde boğulur gibi daha çok. İnce ve bol kıvrımlı yolun iki yanı ormandır; toprak görünmez. Düzgün gövdeli uzun çamlar, köknarlar, kocayemişler, fundalar, kızılcıklar, defneler, dev sarmaşıklar ve pek az kişinin tanıyabileceği küçüklü büyüklü böyle daha nice ağaç, sevişircesine birbirlerine kenetlenmişler, sarmaş dolaş olmuşlardır. Yüreklerde bir sonsuzluk duygusu, gizemli bir ürperti uyandıran ağır bir ormandır bu; bir eşi yoktur belki de! İçinde oluştuğu milyonlarca yıllık bir zaman parçası, uçup gitmemiş de, geniş bir yalnızlık ve sessizlik ortasında, orda, onun dibinde damla damla birikmiş, yaralı bir hayvan gibi soluyup durmaktadır sanki. Genişleyip büyür içiniz baktıkça; yüreğinizdeki ürperti heyecana, telaşa dönüşür, sevdalanıyorsunuzdur sanki! Sanki bu inanılmaz güzellikteki ormanın yaşam çizgisiyle sizin yaşam çizginiz aynıdır!

Kışın, hüzün ve yorgunlukla: ilkyazda, yağmurlara

karışan kuşlar ve kuş sesleriyle; yazın; reçinenin ve güneşin kokusuyla; güzde, baygın sarılar ve şuruplaşmış kırmızılarla dolup taşan bu orman kim bilir kaç kez alt üst olmuş, kaç kez ölüp ölüp dirilmiştir? Ölen milyonlarca ağaç, ormanın olanca döküntüsü, bir gölge gibi akıp toprağın içine, kömürleşmiş, yüreği oldum olası didiklenecek olan sancılı bir kenti, Zonguldak'ı yaratmıştır, Nasıl üşüşürse bal damlasına karıncalar, öyle üşüşmüştür ona da insanlar.

Geniş yatağında gerinir gibi akan Filyos Çayı'nın, sönük ve bitkin dereciklerin yanından geçerek Zonguldak'a iyice yaklaştığınızda, aynı ormandır bu hep, görürsünüz. Öyle ki, içinize vurmuş gibidir gölgesi, unutamazsınız. Ama şu var ki, çürük dişleri andıran, içlerinde insanın yaşayacağına inanamayacağınız karanlık evler görmeye başlarsınız artık. Sonra hiç ummadığınız anda, ürperen dumanlar içinden baretli ve çizmeli işçiler, dolu ya da boş vagonları çeken lokomotifler, demir çığlıklar kusan kirli ve çirkin yapılar çıkar karşınıza. Altı da, üstü de çalışanlarla dolu olan ve yalnız alnının teriyle yaşayan bu kent, "çiçeği köklerinde açan bir ağaç" gibidir." Yağmurdan yorgun sokakları"ndaki hüzün, kentin tam ortasından geçen kömür yüklü trenlerle limana taşınır(dı) ve şileplere dökülür(dü) ordan gün boyu.

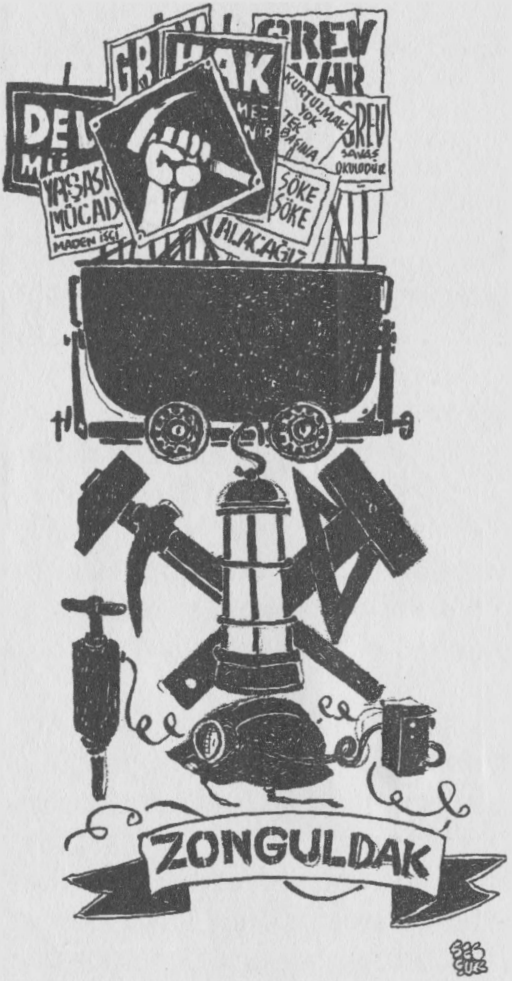
Erbil Baruönü, İrfan Yalçın ve Doğan Şadıllıoğlu (2000).

OTUZ ÜÇ

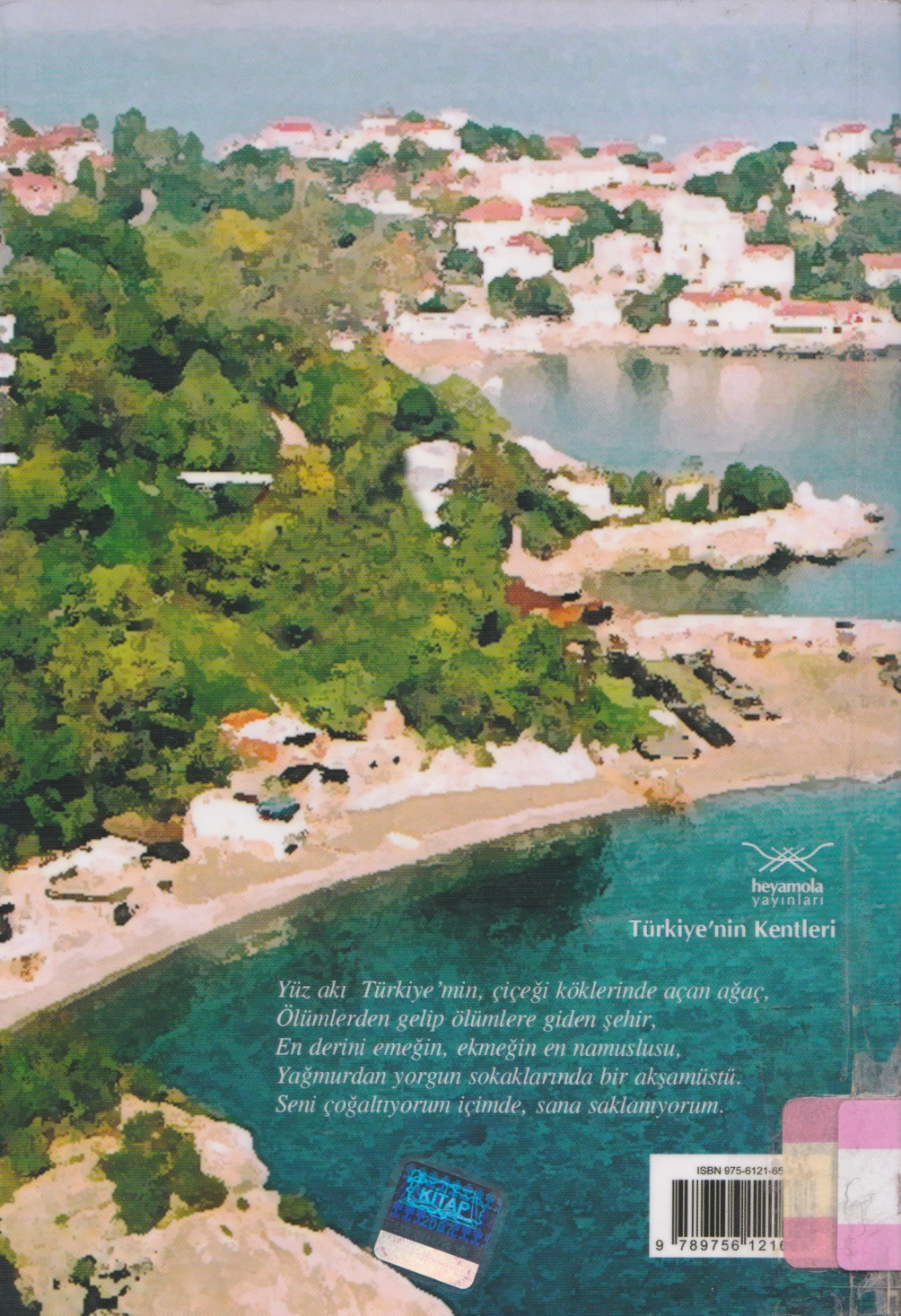
YÜZ ELLİ YILDIR KARNİ DİDİK DİDİK EDİLEN; ACILARLA ÖLÜMLERLE YIKANAN; ANAMDAN SONRA BENİ İKİNCİ KEZ DOĞURAN; SOSYALİZM GİBİ GÜZEL ŞEHİR, ZONGULDAK, SANA BİNLERCE SELAM OLSUN!

GECEYE DÜŞEN İLK IŞIK GİBİSİN İÇİMDE; BENDE DAMLA DAMLA BİRİKTİN. İNSANI, KUŞU, ÇİÇEĞİ, YAĞMURU, GÜNEŞİ SENDE(N) ÖĞRENDİM; ACININ, SEVİNCİN, SEVDANIN RENGİNİ SENDE(N) ÖĞRENDİM; HAK EDEREK YAŞAMAYI, HAK EDEREK ÖLMEYİ SENDE GÖRDÜM, SENDE ÖĞRENDİM. SAĞ OL SEN, EMİ? TÜRKİYE GİBİ BİNLERCE YAŞA!

SEN Kİ, KAN, ATEŞ VE EMEKTEN FIŞKIRAN CUMHURİYET BAĞININ EN GÜZEL SALKIMISIN; SEN Kİ, ÖLDÜKÇE DİRİLENSİN; BENİ TA YÜREĞİMDEN ÇAĞIRANSIN. ÇÜRÜMELERE BIRAKILSAN DA, ÖLMEKTEN YORULSAN DA. YAPRAKLAR DOLUSU GÜZLER İÇİN DE KALSAN DA, YÜREĞİNDEKİ CEVHERLE YİNE EN ÖNDE KOŞACAK, YİNE OCAKLAR DOLUSU DOYURACAKSIN! İŞTE HAYKIRIYORUM; GELECEK O ALTIN GÜNLER, DÜŞMEYECEK YERE BAYRAKLARIMIZ. TÜRKİYE'YİZ ÇÜNKÜ HEPİMİZ, SEN TÜRKİYE'SİN ZONGULDAK!

Selçuk Demirel, "Maden İşçisinin Sesi", Mayıs 1978

heyamola
yayınları

Türkiye'nin Kentleri

Yüz akı Türkiye'min, çiçeği köklerinde açan ağaç,
Ölümlerden gelip ölümlere giden şehir,
En derini emeğin, ekmeğin en namuslusu,
Yağmurdan yorgun sokaklarında bir akşamüstü.
Seni çoğaltıyorum içimde, sana saklanıyorum.

KİTAP

ISBN 975-6121-65
9 789756 1216